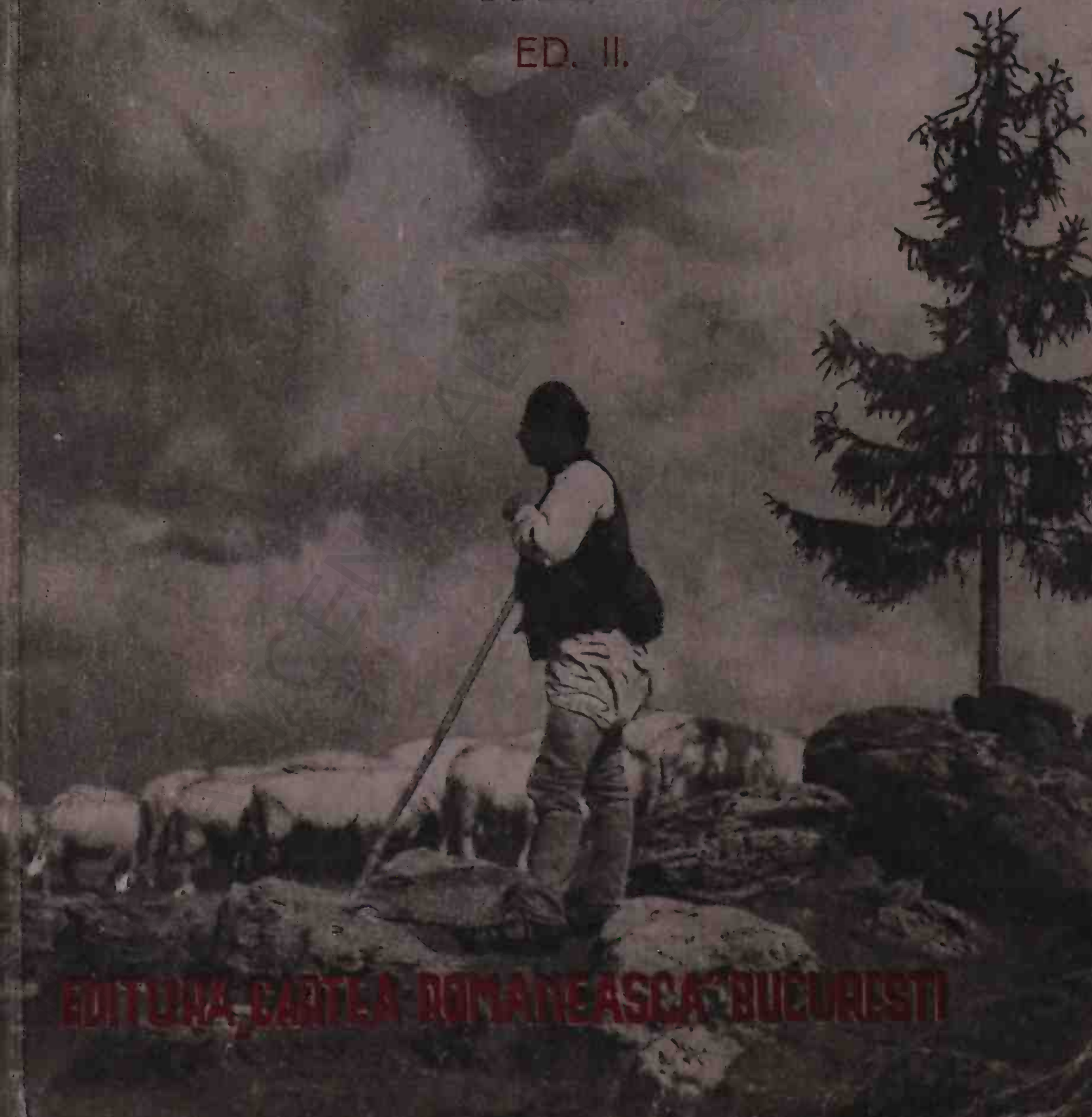
P[...]f. I. SIMIONESCU

TINERE, CUNOAȘTE-ȚI NEAMUL

ED. II.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

PROF. I. SIMIONESCU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

TINERE,
CUNOAŞTE-ŢI
NEAMUL

EDIŢIA II-a

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI

Din Cazania lui Varlam; veacul al XVII-lea.

INTRODUCERE

„Precum ni s'aduc deagata din străinătate și n'avem alt chip decât să băgăm mânele în mânecile paltonului venit de la Viena și piciorul în cisma parisiană, tot astfel facem și cu cunoștințele".

(Eminescu)

Indemnul să scriu această carte mi l'a dat un tânăr, candidat la bacalaureat.

Era cel mai bun elev al unui liceu cu deosebită vază între școalele similare din țară; trecuse întâiul în fiecare clasă. A reușit cel dintâiu și la bacalaureat.

Aparținea unei familii înstărite; părinții, cu o cultură mai deosebită decât mijlocia, se ocupau de pregătirea fiului lor.

La examenul de bacalaureat luasem obiceiul ca, după ce candidatul a terminat cu întrebările cerute după programă, să-i pun câteva chestiunii din alte domenii decât ale materiei învățate. Preveneam pe candidați că asemenea întrebări nu trag în cumpăna rezultatului general. Elevul răspundea astfel cu mai multă libertate mai sincer, ca într'o convorbire fără frica greșelilor.

Mă interesam în deosebi asupra mediului, în care trăiau candidații. Răspunsurile au fost cele mai multe uluitoare. Adolescenții pășesc în viața de toate zilele, fără să aibă adesea noțiuni îndeajuns despre cele apropiate, în mijlocul cărora își duc zilele.

Rămâneam nu numai surprins, cât îndurerat, după fiecare bacalaureat prezidat fie în București fie în restul țării, la școalele de băeți ca și la cele de fete. Majoritatea elevilor ies din liceu cu atât de nesigure cunoștințe elementare asupra Istoriei neamului și mai ales asupra Țării, încât te îndoești dacă ar mai păstra în sufletul lor resortul necesar oricărei acțiuni folositoare obștiei.

Elevul pomenit, cel mai bun din școala lui, mi-a mărturisit deschis, deși cu vădită sfială, nu numai că n'a pășit pragul unei case de sătean, dar că n'a pătruns niciodată în vre-un sat, ori

care. Nimic nu știa de truda zilnică a acelora care formează „talpa țării", termen prea folosit de mulți. De altfel nu făcea excepție. Tovarășii lui de examen să găseau cam în aceiași categorie.

Ei m'au îndemnat să scriu „Tinere, cunoaște-ți Țara" [1]).

Tot fără pretențiuni de riguroasă expunere a specialistului, am căutat să o completez prin cea de față, scriind de astă dată despre insușirile firești ale neamului, precum și despre ceia ce au putut dovedi reprezentanții lui, în orice domeniu.

Țin samă de îndrăsneala pasului meu. Il fac cu speranța că încerc să înfăptuesc un bine. Rezum, printr'o închegare mai apropiată de povestire, ceia ce alții au cercetat cu deamănuntul sau ceia ce și eu am putut observa în drumurile prin țară.

Trag nădejdea că îndeplinesc o faptă necesară pentru completarea educației naționale a copiilor noștri, îndreptându-le atenția mai temeinic asupra neamului, spre a le insufla o încredere nesovăelnică în energia lui.

Ceia ce constitue unul din păcatele noastre, chiar la cei care ies din trunchiul sănătos al poporului, este superficiala cunoaștere a tot ce se referă la țara și neamul nostru.

Orbiți uneori, atrași mai adesa, de ceia ce ne oferă alții deagata, sufletul nostru cu vremea devine dacă nu înstrăinat, dar în ori ce caz indiferent la ceia ce este al nostru.

Incetul cu incetul, fără voie, se strecoară în noi o neîncredere periculoasă în energia noastră ca neam. Hrăniți cu tot ce ne procură lesne munca îndelungă a altora, aceștia ne captivă mintea dar și inima, punându-ne într'o falsă situație adesa față de noi înșine. Prinde teren îndoiala, cu meșteșug înfiltrată de dușmani, dacă avem putința de a ne ridica și noi la înălțimea altor popoare, care au trăit în condițiuni istorice mai prielnice, spre a ne fi luat înainte în cultură și în valorificarea energiei etnice.

Influența străină, prin ademenitoare cărți, se furișază pe nesimțite în elevul de liceu, pentru că și în școala română se preamăresc îndeosebi faptele eroilor străini, se prea laudă spiritul culturii străine, abea pomenindu-se doar la zile mari cu fastul formalităților nu totdeauna sincere, despre ai noștri, eroi puțin cunoscuți. E firesc ca elevii, legiuitorii și conducătorii de mai târziu, să păstreze indoială asupra valoarei energiei noastre etnice.

Dacă parte, în vremurile normale mare parte, din tineri trec granița spre desăvârșirea studiilor, în vârsta când să crede că ori ce pasăre care sboară se mănâncă, se întorc și mai înstrăinați, continuându-și traiul într'o indiferență doborîtoare față de cei în mijlocul cărora iși duc traiul, ne având încotro. Viața lor ajunge imitare servilă uneori a celei în care au devenit maturi. Biblioteca

---

1. **I. Simionescu.** *Tinere, cunoaște-ți Țara*. Cartea Românească.

lor e universală, plină cu tot ce lumea întreagă a produs de secole, iar preocupările lor sunt şi ele înălţate spre sferele eterate ale universalităţii, sboruri înşelătoare mai totdeauna, asămănătoare cu ale păsăruicii ochiul-boului, care s'a ascuns sub aripele vulturului, la întrecerea în sbor a păsărilor. Când vulturul a ostenit, sbârr şi ochiul-boului mai sus de cât regele aerului.

In tendinţa de a fi cât mai repede la fel cu cei favorizaţi de soartă, uităm de unde am pornit şi mai ales de când am păşit spre urcuş. Până şi legiuirile le imităm, căutând să îmbrăcăm în haină occidentală pe cel care abea ş-a lepădat opincile sau cojocul din spinare.

Năzuind cât mai sus şi cât mai repede, ceiace desigur e firesc, uităm de aplicarea neînfrântă a legilor biologice. Adaptarea se desăvârşeşte pe încetul, iar evoluţia forţată se bizuie tot pe ceia ce există. Mediul în lumea biologică are o influenţă; mediul social este şi el un factor preponderant în prefacerile omeneşti. El nu poate fi importat, fără să nu rămâie factice, decor de operă ce încetează când cade cortina. Pentru a fi temeinic, trebue sprijinit pe ceia ce veacurile au aşezat locului.

Prefacerea socială ori culturală nu vine dela sine. Trebue dusă neapărat, cu voinţă dârză şi continuă, o muncă grea, bizuită pe cunoaşterea adâncă a condiţiunilor naturale ce nu pot fi ocolite fără să se răzbune la un moment.

Intreaga noastră desfăşurare politico-socială, dela trezirea din somnolenţa îndelungă, rezultat al condiţiunilor istorice, este o dovadă a nesocotirii acestui adevăr ce se impune. Evoluţia noastră nu reprezintă un urcuş sigur, pas cu pas săvârşit, ci cuprinde salturi ce se anihilează uneori, după curentele din afară. E asemenea nisipului sburător cu creste de dune schimbătoare după direcţia vânturilor care le mişcă. Nu reprezintă o orientare sigură, cu un scop bine definit după un plan urmărit şi în oscilaţiunile furtunelor năprasnice, ci dezorientări care tulbură gândurile cele mai limpezi şi provoacă încurcături labirintice.

Toate acestea sunt urmarea tocmai a nesocotirii substratului natural, pământ şi oameni, neştiut în mare parte, uitat în sborul către sfere tot mai înalte, până ce pierdem contactul cu el.

Cât de mult e falsificată sănătoasa evoluţie firescă, necontrolata influenţă a ceia ce nu e al nostru, reiese din mărturisirea recentă a unui scriitor de samă.

„Scriitorii români născuţi în Ardeal au avut toţi să se lupte greu cu apăsarea unei culturi străine care îşi înfigea nesimţit, fatal şi irezistibil, înrâurirea în toate fibrele sufletului lor, împotriva căreia orice apărare era zadarnică, atâta vreme cât te găseai în puterea ei cotropitoare. Nu era la mijloc numai decât vre-o silnicie exterioară, nici mijloace artificiale. Cultura străină o respirai fără să vreai, împreună cu aerul, răspândită pretutindeni.

Impotriva ei nu există decât o singură posibilitate de salvare: fuga în alt mediu, cu alt aer, stăpânit de altă cultură". (*L. Rebreanu*).

Mărturisirea cuprinde adevărul limpede și asupra cauzelor de înstrăinare sufletească ce domnea în pătura noastră conducătoare, politică ori culturală, ca și mijlocul de a o lecui, fie și mai târziu decât niciodată. Crearea unui mediu propriu, bizuit pe ceia ce e firesc și veșnic, e o datorie imperioasă, dacă nu vroim ca ființa noastră etnică să-și piardă din originalitatea ei înviorătoare.

Prin faptul că am călcat în urma altora în progresul general, avem oare care avantaj. Putem să ne dăm samă prin care anume mijloace au ajuns spre a-și impune valoarea energiei proprii. Pentru aceasta nu e nevoie să-i imităm cu ochii închiși, fără a cerne prin sită cât mai deasă, ceia ce am putea lua drept călăuză în evidențiarea însușirilor noastre reale.

Entusiasmul nu ajunge pentru înfăptuiri trainice. Repede poate devia în acte care năruie în loc să clădească, dacă nu se întemeiază pe cunoașterea realităților. Numai prin vorbe, ori cât de înflăcărate, nu se poate suge, ca prin vrajă, ceața deasă ce s'a lăsat asupra satelor, conduse de credinți în timp ce știința face să se scoată pâne și din piatra seacă.

Pentru îndeplinirea prefacerilor impuse de vremuri, se cere înainte de toate a ne cunoaște de a firul în păr. Astfel numai știm de unde să pornim și mai ales unde să ajungem pentru a pune în evidență energia ancestrală, dacă în adevăr o posedăm și dacă ținem să trăim și să biruim ca organism etnic.

Iată de ce mă încumet și eu prin această modestă lucrare să trezesc în sufletul celor ce se pregătesc pentru lupta în viața neamului, măcar dorința de a-și îndrepta privirea mai îndelung și mai cu băgare'n samă asupra realităților noastre; să nu se deprindă numai cu ocazionale manifestații superficiale ale dragostii de țară și neam, ci să le fie ca o icoană susținătoare în tot ce vor săvârși chiar în viața individuală.

(Des. *A. Bordenache*)

ORIGINA POPORULUI ROMÂN.

Că de la Râm ne tragem şi cu a lor cuvinte ni-i amestecat graiul.
(Gr. Ureche).

„Când se pomeneşte de un râu, i se caută izvorul; când se pomeneşte de un copac, se caută rădăcina. Când se vorbeşte de un om, se întreabă cu toţii din cine se trage".

Cu aceste cuvinte începe o frumoasă carte chinezească despre dragostea de părinţi.

Vorbind tot în pilde s'ar putea asămăna poporul român, cu un arbore de soi ieşit din altoirea unor mlădiţe alese, pe un portaltoi sănătos, cu rădăcinele adânc înfipte şi răsfirate în pământul unde a crescut vânjos.

Fig. 4. *Monedă de pe vremea lui Traian, găsită la Grădiştea = Sarmizegetuza,* (d. C. *Daicoviciu*).

In această privinţă nu a rămas nici cea mai slabă îndoială la toţi cei care s'au ocupat de obârşia neamului nostru, fie prieteni, fie duşmani, fie străini, fie băstinaşi. Numai ura duşmănoasă poate duce la negarea logicei faptelor.

Trăim şi azi pe locul unde a fost leagănul copilăriei noastre. „Dacia felix" de odinioară corespunde ca întindere cam cu graniţele României de eri fără a fi acoperit întreg spaţiul actual de răspândire al românismului.

Pe vremuri, înainte de Hristos, pe această întindere largă, cu Carpaţii în inima ei, trăia un popor vrednic în toate, după mărturia celor care l-au cunoscut şi ne-au lăsat date scrise, cât şi după cercetările amănunţite şi riguros ştiinţifice ale scriitorilor

moderni, printre care un loc de frunte îl ocupă unul din cei mai iscusiţi istorici români, Profesorul *V. Pârvan* cu cartea sa Getica, tradusă şi în limbi străine.

Incă de pe vremea lui *Herodot*, care descrie înaintarea a tot

Fig. 5. *Imperiul Dacilor sub Buerebista*, (d. *C. C. Giurescu*).

puternicului *Darius* în ţinuturile dunărene, Geţii sunt socotiţi drept „cei mai viteji şi cei mai cinstiţi dintre Traci".

Statul daco-get ajunge la deplina sa organizare şi renume sub regele *Buerebista*, contemporanul lui *Cezar* dela mijlocul secolului intâi înainte de Hristos. El a ştiut printr'o neinfrântă voinţă să conducă poporul său către o disciplină riguroasă, necesară faţă de pericolul destrămării, prin luptele ce aveau de dus cu năvălitori de alte seminţii, veniţi din toate părţile. *Buerebista* e întitulat după o inscripţie găsită la Balcic: „cel dintâi şi cel mai mare dintre regii din Tracia, şi stăpânitor al tuturor ţinuturilor de dincolo şi de dincoace de Dunăre". Aduce aminte de titlul ce-şi dădea *Mircea*: „stăpânitor pe amândouă malurile Dunării, până la Marea cea mare".

Fig. 6. *Decebal* (d. *Ruffini*).

Alt mare conducător al statului dac, fu legendarul *Decebal*. Prin insuşirile sale deosebite, ajunge să învie tăria statului dac, slăbit după moartea lui *Buerebista* atât prin lupte lăuntrice între diferiţi şefi de triburi mărunte, cât şi prin necontenitele ameninţări din afară, dintre care ale Romanilor erau mai temute.

Portretul cel mai complet al regelui dac, este dat de istoricul *Dio Cassius*, care a descris războaiele lui *Traian* cu Dacii. „Ager în planurile de război, ştia să-şi aleagă timpul când să năvălească asupra duşmanului, tot aşa de potrivit ca şi momentul când se deie înapoi; era dibaciu în a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind să se folosească înţelept de biruinţă şi să iasă dintr'o înfrângere". Iarăşi asemenea descriere aduce aminte de rândurile scrise de *Grigore Ureche* despre *Ştefan cel Mare*: „Altmintrelea era om întreg la fire, neleneş şi lucrul său îl ştia a-l acoperi, şi unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucru de războiae meşter, unde era nevoe însuşi se vâra, ca văzându-l ai săi, să nu îndărăpteze, şi pentru aceia rar războiu de nu biruia, şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădejde, că ştiindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor".

Fig. 7. *Daci păziţi de un roman. De pe monumentul dela Adam-Clissi* (d. *Em. Panaitescu*).

Poporul dac peste care domni *Decebal* era un popor sănătos, vrednic, cu dragoste adâncă de pământul pe care-l muncea, viteaz până la sacrificarea vieţii.

De statură mijlocie, Dacii îşi lăsau părul să crească în plete, retezat la frunte, cam cum se vede şi azi prin Ţara Oaşului. Purtau barbă. Se îmbrăcau cu o cămaşă de cânepă, lungă, încinsă la mijloc cu o curea; purtau şi iţari nu prea largi. De vreme rea se apărau cu un cojoc miţos, sau peste cămaşă cu un mintenaş scurt, fără mâneci. Pe cap aveau foarte probabil o căciulă mică, cum sunt reprezentaţi unii pe Columna lui Traian, sau pe monumentul de la Adam-Clisi. Erau încălţaţi cu opinci.

Aşa e şi îmbrăcămintea de azi a ciobanului.

Inainte de ori ce, erau buni agricultori; se ocupau cu creşterea vitelor, căci laptele era hrana obişnuită, iar din lână şi piei ştiau să-şi facă vestminte.

Casele lor erau clădite, la deal, din nuiele împletite, lipite cu lut; spre munte din bârne încheiate. Locuinţa era pătrată, cu două camere. Satele formau aşezările obişnuite, cu case îngrămădite într'o văiugă, ori înşirate în lungul râului, împrejmuite fiecare cu gard de scânduri, tăiate ascuţit la vârf. Oraşele, pe vremea Dacilor, jucau un rol aproape şters, în afară de cetăţile

aflate la loc ferit, centre de apărare și adunare a căpeteniilor administrative, dar mai ales militare.

Viața poporului era legată de casa din sat, de pământul stăpânit și lucrat cu îngrijire. Agricultura dădea belșugul și buna starea, dar făcea și ademenirea popoarelor depărtate, ca Grecii, pentru comerțul cu bucatele adunate de harnicii cultivatori.

Mai aveau Dacii o mare însușire, lăudată de toți. Nu le era frică de moarte; nu doar că erau fataliști, ci pentru că religia lor, asămănătoare în multe privinți cu cea creștină, îi făceau să înfrunte ori ce primejdie. Așa se lămurește, pe lângă dragostea de pământ, vitejia lor în războaie. Credeau în nemurire; după moartea pământească trăesc în lumea cealaltă, în împărăția lui *Zamolxis* Dumnezeul lor adorat, zeu și profet, care a propovăduit că „nici el nu va muri, nici cei de după dânsul, ci vor avea toate cele bune".

Așa era poporul înrădăcinat pe plaiurile noastre de azi. Acesta e substratul etnic vechiu din care avea să iasă poporul daco-roman, schimbat apoi în cel românesc.

Multe din cele cunoscute despre viața Dacilor, se ascund până azi în tăinuitele depresiuni carpatice și, fără exagerare, viața satelor noastre adăpostite în văi puțin bătute, apărate de influențele străine, nu sunt decât satele dace păstrate fără prea mari schimbări, atât în obiceiuri, credinți, cât chiar și în înfățișarea multora dintre locuitorii lor.

Urmează a doua fază din fenomenul nașterii popoarelor. E altoirea însușirilor unui cuceritor pe substratul băștinașilor. Așa a luat ființă poporul daco-roman, ca și cel romano-galic. Cel dintâi se perpetuiază în poporul românesc după cum al doilea devine poporul francez.

In perioada marilor lor cuceriri, Romanii vin în atingere cu poporul dac, întins și de-a dreapta Dunării. Conflictele se iscară. Astfel ajung armatele romane, sub conducerea lui *Traian*, Troian-ul baladelor noastre, de a stânga Dunării. Drumul apucat se cunoaște în amănunt. Pătrunde prin Oltenia și Banatul de azi, spre a ajunge la cetățile în care se retrage *Decebal*. Cu toată îndârjita apărare a Dacilor, armatele romane mai „moderne", organizate, biruesc. Lui *Traian* i se dă numele de *dacicus*. *Decebal* însă se biruie pe sine, murind mai bine, decât să ajungă la Roma, ca arătare de decor prețuit în serbările, care au urmat victoriei romane.

Și astfel anul 107 după Hristos înseamnă data actului de naștere al noului popor daco-roman.

Romanii organizează Dacia, nu prin prigoană asupra poporului cucerit, ci printr'o administrație pașnică și rațională. Satele rămân ale Dacilor, care continuă viața de agricultori dibaci. Romanii împânzesc țara cu orașe — așezări administrative — și castre, centre de apărare. Șosele bine pavate leagă oraș cu oraș

până'n nordul Transilvaniei de Vest. Dela Drobeta a cărui ruine se pot admira la Tr. Severin, şi până la Porolissum (Moigrad) la nord de Cluj (Napoca): dela Berzovia (Jidovin) la vest şi până la Poiána (Peroboridava) de lângă Tecuci spre est, oraşele, castrele şi drumurile dovedesc o gospodăroasă şi îngrijită conducere, vreme de aproape două veacuri.

Până azi au rămas urmele convingătoare ale celor două popoare care au venit în strânsă atingere nu numai prin aceste ţinuturi ale Transilvaniei, dar şi în restul ţării până'n Nistru, regiune cunoscută sub numele de Transdanuvia. Prin săpăturile făcute în Muntenia şi Moldova, la Crăsani ori Tinosul, s'au găsit urmele aşezărilor geto-dacice sub cele romane. Intre Haţeg şi Orăştie datorită săpăturilor sistematice săvârşite în deosebi de învăţaţii dela Universitatea din Cluj, s'au desmormântat cele două însemnate centre de conducere şi stăpânire ale celor două popoare din care a luat naştere poporul daco-roman, obârşia neamului românesc.

Fig. 8. *Capitel din palatele dela Sarmizegetuza.* (d. Sc. Lambrino).

La Sarmizegetuza, Ulpia Traiana, de lângă Grădişte, se poate admira vastul circ cu bănci de piatră ca şi urmele băilor nelipsite dintr'o aşezare temeinică romană. Statuele, coloanele fin sculptate, câte s'au mai păstrat în Muzeul din Deva, ori cele duse la Budapesta, dovedesc desvoltarea luată de capitala romană a Daciei. După cele găsite în săpăturile săvârşite pe urmele centrelor romane, frumoase resturi aflându-se în Muzeul din Alba-Iulia, se poate deduce civilizaţia ce radia în jurul lor şi prin ea infiltrarea limbii şi a spiritului latin în întreaga regiune.

In apropiere, pe dealurile înalte din sudul Orăştiei, ultimele valuri de munţi, s'au desgropat şi zidurile cetăţilor dace dela Costeşti, mărturia sufletului poporului băştinaş, cu aspra viaţă a apărătorilor pământului stăpânit. Zidurile sunt clădite din pietre mari, abea cioplite, necimentate, arătând nu numai o tehnică înaintată, dar mai ales prin masivitatea lor o sforţare supraomenească, asemenea doar cu îndrăsneţele ziduri şi cetăţi ale Inkaşilor din Anzi, de vrâstă mai veche decât ale Dacilor. In asemenea adevărate cuiburi de vulturi s'a concentrat rezistenţa Dacilor şi grelele, repetatele asalturi date de armatele romane, până ce au fost cucerite.

Pentru noi cei de azi, cele două urme ale convețuirii biruitorilor și biruiților, sunt dovezile sigure și sfinte ale nașterii poporului nou, în locurile unde și azi trăește.

Fig. 9. *Mosaic colorat găsit la Sarmizegetuza reprezentând judecata lui Paris.* (d. C. Daicoviciu).

Romanii ocupând ținuturile locuite de Daci, nu au dus o politică de distrugere. N'aveau de ce; ar fi fost cu totul contrară tacticei urmată de ei, ori unde au pătruns. Dinpotrivă; prin mijloace pașnice, îngăduitoare, așa cum le era chibzuiala, dar și cum le cerea interesul, au apropiat sufletește pe biruiți, conducându-i pe căile progresului.

Nu trebue de uitat că Dacii erau un popor agricol înainte de toate, că formele lor de așezare era satul, că trăiau în taina naturii, adânc legați de pământul pe care-l cultivau, pe care-l iubeau ca pe bunul cel mai de samă al lor.

Fig. 10. *Temelia unui contrafort din cetatea Dacilor de la Costești.* (d. I. Nestor).

Poporul băstinaș a rămas locului, cu ocupațiile strămoșești înrădăcinate, neclintite și neinfluențate în rău de armatele care au pătruns risipite mai mult în orașele și castrele resfirate. Negustorii veniți cu armatele romane, în urma lor, au împânzit teritoriul; funcționarii administrativi s'au întovărășit lor. Prin această circulație intensă, ca și a capilarelor în corpul omenesc, a avut loc prefacerea limbii înainte de toate, instrument de înțelegere în raporturile administrative și comerciale. Se cerea o grabnică unificare, o contopire a dialectelor variate,

ce nu puteau fi folosite în viaţa intensă de reciprocitate necesară.

Şi astfel, din amestecul de sânge, inevitabil, între cele două popoare, vreme de aproape două veacuri, din contopirea celor două civilisaţiuni, fiecare în felul lor sănătoase şi originale, s'a născut poporul daco-roman, cu un echilibru între însuşirile sufleteşti şi trupeşti ale celor două popoare de viţă atât de nobilă în toate.

Nimeni şi nimic nu poate ocoli sau distruge faptele şi logica

Fig. 11. *Valuri şi drumuri din Dacia romană* (d. *V. Pârvan*).

lor urmare spre a nega leagănul neamului românesc în ţinuturile în care a continuat să trăiască până'n ziua de azi.

Evenimentele însemnate urmate, a dat prilej duşmanilor să răspândească o părere ce le convenea.

Pe la mijlocul veacului al III-lea după Hristos, se pornesc valuri năprasnice de năvălitori răsăriteni, care se izbeau înainte de toate de înălţimele carpatice ce le ies înainte.

Atât de repeţite şi puternice erau chiar de la început aceste năvăliri de Celţi, Goţi, Vandali, Sarmaţi ori Huni, în cât conducătorii Romanilor cu prea mari jertfe le puteau ţinea piept. De aice măsurile luate la 271 d. Hr. de către *Aurelian*, de a retrage armatele din Dacia, pe partea dreaptă a Dunării.

Pe acest fapt s'a emis părerea greşită, susţinută de unii, că împreună cu armata, s'a retras şi populaţia civilă, rămânând ţara pustie.

Dar nu se putea nega obârşia poporului românesc din cel roman, nici locul unde a luat naştere. Hotărîrea împăratului *Aurelian*, nu atrage după sine deducerea golirii, în deosebi a Transilvaniei, de populaţia daco-romană.

Cel dintâi istoric român care a căutat să dovedească netemeinicia teoriei lui *Rössler*, a fost *A. D. Xenopol* dela Universitatea din Iaşi. Un alt fost profesor la aceiaşi Universitate, *G. I. Brătianu*, de curând a reluat chestiunea arătând ori cărui Toma Necredinciosul, în chip obiectiv, documentat, deci riguros ştiinţific, lipsa de completă susţinere a unei asemenea păreri.

Insăşi logica faptelor se opune, dar mai ales repetarea, în mai mică măsură, a unor evenimente ce s'au petrecut sub ochii noştrii.

E limpede ca lumina zilei că ordinul de evacuare, săvârşit în două răstâmpuri, n'a putut fi executat de cât cel mult de armată în primul rând, apoi de funcţionarii şi locuitorii oraşelor, către care se îndreptau năvălitorii în dorinţa de a distruge şi prăda. Aşa s'a întâmplat şi în practica evacuării Basarabiei şi a Bucovinei năvălite.

Populaţia satelor, a rămas locului, la vatra sărăcăcioasă, la pământul pe care-l muncea, singurul bun ce-l poseda. Cel mult, în toiul năvălirilor, se ascundeau oamenii în tăinuitele depresiuni şi văi din munţi ori din dealuri mai înalte. Aşa se lămureşte în bună parte şi arhaismul vieţii de azi din depresiuni, ca şi păstrarea mai curată a etnicităţii şi a fizicului, până acolo în cât fie Moţii din aspra redută a Munţilor Apuseni, fie Românii din Ţara Oaşului ori din Haţeg, sunt socotiţi azi ca asemenea la chip cu strămoşii noştri daci.

Deci chiar dacă o mică parte din populaţie s'a retras peste Dunărea, ocrotită de armată, marea ei majoritate, poporul, substratul etnic dela sate, a rămas asigurând astfel continuitatea, peste neprielnicia vremii. Satul, forma cea mai răspândită din viaţa Dacilor, nu numai că n'a putut fi distrus de năvălitori, nu numai că a ţinut locului pe locuitori, dar prin el, în el, s'a păstrat viaţa noastră etnică, cu toată retragerea armatelor romane, cu toată asprimea vremurilor prin repetate năvăliri.

Satul ne-a salvat fiinţa neamului.

Cei mai mulţi dintre numeroşii năvălitori, nu au adăstat prea îndelung prin meleagurile noastre, spre a lăsa urme trainice fie în limbă, fie în caracterul fizic al băstinaşilor.

O excepţie a fost cu neamul slav, care în lunga lui stabilire în Europa centrală, a avut o oare care influenţă, asupra poporului local. Lămurirea e dată şi prin apropierea ocupaţiunilor principale ale celor două neamuri, în contact intens vreme de câteva veacuri. Şi unii şi alţii erau agricultori, deci au pătruns mai adânc în sate, au convieţuit în mediul rural. Influenţa lor se vede mai mult în limbă, decât în rasă. In ori ce caz e netăgăduit că con-

Cioban din Poiana-Sibiului. Fot. *O. N. T.*

viețuirea îndelungă a vechilor slavi cu poporul daco-român, a desăvârșit făptura trainică, originală a poporului românesc.

După cum scrie istoricul *C. C. Giurescu*, rezumând evenimentele principale din timpurile depărtate ale originei noastre: „Dacă ar fi să însemnăm elementele componente ale *poporului român*, după importanța lor, am avea deci întâi elementul autohton, *dacic*, apoi în al doilea rând, elementul *roman*, iar în al treilea rând, la urmă, cel *slavic*".

Ca o încheiere a faptelor ce trebuesc reținute de ori cine, este origina noastră dacă, deci cu rădăcinile adâncite în pământul pe care acest popor l'a stăpânit înaintea tuturora. Dela Daci am păstrat organic rusticitatea majorității poporului, dragoste neclintită de vatră și îndârjirea de a o apăra până la moarte. Din origina noastră romană am păstrat limba, prin care ne înrudim cu celelalte popoare neo-latine, dar și unele însușiri sufletești cum este „puterea de a cuceri necontenit și alte neamuri pentru românitate" (*S. Pușcariu*). Goții care au predominat în Dacia până la 375, Gepizii care au stăpânit în Dacia din 453 până'n 566 cu Avarii, nici urmă n'au lăsat în limba noastră. Am rezistat îndeajuns chiar influenții Slavilor; vocabularul nostru nu cuprinde de la ei prea multe cuvinte de largă circulație, cum spunea *Hasdeu*.

Origina noastră este nobilă și locală. Aice, în jurul Carpaților ne-am născut ca popor; aice am pătimit rezistând împotriva a tot soiul de valuri neprielnice; aice ne e dat să continuăm traiul etnic până'n vecii vecilor.

Fig. 12. *Monedă romană cu podul dela Drobeta* (*Tr.-Severin*).
(d. d. I. **Bărcăcilă**)

CALVARUL NEAMULUI.

Sufletele noastre sunt distruse, trupurile căzute cu faţa la pământ; săntem ca nişte oi care le duce, la tăiere.

(Mitr. Dosoftei)

Poporul românesc n'a avut parte de o tihnită viaţă, spre a se desvolta în linişte, potrivit însuşirilor sale fireşti.

A rezistat totuşi valurilor sporadice ale numeroşilor năvălitori, înghiţiţi de puterea lui de asimilare dar n'avu parte de o conducere unitară.

Prea erau neintrerupte frământările de popoare in această parte din Europa, aşezate „in calea răutăţilor", la sfârşitul apusan al întinderilor de stepe asiatice.

Incă din secolul al VI-lea începe împinsătura Slavilor, tot mai puhoi, care a dislocat mai ales masa romană, împingând o parte din elementele ei la sud-vest şi altele la nord-estul penissulei balcanice, din care au ieşit diferitele ramuri ale poporului român". (*G. I. Brătianu*).

Românii din vestul Carpaţilor cunosc cotropirea Ungurilor, stabiliţi în şeşul Panonic din veacul al IX-lea. Mai în centrul Europei, prin creştinizarea sub *Ştefan cel Sfânt* (1001), Ungurii capătă sprijinul papalităţii atotputernice, bucuroasă de noui adepţi prin mijlocirea cărora îşi întinde sfera de influenţă.

Dela început deci se sapă o deosebire între Românii băstinaşi şi Ungurii veniţi peste ei. Deşi creştinizaţi cam dela mijlocul veacului al IV-lea (350—450 d. H.), Românii aparţin ortodoxiei fiind printre cei dintâi trecuţi la creştinism dintre popoarele vecine. Ungurii deveniţi creştini cu 7 veacuri mai târziu, trec dintr'o dată la catolicism, care-i pune in legătură directă cu Apusul.

Din veacul al XI-lea Ungurii se înfig mai adânc în stânga Tisei întinzându-se pe largele văi ale râurilor transilvănene. Ocupând diferitele cnezate româno-slave, care dovedesc rezistenţa etnică, păstrându-şi limba şi credinţa, cu toată dominaţia străină.

Prin întinderea către răsărit a Ungurilor catolici, evenimentele principale istorice scrise, se referă mai mult la stăpânitori, cu regi şi căpetenii în vază. Românii rar dacă sunt pomeniţi, sub numele de Vlahi, îndeajuns însă ca să le arăte existenţa, legaţi de pământ, de legea şi limba ce nu o schimbără. Trăiau viaţă modestă de muncitori neştiuţi, daţi uitării.

E admirabilă comparaţia unui învăţat german *Wirth*, care aseamănă, în 1916, poporul român, socotit de el ca unul din cele mai trainice neamuri de pe faţa pământului, cu apele din ţinuturile carstice. Dela izvor curg o bucată de vreme la faţa pământului spre a dispărea dintr'o dată în vre-o dolină, mistuindu-se în adâncul stâncii, nu însă pentru totdeauna. Cine ştie la ce distanţă ies din nou la faţă într'un izbuc gâlgâitor, cu atâta putere de pot învârti roata morii. Pe urmă nu se mai ascund, ci curg tot mai bogate, de aştern luncă rodnică şi umbrită.

Aşa se lămureşte şi părerea prin care se susţine lipsa Românilor din Transilvania când Ungurii au ocupat'o. Notarul anonim al Regelui Bela arată răspicat presenţa la înaintarea Ungurilor în „Terrae Ultrasilvanae", a cnezatului lui Gelu, de neam „Blacus" adică Român. In veacul al XIII-lea însă, numele Vlahilor începe tot mai des să fie pomenit. „*Terra Blacorum*" este sinonim cu Transilvania. „Izvoarele istorice din Apus, cele mai multe dintre ele, vorbindu-ne despre Unguri, ne vorbesc şi despre Români; printre aceste izvoare locul de frunte îl ţin cântecele medievale" (*G. Popa-Lisseanu*).

Realitatea nu mai poate fi ocolită. Rezistenţa cnezatelor sau voevodatelor româneşti din Muntenia face că în năzuinţa lor de a se întinde şi peste Carpaţi, Ungurii se izbesc de vitejia Românilor strânşi în depresiunile apărate de natură. Se cunosc azi destul de bine asemenea sâmburi de formaţiuni politice locale, nu numai în Ardeal (Gelu), dar şi în Oltenia (Severin), în Muntenia (Loviştea) şi chiar în Moldova (Vrancea).

Incercările de înaintare spre răsărit a Ungurilor, care ţine'n loc progresul Românilor, e domolită de un alt val tot atât de năprasnic, al Tătarilor din 1241. Ca un uragan pustiitor trec Carpaţii prin trei locuri: la Nord pe la Vatra-Dornei spre Rodna, ca să ajungă la Cluj; la mijloc pe valea Oituzului şi la Sud pe a Oltului. Peste tot au lăsat scrum şi jale. Şi chiar după ce s'au retras cu pradă multă din Ardeal, dincoace de Carpaţi au rămas mai îndelungă vreme, plătindu-li-se bir în bani, vite şi sclavi. Bugeacul Basarabean era socotit până târziu drept ţară tătărească. Ultima invazie tătărească a avut loc în 1757, iar Turcii abea în secolul al XIX-lea au fost izgoniţi cu totul din Principate.

Tot răul este însă spre bine; după prăpăd de ploi şi tunete, urmează senin.

Cu drept cuvânt e de mirare că poporul român a putut să-şi păstreze fiinţa lui etnică faţă de atâtea puternice năvăliri, în răstâmpuri nu prea depărtate. Aşa să lămureşte şi întârzierea lui în evoluţia generală a culturii. „Pe când în apusul continentului oraşele înfloreau şi satele să consolidau, poporul legat de Carpaţi şi Dunărea de jos, trebuia să suporte presiunea concentrică a trei neamuri mongolice: Ungurii la apus, Tătarii la răsărit, Turcii la miazăzi. Putem spune că chiar după sfârşitul epocii barbarilor poporul român a trăit asediat până'n veacul al XIX-.lea" (*S. Mehedinţi*). Nici în zilele de acum însă nu trăeşte liniştit. Puţin dacă nu interveneau bravele noastre oştiri la 22 Iunie, 1941, cunoşteam o necruţătoare învadare, poate mai periculoasă de cât a Tătarilor.

In faţa pericolelor dinspre apus şi răsărit are loc cea dintâi unire regională a diferitelor cnezate şi voevodate din Muntenia. Astfel iea fiinţă Principatul Munteniei în 1324. Cu câţi-va ani mai târziu (1330) Ungurii cunosc pentru întâia oară în chip mai sdrobitor rezistenţa şi vrednicia românească. Mândrul lor Rege *Carol Robert* abea scăpă din învălmăşala dela Posada aproape de Câmpulung, *Basarab*, întemeietorul Principatului muntean, ne mai fiind stingherit din această parte, îşi întinde domnia până dincolo de Prut, în Buceagul tătăresc; dela el se trage numele de Basarabia dat întâi acestei părţi din ţară.

Cam cu o jumătate de veac mai târziu (1359) iea fiinţă şi Moldova, prin descălecarea lui *Dragoş*, fost voevod de Maramureş şi mai ales a lui *Bogdan* răzvrătit împotriva Ungariei.

Astfel au luat naştere Muntenia şi Moldova, multă vreme independente una de alta, rare ori rivale prin intriga duşmanilor, dar pe care le unea fiinţa aceluiaş popor; în multe împrejurări îşi vor arăta frăţia şi dorinţa de unire nu numai între ele. Cu cât se desvolta conştinţa unităţii sângelui, creştea şi tendinţa de unire cu cei de peste Crapaţi.

Secolul al XIV-lea abea lasă o crestătură mai adâncă pe răbojul vieţii noastre, prin începuturilede organizare ale celor două state, care vor servi mai târziu drept magnet sufletesc pentru toţi Românii.

Urmează apoi o destul de lungă perioadă, în care sub vrednicia domnitorilor, în deosebi a lui *Mircea-cel-Bătrân*, *Alexandru-cel-Bun* şi mai ales a vestitului apărător al creştinătăţii *Ştefan-cel-Mare*, Românii înscriu pagini de glorie şi de strălucită dovadă a însuşirilor neamului. Organizarea gospodăriei din Ţara Moldovei sub *Alexandru-cel-Bun*, întinsă de dincolo de Nistru în Pocuţia şi până la Cetatea-Albă, dovedeşte cât de departe ajungeam dacă buna stare şi liniştea stabilite, ar fi dăinuit.

Sub *Mircea* şi *Ştefan*, ţările hărţuite de Unguri, Poloni ori Cazaci, mai apoi năpădite de valul turcesc, cunosc gloria biruin-

-ţelor, preţuită de toată lumea. „A fost înzestrat cu virtuţi de erou, *Ştefan*", scrie un istoric polon. Ţările despărţite, cu toată vrednicia poporului nu pot multă vreme ţinea însă piept puhoiului turcesc; cade fiecare în parte.

Un moment, în faţa primejdiei comune, din românime răsar trei conducători din ţinuturi deosebite, ca o unire spirituală în jurul aceleiaşi credinţe. *Ioan Huniade*, voevod al Transilvaniei, român după origine, biruie pe Turci la Belgrad. Despre el Papa *Pius* al II-lea, scrie că a sporit „faima Românilor din coapsa cărora s'a născut". *Mircea-cel-Bătrân*, iea parte, la sfârşitul veacului al XIV-lea, la lupta de la Nicopol împotriva Turcilor. *Ştefan cel Mare* în Moldova, pe lângă atâtea războaie cu vecinii săi din spre nord, răsărit ori apus, are de înfruntat valul tot mai năvalnic al Turcilor, înaintat până sub zidurile Sucevei.

Fig. 14. *Românii biruie pe Carol Robert.* (După o cronică ungurească).

E cea dintâi fază eroică a neamului nostru.

După bătălia dela Mohaci (1526), când şi Ungaria cade sdrobită de puterea Turcilor, aceştia încetează cu îngăduinţa de până acum faţă de cele două Principate, nu cu totul supuse, căci puteau să se cârmuiască după voia lor, plătind doar un tribut.

Peirea vine însă tot dela luptele pentru domnie între diferiţii pretendenţi. Şi astfel veacul al XVI-lea, însamnă un veac de sărăcie a poporului prin birurile tot mai sporite către Turci şi prin schimbarea domnilor. In tot cuprinsul lui atât în Moldova, după moartea lui *Ştefan* (1504), cât şi în Muntenia până la *Mihai Viteazul* (1593), nu mai puţin de 22 domnitori urmează la tron. E dreptul că printre ei se găsesc unii, *Neagoe Basarab* în Muntenia ori *Petru Rareş* în Moldova, în vremea cărora pâlpâie flăcări mai intense fie pe teren cultural, fie pe acel al vitejiei străbune. Repede se stâng, fără temeinice urme, decât cele câte-va locaşuri de rugă păstrate până azi, mărturia progresului ce s'ar fi înfăptuit, dacă atmosfera nu era mereu tulburată de furtuni năprasnice.

Transilvania își ducea viața sub Principi atârnând și ei de stăpânul dela Constantinopol.

O nouă licărire de promițătoare înălțare a neamului se ivește cu începutul veacului al XVII-lea, când vijeliosul *Mihai Viteazul* răzbate provinciile locuite de Români, din Muntenia până la Suceava, din Turda până la Hotin. Fu un iureș răscolitor de faimă: numele de Român e pomenit cu cinste chiar și în centrele Europei. Nu ținu mult acest vârtej de bărbăție și destoinicie. A avut însă un prim efect. A spulberat spuza din suflete, făcând să mjiască în mulți gândul de frăție între frânturile aceluiaș popor, desbinat de împrejurările istorice ale vremurilor. Intrarea triumfală a lui *Mihai* în Alba-Iulia e prevestitoarea viitorului. In apogeul biruinților sale și entusiasmului general e asămănat cu *Alexandru Machedon* și privit chiar ca un apropiat restaurator al imperiului bizantin.

Pentru Românii din Transilvania în deosebi trecerea lui *Mihai* printre ei, măsurile luate, a făcut să încolțească în sufletul multora, nădejdea dreptății unui popor, socotit iobag în țara lui. El a aruncat sămânța clocotișurilor naționale de mai târziu.

Chiar unui principe ardelean, *Bethlen*, îi trecu prin minte că s'ar putea ajunge la unirea celor din Transilvania, Moldova și Muntenia, însă cu sacrificiul credinței ortodoxe. Dacă unirea nu se înfăptui pe cale politică, prinse a se arăta pe calea culturală, bisericească, în vremea lui *Matei Basarab* și *Vasile Lupu*, mai n tens sub domnia lui *C. Brâncoveanu* dela sfârșitul veacului al XVII-lea, a cărui amintire a rămas vie dincolo de Carpați, prin bisericele clădite la Făgăraș ori Sâmbăta-de-sus cât și prin cărțile răspândite.

Alți nori mai negri se ridicară la orizont, de astădată mai amenințători, dinspre răsărit.

Ardealul cade sub stăpânire habsburgică. Tendința marei împărății e să-și asigure tot mai adâncă influență spre răsărit. Imperiul rus, dimpotrivă, caută să ajungă spre Constantinopol. Românii le erau în calea amânduror. Turcii încep să fie socotiți drept „poporul bolnav". Cu cât declinul lor e mai invederat, cu atât pofta marilor vecini de a-i moșteni devine tot mai mare.

Veacul al XVIII-lea pentru Românii de pretutindeni e veacul calvarului greu.

Hasburgii erau catolici. Ca să stăpânească Ardealul incearcă sub mari presiuni să convertească și pe Români la catolicism. Nu reușesc decât în parte. La 1698 Românii sunt desbinați în două: Uniți și neuniți. Prigoana începe, împotriva celor rămași ortodoxi, din care mulți își ieau lumea 'n cap.

„Fii nefericiți! Cine vă va apăra, dacă părinții voștri dau mâna cu străinii în contra voastră?"

In Principate bate un vânt pustiitor, prin intronarea domnitorilor fanarioți, schimbați după bunul plac al vizirilor și mai

ales după greutatea pungilor de bani, storşi din munca poporului, ajunsă la sapă de lemn. Domnitorii, greci cei mai mulţi, se înconjură de slujitori greci ori grecisaţi. Năravurile şi pervertirile celor de sus, înstrăinarea sufletească sub influenţa culturii greceşti, destramă tagma vechilor boeri, ori cum mai iubitori de neam şi ţară. Jos, sătenii sunt exploataţi de toată lumea, reduşi la mizerie, sleiţi de puteri. „Vai ‚vai, de ţară, scrie cronicarul vremurilor acestora. Cum de a mai rămas în tine suflare omenească de mare mirare este".

Mila deşteptată şi la unii dintre aceşti Domnitori străini de neam naşte încercări de legiuiri ocrotitoare, care nu capătă rădăcini. Nu mai puţin de 35 de domni în Moldova şi 33 în Muntenia se perindă în acest veac al decăderii economice şi morale. Vecinii puternici în chip de apărare folosesc haosul şi sleirea turcească. Intâi Oltenia este ocupată de către Austriaci (1718—1739), apoi Bucovina (1775). Ruşii nu se lasă mai pre jos. Spre apărarea Principatelor are loc cea dintâi ocupare temporară a lor (1769—1774). Vrăjmăşia între Austriaci şi Ruşi asupra soartei Românilor se arată. „Când işi descleaştau pumnii cade păr din chica noastră" spune sugestiv un bătrân bucovinean.

In Ardeal prigoana stăruitoare impotriva Românilor socotiţi in inferioritatea faţă de unguri, saşi ori secui ; în Principate sfârcuirea ţării, sărăcia şi demoralizarea sub influenţa în deosebi a „nobilimei" din Fanar, nu putea să nu nască în cele din urmă o răzvrătire, prin durerea răbdată până ce a ajuns cuţitul la os.

Răscoala lui *Horia* (1784) e un prim semnal venit din Ardeal. Mucenicia lui şi a tovarăşilor (*Cloşca* şi *Crişan*), dacă n'a dus la deplina rezolvare a nedreptăţilor tot mai înteţit săvârşite asupra Românilor, a dat dovada unei solidarităţi sociale care trebuie să pună în pază pe conducătorii de atunci. Cu toată prigoana mai făţişă, mai aspră, urmată, suflul primăverii naţionale a făcut să încolţească o speranţă de renaştere tot mai întărită.

Veacul al XIX-lea, al prefacerilor mai radicale în întinsul românimei, începe cu o altă dureroasă sfâşiere a trupului românesc, prin răpirea Basarabiei, dar şi cu o mişcare de reînviere naţională. Răscoala lui *T. Vladimirescu*, însamnă trezirea din amorţeala în care adusese poporul toate apăsările şi nevoile din veacul trecut. Nu rămâne izolată. Incep să se deştepte energiile din tot cuprinsul românimei. E ca un freamăt ce mişcă întâi frunzele uşor clătinătoare ale plopilor, până ce şi pletele brazilor prind a se frământa. Vaerul furtunei cuprinde pădurea întreagă. „Transilvania e ţară românească" începe să se accentueze dincolo de Carpaţi ; şcoala lui *Lazăr* şi a lui *Asachi* chiamă spre conştiinţa neamului pe cei înstrăinaţi şi amorţiţi din Principate.

O puternică mişcare politică-culturală se accentuiază în toate straturile ; o răsceclire spre înviere are loc în cuprinsul Românilor. In Ardeal e mai accentuată prin luptele Moţilor în frunte

cu *Avram Iancu*; în Moldova şi Muntenia generaţia de la 1848 întreprinde o acţiune şi în afară. Tot mai mult îşi face drum ideia de unire chiar a tuturor Românilor.

Uneltirile marilor puteri vecine nu încetează însă. Din potrivă. In deosebi Rusia se arată mai grăbită la împlinirea gândului nepărăsit nici azi, de a stăpâni grurile Dunării şi a-şi croi drum mai lesnicios spre Constantinopol. Ţările româneşti cunosc în diferite rânduri ce însamnă ocupaţie rusească.

Prin „Regulamentul organic", un abur de constituţie, Ruşii încearcă să captive sufletul populaţiei dela ţară, mai ales că nu uită a se arăta şi ca ocrotitori ai ortodoxiei.

Zorile unei vieţi libere ce tivise cerul mereu înourat din Principate, au deşteptat din nou dorul de libertate şi la fraţii din Ardeal. Frământarea ce avea loc dincoace de Carpaţi, trezeşte ecou de descătuşare şi dincolo.

Incepu un curent mai intensde înviorare naţională printre fraţii din ambele părţi ale munţilor, întreţinută în deosebi printr'o reciprocă influenţă culturală.

Astfel se pregătiră vremurile ce aveau să vie.

Infrângerea Rusiei în războiul Crimeei îi potoleşte pentru moment năzuinţele. Ca urmare a Păcii dela Paris (1856) o parte din Basarabia de sud este alipită din nou la Moldova. Susţinerea ideei de libertate şi unire de către Franţa, a născut o favorabilă conjuctură pentru prima reală unire înfăptuită la 1859 sub Domnitorul *Al. I. Cuza* ales în ambele Principate.

De şi poftele puternicilor vecini, cu cât Turcia intră în agonie, nu sunt decât adormite, punând când puteau beţe'n roate chiar treburilor de aşezare lăuntrică printr'o deosebită sforţare de energie a conducătorilor, noul stat român se ridică pe calea progresului, neuitându-se nici fraţii de dincolo de Carpaţi, prin ajutoarele date spre a susţinea mai cu tărie lupta naţională măcar prin şcoale.

Prin vitejia soldaţilor la Plevna, prin înţeleapta conducere a Principelui *Carol* şi a sfetnicilor săi, în deosebi *M. Kogălniceanu* şi *I. Brătianu*, România îşi capătă deplina independenţă (1877), ştergându-se astfel apăsătoarea supunere turcească de peste trei veacuri. Principatul devine Regat, mărit cu Dobrogea stăpânită odinioară de *Mircea*.

Intervenţia în războiul balcanic din 1913, care s'a sfârşit cu pacea dela Bucureşti, adaugă ţării, cu prestigiul mărit, o nouă porţiune de teren în Dobrogea de sud.

In sfârşit la 1918, jertfele sutelor de mii de vieţi aduce dreptatea mult aşteptată prin împlinirea visului generaţiilor de luptători şi mucenici de pretutindeni. Graniţele lărgite ale României încing în ele majoritatea Românilor, într'un teritoriu cu forma ideală aproape de perfecţia cercului.

Păstor aromân din Munţii Pindului. *D. Gjika Bobich.*

Stână din Maramureş. Fot. *T. Papahagi.*

Din păcate în vremea celor 20 ani ce au urmat, ameţeala mărețului act al Unirei, a adormit grija întăririi lăuntrice pe toate căile. Bogăţia şi rodnicia ţării, ca şi la multe altele, au adus moleşagul în loc să deştepte energică şi sistematică orânduire.

Bătrâneştile vorbe ale lui *Miron Costin* s'au dovedit şi de astă dată cât de înţelepte sunt: „Şi care ţări se suie pre la mari bişuguri, sburdează hirea omenească şi sburdăciunea naşte păcatul şi pre păcat îl urmează mânia lui Dumnezeu".

Focul iscat din nou în jurul nostru ne-a găsit nehotărîţi dintr'un început, ceia ce de altfel era şi firesc faţă de situaţia noastră geografică, dar mai ales nepregătiţi, ceia ce e o mare vină. Fără rezistenţă, am cedat nu de bună voie mare parte din Bucovina, Basarabia toată ba chiar şi cu un colţ din Moldova nordică cu moldovenii care n'au cunoscut decât scurt timp libertatea. De asemenea am pierdut o bună parte din Transilvania, Maramureşul, Ţara Năsăudului, Ţara Oaşului, ţinuturi cu populaţia în mare majoritate românească, aşezaţi în acele locuri din timpurile de dinainte de întinderea ungurească.

Nenorocirii venită din afară se adaugă frământările de neuitat, duse la excese nemaipomenite în trecutul nostru, în interior nepotrivite firii Românului.

Temeinica aşezare a ţării din nou este sdruncinată. Nori mai negri, ca de plumb, învolbură cerul.

O nouă întorsătură în destinul ţării avu loc în Iunie 1941, Armatele române, sub conducerea Mareşalului *I. Antonescu*, cu străbunul avânt înviat, trec Prutul, înaintează vijelios în Bucovina. Teritoriile ocupate în 1940 sunt repede eliberate de sub stăpânirea bolşevică. Oştirea română, împreună cu cea germană, nu se opreşte la Nistru ci ocupă şi regiunea până spre Bug în care de veacuri îşi ducea viaţa sub apăsare străină mare număr de Români. Vitejii soldaţi români înscriu pe răbojul înaintaşilor lor victorii peste victorii, adăugând la Posada, Podul-Inalt, Călugăreni, Plevna, alte nume de localităţi: Corneşti, Delnic ori Sevastopol care măresc gloria poporului român, cu neslăbită putere de rezistenţă când e vorba de apărat viaţa-i primejduită, păstrând astfel vie speranţa de izbândă şi pentru viitor. Avem încredere în Dumnezeu, care e mai presus de voinţa noroadelor şi în neslăbita putere a soldatului român când e vorba de apărarea şi păstrarea bunului strămoşesc.

O soartă mai puţin dureroasă pentru viitor atârnă în bună parte şi de purtarea noastră, celor de azi, care avem datoria să ne strângem uniţi în jurul ideei de Neam şi Ţară, a căror izbăvire trebue să formeze crezul fiecăruia, fără deosebire, dacă ţinem la liberate.

In grelele incercări prin care trecem, putem fi de mare ajutor ţării. Ea nu se bizuie de cât pe fii ei adevăraţi; pe munca lor

neprecupeţită; pe cei ce produc pozitiv şi vrednic; pe faptele lor zilnice conduse de dragoste adevărată de neam.

Pretutindeni svârcolirile războiului aspru au născut învierea simţimintelor nobile şi binefăcătoare. De ce am rămâne noi mai pre jos? Oţelitele figuri de eroi din alte vremuri să le avem înaintea noastră ca un îndemn. Vrednicia strămoşască ca şi jertfele de sânge să nu le uităm, să ne servească mereu drept călăuză pentru salvarea neamului.

„Deşteaptă-te Române" poate n'a avut o semnificaţie mai răscolitoare, de cât acum, în zilele noastre.

Cuvintele de îmbărbătare ale lui *M. Kogălniceanu* din vremuri tot atât de tulburi să le repetăm într'una:

„Să nu ne descurajăm mai ales de relele timpuri, de nourii trecători ce se pot ivi pe orizontul ţărilor noastre. Pentru popoare ca şi pentru indivizi, suferinţele nu sunt întotdeauna perdute; adesa ele sunt menite a le întări energia, a le opri râvna, a le forma caracterul."

RĂSPÂNDIREA ROMÂNILOR.

D'aşa-i Doamne 'ntre străini
Ca mlădiţa între spini
Suflă vântul ş'o clăteşte
De toţi spinii mi-o loveşte.

(Cântec din Transilvania)

România, chiar in graniţele ei lărgite nu cuprindea întreaga suflare românească, aflată pe faţa pământului.

Nu există alt popor, dintre cele din Europa, care să aibă o răspândire mai largă în toate direcţiile şi chiar la depărtări mari, de sâmburele central ca poporul românesc. De răul traiului de acasă ş'au luat lumea'n cap şi Slovacii, Cehii ori Polonii. S'au împrăştiat şi ei mai ales dincolo de Ocean, unde li se îngăduia să muncească pentru pânea zilnică. Asemenea grupe emigrate s'au rupt de sâmburele etnic; s'au împrăştiat din prea plinul ce nu mai încăpea în teritorul lor de baştină. Nici unul dintre aceste popoare însă nu e răspândit de jur împrejurul teritoriului lor de naştere, sub atâtea stăpâniri deosebite, cum e Poporul românesc.

Pe o hartă a neamurilor din Europa, întinderea lui iea o configuraţie asemenea unei amoebe, cu pseudopode neegale, care mai lungi, care mai scurte. Unele din aceste prelungiri tot mai subţiate, înaintate prea adânc în inima altor popoare, au fost topite, ne putând rezista desnaţionalizării. Au dispărut Românii ca etnicitate, dar au lăsat dovada întinderii lor în decursul vremurilor. Prin osteneala muncii migăloase, profesorul clujan *N. Drăgan*, dispărut în puterea vieţii, a dovedit că Românii au existat către vest dincolo de Tisa, unde să păstrează încă numiri româneşti de localităţi. In spre Moravia se află nume de munţi de origină românească. In vechea Polonie s'au păstrat obiceiuri care dovedesc traiul îndelung al Românilor prin acele ţinuturi.

Au fost multe pricini care au înlesnit întinderea radiară a Românilor.

In primul rând este chiar marea întindere iniţială unde au luat naştere din poporul dac, cu o răspândire din spre sud de a stânga Dunării până'n nord, iar spre răsărit până'n ţinuturile azi eliberate de vrednicia ostaşilor români. Aşa se lămureşte limba,

în fond aceiaşi, din miezul Peninsulei Balcanice până aproape de Bug.

Poporul românesc a fost şi a rămas în bună parte până azi cu o excepţională putere de înmulţire. Au fost ani, chiar din vremurile de acum când Românii stăteau în fruntea multor alte popoare în privinţa naşterilor numeroase, întrecând şi pe acele vestite prin înmulţirea lor, cum sunt Japonezii ori Italienii.

Faţă de înmulţirea neamului românesc, spaţiul lui vital, deveni tot mai restrâns. Oamenii îşi căutau loc sub soare. Era natural să se întindă tot spre periferia sâmburelului central.

Nu a avut loc numai o firească expasiune datorită înmulţirii. Intervin şi cauze felurite, care aduc mişcări mai bruşte, mai intense, fie din loc în loc în cuprinsul ţării, fie peste graniţile temporare. Aproape nu e veac din viaţa poporului român, care să nu fie însemnat cu asemenea neogoiere silită, căci linişte mai îndelungă nu s'a aşezat prea adesa pe meleagurile româneşti. Din potrivă. Cerul era mai mult înourat, cu furtuni năprasnice. Seninul rar se întindea pe deasupra noastră.

Chiar dela închegarea poporului daco-roman, năvălirile de veacuri dinspre răsărit, asemenea puhoaielor pustiitoare, au avut drept urmare mişcări de apărare, prin taina văilor înfundate ori prin depresiunile închise de munţi (Ţara Haţegului, Maramureşul).

Năprasnica năvălire a Slavilor şi aşezarea lor mai temeinică în stânga Dunării, a despărţit dintr'un început cele două mari ramuri româneşti : balcanică şi dacică.

Urmară apoi furtunele puternice abătute în veacuri peste veacuri asupra fiecărei din aceste părţi, care au născut vârtejuri şi curente de deplasare neogoiate deplin, nici în veacul în care trăim. Nu erau numai cauze venite din afară, din năvăliri de alte neamuri peste noi. Tătarii au pustiit într'o parte. Norodul îşi lua lumea'n cap mutându-se aiurea. Turcii şi Ruşii mânau ca nişte turme prizoneri ori populaţie paşnică ducându-i departe de vetrele lor.

Când *D. Cantemir* s'a retras spre Harcov, a fost întovărăşit de mii de moldoveni aşezaţi pe moşiile pribeagului domnitor.

Urmară prigoanele ungureşti în Ardeal, birurile până la istovire în Principate, persecuţiile religioase, secetele îndelungi. Apucau oamenii care încotro puteau, unii spre munţi dinspre şes, de nu au mai rămas decât numele la multe sate din Ţara-de-jos a Moldovei ; alţii dinpotrivă treceau munţii dinspre apus. Descălecarea Moldovei e o urmare a presecuţiilor din partea regilor ungureşti asupra populaţiei şi a căpeteniilor ei din Maramureş.

In veacul al XVIII-lea ca urmare a prigoanei religioase dusă în Ardeal, împotriva celor ce ţineau la credinţa străbună, mulţi dintre aceştia s'au lăsat spre Principate, după cum cei din Principate de pe urma sărăciei înăsprite prin birurile neomenoase, treceau Nistru la Ruşi, ori Dunărea „la Turci".

In deosebi, în întreaga mişcare repetată a populaţiunii româneşti, de mare însemnătate pentru întărirea şi lărgirea românismului, au fost revărsările intermitente din prea plinul Ardealului spre periferie. După cum *Bălcescu* a asemănat Transilvania cu o cetate a românismului, din punctul de vedere al mişcărilor de populaţie Ardealul se poate asămui unor izbucuri, izvoare intermitente care din vreme'n vreme revarsă din adâncul stâncelor năvala de apă limpede şi răcoritoare, cu atâta putere uneori în cât chiar dela izvor e în stare să fie folosită.

Cele mai importante mişcări radiare, unele îndepărtate de sute de kilometri, persistente o lungă bucată de vreme, sunt în

Fig. 17. *Drumul oilor.* (d. *N. Dragomir*).

legătură cu îndeletnicirea păstoriei, principală dela începutul începuturilor. „Drumurile oilor" în amănunţimi cunoscute azi, datorită unor destoinici cercetători dela Universitatea din Cluj formau o pânză ce acopere mare parte din pământul românesc, până dincolo de graniţe.

Documentele italiene de la Sfârşitul Evului Mediu numesc români (Stanchus, Radus, Demetrius) care ajung ca negustori în târgurile din Crimeia. Sunt pomeniţi şi în 1290 (*G. I. Brătianu*).

In deosebi mocanii, mărginenii, breţcanii dela marginea externă a Transilvaniei, mânându-şi turmele bogate, la iernat, în ţinuturile cu păşuni întinse, ajung până'n regiunile de dincolo de M. Caspică. Chiar în vremurile mai noi, păstori mărgineni trec de Caucaz şi Caspica, ajung până în regiunea lacului Aral. *Bucur Jugureanu* din Cacova a străbătut prin pustiul Kizil-Kum (Fremetea-Roşie). *Dumitru Dragomir* a lui *Iacobuţ* din Vale ajunge

până la Buchara ; *I. Coman* de la Mercurea-Sibiului până la granița Afganistanului, călcând astfel pe drumul lui *Alexandru Machedon*, până spre India. Au tras însă brazde adânci în răspândirea și întărirea românismului în deosebi din apropierea Carpaților. Prin curajul cu care au răzbătut pretutindeni, învingând greutățile de tot soiul, au dovedit câtă energie zace ascunsă la Românul cu aparență de adormire. In lungul drumurilor bătute pe jos, cu popasuri, vremelnice, au întemeiat așezări gospodăroase până'n Dunăre și Mare. Pribegia în locuri puțin cunoscute, nu întotdeauna cu primire prietenoasă, cere o voință îndârjită și o energie neînfrântă, pe lângă o muncă fără samăn de grea, însușiri care, dacă

Fig. 18. *Răspândirea Românilor la răsărit de Nistru.*

sunt ințețite, cultivate, stau pretutindeni la baza progresului omenesc.

Faptele de adevărați Wikingi români, ale oierilor mărgineni, dela Poiana Sibiului, Tilișca ori Jin, descrise cu multă documentare de către *N. Dragomir*, profesor secundar din Cluj, reprezintă icoana puterii noastre de muncă și expansiune, ca și chezășia posibilității din viitor de a înlocui în toate direcțiile pe străinii, care au acaparat la noi ocupațiunile cele mai rentabile. Astfel se lămurește chiar vitalitatea și păstrarea etnicității noastre la frații din locuri depărtate, hărțuiți și gata să fie înghițiți de cei care-i înconjură, în mai mare număr și mai ales folosind mijlocul asprei administrații.

Dacă în țările unde se află Români s'ar face statistici cinstite, după naționalitate, pe lângă cele vre-o 13 milioane de români (72% din populație) din cuprinsul României dela 1930, ar trebui de adăugat cel mai puțin vre-o 3.000.000 de Români aflați

în restul lumii, chiar după socotelile, de sigur mult depărtate de realitate, ale stăpânitorilor interesaţi. Astăzi în afara graniţelor actuale mai trăesc cel puţin 6 milioane de Români, în Rusia peste 3 milioane, în Ungaria aproape 1.500.000.

Mulţi Români se găsesc de a stânga Nistrului până departe în regiunea Bugului (Buhul lui *Miron Costin*), de deasupra cărora abea acum, prin înaintările vitejilor lor fraţi necunoscuţi, s'a rădicat ceaţa în care trăiau despărţiţi din vechi timpuri. Românii transnistrieni sunt în mare parte băstinaşi pe locurile în care-şi duc viaţa, căci străbunii Daci se întindeau până în aceste părţi iar Romanii au lăsat urmele întinderii lor prin aceleaşi regiuni. Cro-

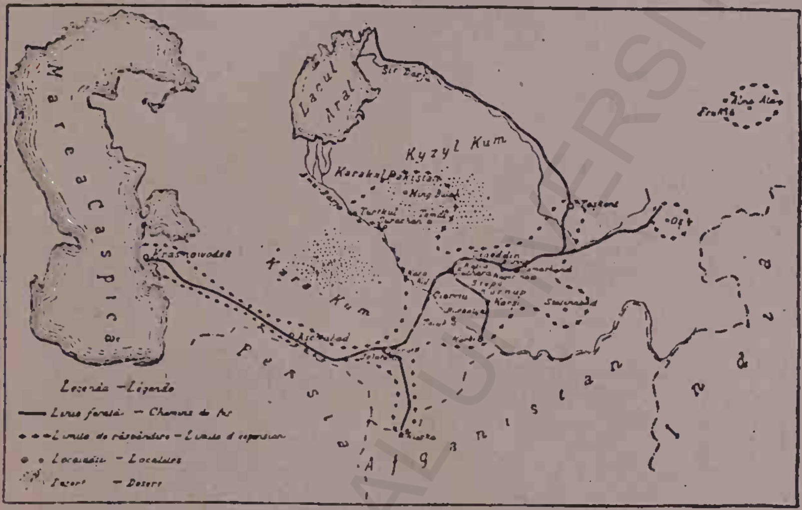

Fig. 19. *Inaintarea oierilor mărgineni în Asia.* (d. *N. Dragomir*).

nicarul rus Nestor vorbeşte de Volochi, numele Românilor, încă înainte de stăpânirea Ungurilor pe Tisa.

Peste ţesutul străvechiu al Românilor băstinaşi, s'au aşezat în diferite vremuri Români din Principate şi chiar din Transilvania. Pe timpul lui Duca Vodă care se numea „Domn Ţării Moldovei şi Ucrainei", la sfârşitul veacului al XVII-lea, a trecut Nistrul multă gloată.

Dea stânga Nistrului sate compacte se ţin una, dela Mohilev până la Ovidiopol lângă Odesa, cu nume româneşti ca Botoşani, Creţeşti, Grădiniţa, Ştirba şi câte altele. „Drumul baciului" nume păstrat şi azi, spune obârşia locuitorilor, agricultori şi oieri înainte de orice. Prezenţa lor compactă în această regiune este de altfel consfinţită şi prin „Republica moldovenească" înfiinţată de Uniunea sovietică, având drept capitală Tiraspol. Către răsărit sate româneşti se întind până spre Harcov, cu locuitori păstraţi

încă de pe vremea lui *D. Cantemir*, pe moşiile dăruite lui de *Petru-cel-Mare*. Sunt Români, oieri transilvăneni, în Crimeia, prin împrejurimele oraşului Simferopol ori spre Kerci, dar şi mai la răsărit de M. Azov, spre Caucaz.

Câtă jale domnea la aceşti înstrăinaţi, care au păstrat graiul strămoşesc, cât şi obiceiurile străbune la sărbători, nuntă ori botez, nu poate fi închipuită decât din cântecele populare, singura formă îngăduită de a-şi arăta aleanul :

Păsărică din ţara mea
Sboară înapoi la mama mea
Şi spune-i : Coace pâne sănătoasă
Şi s'o mănânci bucuroasă.
Da la mine să nu vii
Că eu sunt în negri pustii
Peste Nistru şi peste ape
Unde nici hârtia nu răzbate.

Sunt adevăraţi eroi.

Cum trăesc Românii spre răsărit, unii trimişi cu sila până

Fig. 20. *Casă dintr'un sat moldovenesc din Transnistria.*

pe coasta pacifică a Siberiei, sunt sate de Români până'n Tisa la apus, până'n dispăruta Cehoslovacie la nord.

Numeroşi se află în Banatul Jugoslav, dar mai ales în vechea Serbie între Morava şi Timoc, ca un golf etnic ce înaintează adânc spre sud până lângă Niş, aproape-aproape să vie în atingere cu Macedonenii. In judeţul Negotin 69 % din populaţia satelor sunt români curaţi, iar în Jugoslavia de eri trăiau măcar 600.000 locuitori de origină română.

Stână din Carpaţii moldoveneşti. Fot. *Chevallier*

Tipuri din Jud. Neamţ. Fot. *Cartea Românească*

Din Valea Timocului satele românești se înșiră unul lângă altul, de-a dreapta Dunării în Bulgaria până la Dii (Vidin), Rusciuc, Turtucaia. Se socoate că măcar 215.000 de Români viețuesc în Bulgaria. Dacă faci călătoria cu vaporul pe Dunăre și stau femeile la înălbit pânza, fiori îți străbat inima, căci nu auzi d‹ cât graiu românesc de o parte și de alta a fluviului, care curge astfel aice prin ținut românesc.

Și mai adâncă jale te pătrunde numai gândindu-te la câte au suferit și mai sufăr încă frații aromâni, răspândiți în insule compacte în Albania, Grecia, Jugoslavia, în parte și în Bulgaria. Ca stâncile mereu lovite de jur împrejur de valuri neogoiate, așa rezistă acești vrednici reprezentanți ai trunchiului nostru etnic din penisnula balcanică, mereu urmăriți, mereu despărțiți. Se

Fig. 21. *Turme de oi ale mărginenilor, pe câmpiile Mariapol, dincolo de Don.* (d. *N. Dragomir*).

dușmănesc ele între ele popoarele ce-i stăpânesc, dar toate folosesc aceleași metode spre a-i desnaționaliza și a șterge ori ce urmă a existenței lor ca neam.

S'a stâns bucuria dela noi
Și ni s'a stâns surâsul.

Iși mențin însă cât pot ființa lor etnică, cu toate greutățile neînchipuite ce li se pun în cale. Sunt blăstămați cei slabi de inger, care-și uită graiul părintesc:

Blestemare s'aibă în casă
Care de limba lui ș'alasă.
Care ș'alasă limba lui,
S'l ardă pîrla focului.

Pe lângă atâța din neamul românesc care trăiesc în vecinătatea noastră, de li se aude glasul pe celalt mal când aduc sara

vitele la adăpat la Nistru ori Dunăre, şi sunt asemenea crengilor răsfirate din trunchiul sănătos, cu rădăcini adâncite în locul unde a căzut sămânţa, asupririle şi nevoile au împrăştiat Români şi dincolo de Ocean.

Mai ales din Ardeal, cu loc puţin rămas Românilor pentru agricultură, din ţinutul Făgăraşului în deosebi, mulţi au fugit şi s'au aşezat în America de Nord, ca meseriaşi, muncitori în fabrici întâi în Statele-Unite, ca agricultori şi chiar păstori mai apoi şi

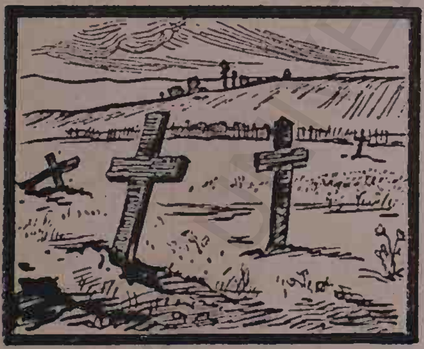

Fig. 22. *Răspândirea Aromânilor din Peninsula Balcanică.*
(d. *Th. Capidan*).

în Canada. Când greutăţile emigrării au devenit aproape prohibitive pentru aceste ţări, Români din Ardeal, ca şi mulţi din Basarabia, în anii de secetă, s'au îndreptat şi spre America de sud. Azi se găsesc — se socot la vre-o 500.000 — în afară de Statele-Unite şi Canada, în Panama, Mexic, Columbia, dar mai ales în Argentina ori Brazilia. Pretutindeni sunt bine primiţi, ca oameni harnici, muncitori, pricepuţi. Unii s'au mai întors din pribegie; cei mai mulţi însă au rămas locului, încetul cu încetul devenind cetăţeni cinstiţi ai diferitelor state, dar care tot mai repede din păcate îşi uită limba, deşi îşi menţin credinţa. Se înstrăinează pe an ce trece păstrând doar în sufletul îndurerat amintirea originei lor.

Vraiştea vremurilor s'a abătut crunt asupra ţării şi a neamului. Omul nu trebue însă să desnădăjduiască. Dacă împreju-

rările istorice și geografice ca și răspândirea lor nu îngăduia să se strângă la un loc toți Românii în aceleași granițe, rămâne însă datoria celor aflați încă liberi de a nu lăsa să slăbească conștința solidarității de neam la cei depărtați. Persistă legături sufletești, care, întărite, mereu viu întreținute, nu numai că creiază în jurul numelui de Român o aureolă nestânsă, dar la împrejurări grele unii pe alții se pot, trebue, să se bizuie. Ori unde s'ar găsi, să-și țese măcar gândurile și dragostea toți, în jurul ideei de neam, spre a-l feri dela peire sau slăbire, căci e mare păcat.

Stână din şesul Jijiei. (Des. *Emilia Saulea-Bocec*).

STÂNA

Căci e drept, satul şi stâna şi astăzi sunt cele două focare adevărate de naştere folclorică la Români.

(I. Diaconu)

Din vremea paleolitică, când în om abea se iveşte geana emancipării sale ca fiinţă gânditoare, mai ales creatoare şi până'n faza oţelului, în care se află majoritatea omenirii de azi, evoluţia acesteia s'a făcut pe încetul şi nu în acelaş ritm peste toată faţa pământului.

Pe întinsul continentului american cu viaţa actuală dusă la apogeu, pe lângă sgârie-norii din centrele mari orăşăneşti, pe lângă mecanizarea complicată a muncii omeneşti, s'a păstrat în colţul cel mai sudic, în Ţara-de-foc, drept relictă omenească, urmaşii celor dintâi locuitori, dovediţi a fi pătruns în paleolitic din Asia prin strâmtoarea de Behring. E contrastul extremelor. Indienii din Ţara-de-foc, trăesc goi, deşi clima e aproape cea din glacialul cvaternar; ei nu s'au urcat, în industria lor, nici măcar la era bronzului; folosesc numai lemnul şi oasele pentru fabricarea instrumentelor trebuitoare, în traiul redus la vânătoare şi mai ales la pescuit. Nici piatra măcar nu intră ca instrument obişnuit.

Aproape în toate continentele se găsesc asemenea sâmburi din care a încolţit omenirea în întregime. Rămân însă tot mai împuţinaţi; spaţiul lor vital e din ce în ce mai restrâns. Unii pier; alţii se amestecă cu popoarele care-i încercuesc. Işi pierd chiar individualitatea ca însuşiri fizice; ajung amestecuri; împrumută unelte noi, alte obiceiuri. Se prefac ca neam. Prin cercetarea tot mai înteţită a acestor popoare relicte prinde a se lămuri şi stările sufleteşti ale omului paleolitic, care nu puteau fi deduse numai din aşchiile de cremene cioplită, îndeajunse pentru stabilirea existenţii şi întinderii lui. Rămăşiţi din începutul vieţii omeneşti, tot mai slăbite, ca nişte aburi au rămas în grade deosebite, chiar la popoarele europene apusene. Aşa s'au păstrat la francezi şi

engleji obiceiuri de pe vremea celţilor şi a galilor, lesne de recunoscut sub valul modernismului, în anumite serbări populare.

Unde cultura e mai veche şi civilizaţia a pătruns până'n adânc, reminiscenţele din zorile popoarelor sunt tot mai şterse. Unde însă cultura a întârziat prin piedici numeroase, începuturile vieţii sunt mai accentuate, încă vii, făcând parte din complecsul manifestărilor generale, aşa încât nu pot fi socotite numai drept obiceiuri folclorice ori piese de meuzeu etnografic. Ele stau încă la baza alcătuirii organice colective. Dela ele trebue pornit studiul unui popor, nu spre a satisface curiozitatea asupra ceia ce a fost, ci pentru a clădi aşezat şi sănătos, pe ceia ce constituie temelia etnică.

Poporul român cuprinde în el multe din viaţa-i primitivă. Stânele, de socotit în primul rând, nici azi nu sunt pe deplin

Fig. 25. *Colibă de munte din Maramureş.* (d. *T. Papahagi*, des. de *Emilia Saulea—Bocec*).

studiate. In ultimele două decenii, li s'a dat o deosebită atenţie fie din îndemnul firesc pornit dela Institutul geografic dela Cluj, fie din jurul catedrei de Sociologie practică dela Bucureşti.

E forma cea mai simplă, destul de răspândită, a vieţii şi aşezărilor omeneşti dela noi. Reprezintă o trecere încă vie între faza nomadă şi cea sedentară. Aproape în întregul cuprins al Carpaţilor viaţa e un du-te vino, între plaiurile folosite vara, satele dela poale ori şesul pentru iernat, cu opriri uneori şi peste iarnă la căsoaiele unde se poate strânge nutreţul. E o fază de pendulare sezonieră, crepuscului transhumanţei odată atât de intensă, când stăpâni şi slujitori apucau cu turmele numeroase drumul oilor, spre ţinuturi depărtate, la iernat. Şi azi se mai întâlnesc spre lunca Dunării din Oltenia, cârduri de oi fumurii cu ciobani din Poiana-Sibiului ori Jin.

Ori ce formă ar avea aceste mişcări, atât de importante în structura poporului nostru întreg, ele pornesc dela stână, sălaş de vară al ciobanilor, rar al familiilor de ciobani.

Stâne se întâlnesc pretutindeni, în şes, la deal, la munte Toate au acelaş tipar de simplicitate, de nestatornicie, legat de scurtimea traiului în ele.

La şes stâna se reduce la o colibă cu păreţii de papură ori stuf, în şesul Jijiei, al Siretului spre Galaţi, ori în Ostroavele Dunării. Acoperişul ca şi ţarcul sunt tot din stuf. Vatra e pe pământul bătut din încăperea care serveşte şi drept pat de odihnă. Nu e nevoe nici de prea multe instrumente pentru prefacerea laptelui, căci mai adesea caşul abea svântat pe o poliţă, rogojină de papură, este repede vândut.

Pe dealurile înalte dinspre Siret, stâna e la margine de pădure, mai la sdăpost. E iarăşi o colibă din nuele împletite, cu acoperiş

Fig. 20. *Stână de şes* (Des. *C. Motăş*).

de frunzar, prin care bate vântul şi ploaia ca afară. Cel mult patul, pentru nopţile senine, e o leasă de nuele pe pari, cu acoperiş tot de frunze. Te-ai aştepta ca asemenea stâne fiind mai în apropierea satelor, să cuprindă semnele influenţei lor. Rădăcina simplicităţii străvechi e însă sănătoas adâncită. Tot faza lemnului stăpâneşte în toate.

Sus în creerul munţilor, în izolarea deplină, la marginea „golului", aceiaşi simplicitate domină. Cel mult stuful şi nuelile sunt înlocuite cu trunchiuri de brad încheiate uşor la capete ca să poată fi lesne demontate. Acoperişul e din scoarţă de brad, cu lespezi de piatră ca să nu sboare la furtuni, sau din draniţe cioplite mai din topor, bătute cu cuie de lemn. E partea de odihnă a aşezării omeneşti. Când stâna se mută din loc, păreţii se pot repede clădi. Acoperişul se păstrează uneori, ca munca să fie cruţată.

Acesta e adăpostul simplu cel mult dela Sf. Gheorghe până la Sfânta Maria-mică. In alcătuirea lui se prind numeroase treceri.

Cel mai primitiv e al ciobanilor de sterpe. Un colţ de stâncă mai proeminentă le ajunge uneori spre odihnă. Incovrigat în cojocul miţos, ciobanul doarme epurește, gata să intervină la lătratul suspect al credinciosului tovarăş de pază, nelipsitul dulău, cel dintâi animal domesticit de către omul primitiv. Când nu doarme sub un copac îşi face adăpost din coajă de brad, sprijinită pe căpriori în partea dincotro mai obişnuit suflă vântul, fixată cu bolnavi la partea ce atinge pământul. Drept saltea ciobanul aşterne cetini de brad, iar drept căpătâi îşi pune o lespede, acoperită tot cu cetini. Alte ori adăpostul e ca un cort, tot de coajă de brad.

Fig. 27. *Un cort din coaje de brad* (d. *T. Morariu*).

Aceasta e locuinţa ciobanului, când adăstează mai îndelung în locul bun de păscut. Cu săptămânile nu întâlneşte ţipenie

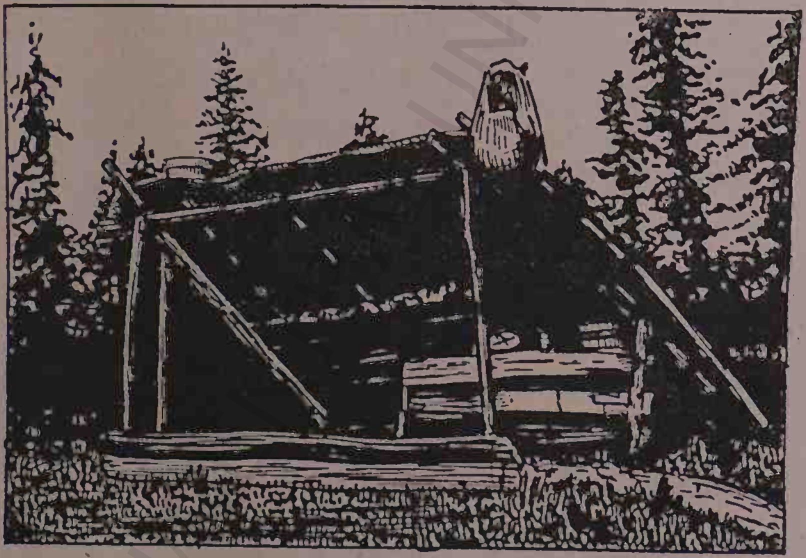

Fig. 28. *Mutătoare* (d. *T. Morariu* des. *I. Călinescu*).

de om. Singurele vorbe scoase mai des sunt: brr! brr! îndemn oilor ori câte o înjurătură celor mai neastâmpărate; din vreme'n vreme vorbeşte cu cânele care se uită ţintă în ochii lui, când îşi scoate din desag mămăliga rece, de-i aruncă şi lui un dărăb.

Simplă e și coliba de piatră a bouarilor de pe înălțimi. „Iți face impresia că ești în epoca preistorică (*T. Morariu*).

Vin la rând „mutările" ori „Coliba în furci" din Munții Rodnei, unde arhaismul este mai bine păstrat. Stâna nu este fixă. Când pășunea se isprăvește, ori glodul se adună prin frământatul pământului cu copitele mărunte, stâna e mutată la loc mai ferit, mai bun, dacă nu în aceiași vară dar în primăvara următoare. Stâna mutătoare, nu se prea deosebește de adăpostul ciobanului

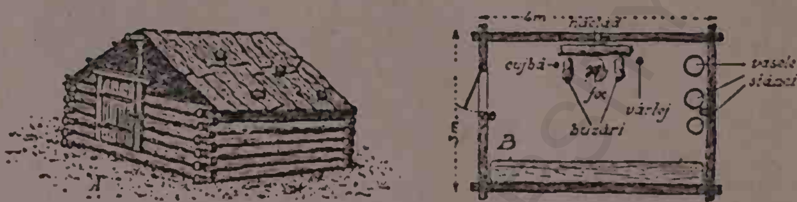

Fig. 29 și 30. *Colibă în cheutori* (d. *T. Morariu*).

dela sterpe, decât doar că are păreți, prin care suflă însă vântul. Numai comarnicul, unde se ține cașul la svântat, e ceva mai cu îngrijire și mai temeinic construit.

Unde însă locul ales e prielnic, obișnuit la marginea pășunelor dinspre pădure și lângă un izvor, condițiune principală pentru statornicia stânei, aceasta este a cătărei construită, servind ani dearândul. E clădită după tipul caselor de mai din vale, din trunchiuri de brad încheiate la colțuri (Colibă în cheutori), ne lutuite sau numai pe din lăuntru ca să nu prea sufle vântul. Pod nu există; fumul iese printr'o deschidere din acoperiș ori umple cuprinsul, încât lăcrămezi într'una de acreala lui. Laițe de dormit sunt lux. Ciobanii odihnesc, îmbrăcați, pe jos, cu picioarele către focul ce arde mai toată noaptea, căci nu încălzește numai,

Fig. 31. *Planul unei stâni din Munții Rodnei* (d. *T. Morariu*).

ci și la nevoie apără. Focul nu lipsește niciodată. „Cu foc parcă ești cu un om lângă tine", spun oierii. (*L. Someșan*). Când oile sforăie și cânii latră, ciobanul înșfacă „facea" așezată la îndemână, aprinde mușchiul uscat dela capătul ei și ca o torță aprinsă, caută să alunge dihania ce a îndrăsnit să se apropie de stână. Focul se face pe pământ, iar locul drept vatră, cel mult e ceva mai scobit și apărat de vânt prin două lespezi, puse vertical de o parte și alta.

Bătrână torcând. Fot. O. N. T.

Bătrân din Poiana-Sibiului. Fot. O. N. T.

Simplicitatea primitivă domneşte în cuprinsul colibei, care nu poate fi comparată cu acea luminată electric din Alpii sviţerieni. Nici piatra nu e folosită decât cel mult ca toporişte baltagului, ori, ca lespede nelucrată, drept greutate sau drept fund. Incolo instrumentele sunt din lemn, dela nelipsita bâtă, apărarea ciobanului, dar şi sprijin când moţăie din picioare, răzemându-şi capul pe capătul ei, până la găleata şi bărbinţa de păstrat zerul. Faza fierului, în care trăeşte lumea din jur, nu e arătată decât prin ceaunul de tuciu, aninat deasupra focului, pe cujbă, o crăcană de arbore sau ingenioasă pârghie. Drept scaune servesc capetele retezate din trunchiuri de arbori etc.

E de reţinut că omul preistoric n'a început cu folosirea pietrei, ci cu a lemnului.

Fig. 32. *Planul unei stâne din Nerej* (d. *T. Herseni*).

Planul colibei celei mai complete e al casei cu două odăi de din vale. La mijloc e comarnicul cu strunga pe unde trec oile la muls. Intr'o parte e fierbătoarea, unde arde focul sub ceaunul de fiert laptele ori mămăliga, odaia de culcare a ciobanilor. In altă parte e căşăria, corespunzătoare la odaia mare, cu zestrea fetei; în căşărie e depozitul de caş la svântat, e comoara cu uşa ferecată, fără ferestre, ca să nu bată musca.

In jurul stânei se întinde gospodăria, ţarc de nuele sau de trunchiuri de molid cu cetinile încălcite. Ici e staulul în care dorm oile de lapte peste noapte, dincolo locul celor sterpe. Unde gospodăria e mai temeinică se mai găseşte o coteaţă de porci, ocolul de vite din ce în ce mai mult crescute la stână, de când oile se împuţinează. Stăpânul stânei este baciul, maestrul în fabricarea brânzei, ajutat de ciobani pentru păzitul oilor. Rar petrec şi băciţele la stână.

Imbrăcămintea ciobanilor e cât mai simplă cu putinţă. Ciobanul dela sterpe nu poate fi deosebit de chipul dacului de pe monumentul dela Adam-Clissi.

Cămeşa lungă e de pânză noduroasă de cânepă, ca şi iţarii. Chimirul (şerparul) dela brâu, nelipsit, cuprinde în el cuţitul

la toate folosit, amnarul, cremenea, iasca şi fluerul. E încălţat cu opinci din piele de porc; poartă căciulă, blăniţa de miel, rar pălăriuţă de pâslă bătută iar în spate pieptarul fără mâneci, încheiat într'o parte, ori cojocul miţos făcut din blana oilor.

Când stă pe vârf de munte, răzămat de bâtă, privind la turma-i împrăştiată din jur, este ca o statuie vie, emblema întregului popor din care face parte.

Mai tot ce foloseşte e din lemn, dela construcţia colibei, până la uneltele de făcut brânză. Prepeleacul din faţa cortului e o cracă de copac desfrunzită; arma de apărare e din lemn de frasin ori tisă; buciumul „din lemn de molid trăsnit, mai melodios şi sună mai puternic" (*T. Morariu*); fluerile sau triştele din lemn de cireş. Drept condică de socoteli servesc carâmburile (răbojul) prismatice şi ţăncuşele de lemn, cu crestături pe ele pentru număratul oilor, măsuratul laptelui. „Aceste instrumente sunt printre primele modalităţi de numărătoare şi de calcul, servind ca obiect de clacul chiar şi omului preistoric." (*T. Morariu*). Cumpăna de cântărit brânza, nu e decât o balanţă primitivă de lemn, după cum lacătul dela comarnic măesrită aplicare a mecanicei, tot din lemne.

Fig. 33. *Ciobanul dela sterpe (O. N. T.)*.

Chiar obiectele ce nu sunt din lemn, sunt produsul primitiv al iscusinţei ciobanilor sau al femeilor. Ele ţes strecurătoarea din lână, bătută rar. Aţele dela opinci şi le împletesc ciobanul de cum iese la munte. Până şi punga de păstrat tutunul ori banii o face singur, din piele de oaie, pusă'n zer câte-va zile, ca să se jupoaie lâna de pe ea, după care o freacă de un lemn până se face albă. Apoi o increţeşte, îi pune baere. Punga e gata.

Frigul, singurătatea, intemperiile îl duc la un început de adaptare şi industrializare. Cămeşa este fiartă cu scoarţă de arin negru şi apoi unsă cu unt, fiert în sânge de oaie. Devine impermeabilă, dar îl fereşte şi de paraziţi. Cât poartă pălărie de pâslă,

fie lată'n margeni ca în Munţii Rodnei, fie ca un ceaunel, ca în Carpaţii meridionali, o face iarăşi impermeabilă şi trainică; o moaie în răşină fiartă cu unt. Cântăreşte nu e vorbă cam un kilogram, dar ţine şi 10 ani. Aceste semne ale păcurăriei se păstrează ca o mândrie uneori din generaţie în generaţie.

Pe cât e de simplă îmbrăcămintea, tot atât de redusă e şi hrana. Mămăliga înlocueşte pânea. Grija baciului e să aibă mălai îndeajuns. Laptele, dar mai ales produsele rămase din fabricarea brânzei împlinesc mămăliga. Rar să pregăteşte o sorbeală din zăr cu măcriş de munte; şi mai rar să face o mâncare de carne, când vre-o oaie a fost încolţită de lup ori a trebuit să fie sacrificată. Balmoşul ori papara, tot din mămăligă cu ceva bucăţi de slănină e mâncarea de sărbătoare, iar când vre-un vizitator din sat aduce câteva zarzavaturi, masa devine praznic. Sterparii se mulţumesc cu mămăligă rece şi urdă ori mămăligă prăjită pe cărbuni (pogaci) în zilele de post.

Fig. 34. *Carămburi* (d. *T. Morariu*).

In singurătatea dintre cer şi pământ, viaţa nu e lipsită de nevoi şi griji, pentru înlăturarea cărora se cere minte ageră. Inainte de toate spiritul de observare este de o intensitate rară; e nevoie să se bage în samă cel mai slab semn de boală a oaiei ori urmele paşilor de lup, de urs. Isteţimea ciobanilor în cunoaşterea vârfurilor de munţi este folosită de orice în cunoaşterea vârfurilor de munţi este folosită de orice turist; indicarea amănunţită a buruenilor şi a animalelor din jur este iarăşi de toţi admirată.

E rezistent la toanele vremii; doarme adesa afară lângă oi, când lupii se înădesc la turme. E curajos, punându-se la trântă şi cu ursul. E însă refractar inovaţiunilor, ţinând la ceia ce a deprins din moşi strămoşi. „Primăriile unor sate grănicereşti (Monor) au luat hotărîrea să facă stâni moderne, dar se pare că s'au împotrivit sătenii spunând; „aşa cum au trăit şi le-au folosit moşii noştri, le putem folosi şi noi; de ce să mai facem atâtea cheltueli?" (*L. Someşanu*).

Fig. 35. *Cujbă* (d. *I. Oţel*)

Conservatori în toate, au păstrat, dela sine înţeles, mai ales obiceiuri, credinţi din negura omenirii.

Cel mai vechiu este de sigur „focul viu", căpătat prin frecarea a două lemne uscate. Nu-l practică din necesitate, căci amnarul, cremenea şi iasca sunt nelipsite din şerparul baciului, aduse de jos din lumea mai evoluată. Obiceiul a rămas ca o tra-

diţie. Prin fumul focului viu se trec oile spre a fi ferite de boli. Aşa e la păstorii din partea nordică a ţării, în Munţii Rodnei, în Călimani, în Maramureş ori Ţara Oaşului. Obiceiul a dispărut în Carpaţii de sud cu viaţa pastorală mai înaintată.

Tot ca o reminiscenţă a timpurilor înegurate este importanţa ce se dă focului. Când se părăseşte stâna, se acopere jarul cu cenuşă, ca să rămâie aprins până la întoarcere. In legătură cu turmele sunt legate tot soiul de superstiţii, ţinute cu sfinţenie încă, după cum din viaţa oilor se trag multe credinţi. Oaia care sbeară seara în staul, piezeşte a rău, îi moare stăpânul.

Aşa se lămureşte „Mioriţa".

Figl. 36. *Mulsul oilor la stâna din Răşinari* (După fot. V. *Puşcariu*).

Isteţi şi molateci, curajoşi şi superstiţioşi, vâltoarea sentimentelor omeneşti se sbuciumă în sufletul acestor singuratici, ce trăesc mare parte din an cu dorul celor din sat, de care sunt despărţiţi prin desişul pădurilor, pline de strigoi, de năluci, de Mama-pădurii şi altele. Aici toate sunt încă vii şi temute.

Dar năzuinţele sufleteşti inerente omului, nu sunt copleşite de imensitatea liniştei uneori atât de mare, că se aude cum rumegă oile, ca un freamăt straniu în tăcerea nopţii. Sara când treburile sunt orânduite, nevoia de vorbă strânge pe ciobani şi strungari în jurul baciului sfătos. Aice se macină amintirile întâmplărilor mai stranii depănate de pe răbojul celor trăite peste zi. In jurul focului, la scânteile împrăştiate şi pâlpâielile flacărilor cu forme fantastice, se nasc poveştile, taclalele, se dau lămuriri nefireşti

întâmplărilor fireşti. Strungarii de 10—15 ani stau cu ochii ţintuiţi asupra focului; ascultă cu mare atenţie ce se povesteşte. Astfel străbate din generaţie în generaţie istoria nescrisă a celor care trăesc istoria.

Nostalgia vieţii din sat, pune pe gânduri pe cei mai tineri, după cum clocotul le învolbură sufletul. Iau trişca şi cântă. Acum e tânguirea adâncă, acum e izbucnirea tinereţii. Sunetele cu ecou prelung fac să se uite necazurile, iar bătuta 'n loc, cu chiote de răsună văile, e cu atâta foc jucată de parcă ar fi să se audă până jos în vale.

Fig. 37. *Viitorul cioban.*

Iar când ciobanul păzându-şi oile ce pasc în linişte, ori sterparul numai cu cânele lângă el, priveşte în adâncul ceţii de printre vârfuri, gândul la cei dragi, îl face să scoată cusutura din şerpar şi să însemne pe creanga verde, tăiată ca o furcă, ceia ce vede pe bolta cerului, pe cetinile de brad, hieroglife înţelese de el, scrisoarea tainică ce o ţine ca dar, când va scobori în „Valea Dorului".

Şi astfel fără voia lui, omul sănătos la trup şi minte, devine poetul ce înşiră în singurătatea-i sbuciumată vorbe care se potrivesc în coadă ori artistul care însamnă pe lemn, ceia ce socoate el că reprezintă legătura cu cei dragi. Slova n'o cunoaşte însă. S'a închipuit-o singur cu ceia ce natura i-a pus la îndemână, prin ceia ce ea, ca o mamă bună, l'a învăţat, cu ceia ce mintea şi sufletul său a prins de la alţii.

Viaţa ciobanului, arhaică în toate, mult asemănătoare strămoşilor lui de mii de ani în urmă, păstrează încă sămânţa sănătoasă a evoluţiei poporului român de mai târziu.

S A T U L

Amestec fără seamăn: cer și glie
Iubiri, dureri și chiot și blestem
Tot universul strâns într'o moșie....
O, Doamne, fă să-l deapăn ca pe un ghem.
(I. Pillat).

Se spune, ceiace e aproape de adevăr, că România întreagă e un mare sat. Dintre locuitorii ei băștinași, cam 80% constitue populația rurală, trăind în afara centrelor, care mai mult administrativ poartă numele de oraș, de și la periferia multor orașe, sapa și plugul sunt instrumente nelipsite, iar ogoarele de porumb desparte casă de casă.

Satele ocupă suprafața țării din delta Dunării până la înălțimile de 1—1300 m., prelungite și mai sus prin gospodării risipite locuite peste tot anul, prin căsoaiele, odăile, în care uneori familiile din sate trăesc și peste iarnă, spre paza și îngrijirea vitelor, până la stânele izolate, ce trebuesc socotite ca aparținând tot la sat.

De altfel starea aceasta etnografică e veche, moștenire aproape neschimbată din timpurile preistorice.

Din cele știute până acum populația neolitică, era împrăștiată peste cuprinsul României din șes până către poalele munților trăind în aglomerări de case, embrion de sat.

După tot ce se cunoaște din viața Tracilor, continuarea neoliticului, din ceia ce se știe mai ales de pe vremea Dacilor, satele formau temeiul alcătuirii statului. Stăpânirea romană n'a alterat de loc asemenea așezări, prin cele câte-va oppide și castre, răsfirate drept pază, supraveghere ori administrație, după cum și azi orașele au prea slabă influență în traiul liniștit al satelor. Poporul daco-roman și apoi cel român, în sate a avut leagănul vieții; prin traiul în sate s'a răsfirat trainicele și adâncile rădăcini în pământul de pe care nu l-au putut clinti nici valurile năvălitorilor, nici furtunile războaielor, ori asupririle dușmănoșilor stăpânitori vremelnici.

..Satul cu formele sale evoluate, răsărite din imbolduri militare, economice sau administrative, au format deci și formează și

azi specificul naţional în domeniul aşezărilor umane ale neamului nostru" (*A. Balota*).

Cu toate schimbările politice şi administrative din decursul istoric al neamului, cu toată părăsirea tot mai accentuată economică a satelor, acestea îşi continuă viaţa proprie, fie şi cu vitalitatea adormită de multele nevoi ce le-au apăsat tot mai mult. Satul reprezintă trecutul aproape nealterat; el însă şi temelia statului de şi de multe ori acesta nu l'a prea băgat în samă.

Nesocotirea satelor, fără mare greşală, s'ar putea pune până'n pragul zilelor de azi; lipsa ori cărei perseverente ridicări a lor către cerinţele vremurilor; slaba lor îndrumare spre progres prin îndeplinirea numai a unor forme superficiale, au avut drept urmare un mare şi periculos rău, dar şi un deosebit şi promiţător bine.

Binele constă în păstrarea valoarei etnice, dovedită prin rezistenţa de veacuri a neamului. A rămas satul ca un izvor curat şi bogat ce poate găsi întrebuinţare, iar sufletul neprihănit, arhaic sănătos al săteanului poate fi în măsură încă să deie ceia ce constitue specificul etnic.

Răul decurge din pericolul prea iuţitelor prefeceri ale vremurilor, tot mai ameninţătoare pentru neştirbirea îndelungată a curăţeniei străvechi. Influenţele stricătoare îşi găsesc cale tot mai deschisă pân'ă creerul munţilor, prin văile cele mai tăinuite. Mijloacele moderene de propagandă scurtează timpul şi spaţiul. Dacă nu se iau energice măsuri pentru canalizarea a ceia ce a mai rămas din trecut, pulbere se va alege din materialul pe care trebuia clădit trainic o viaţă proprie.

Sunt insecte numite termite, care se vâră în obiectele de lemn, rozându-le până'n inima lor, lăsând numai o pojghiţă superficială nealterată. Se păstrează astfel aparenţa formelor, până când un val de vânt năruie chiar o clădire, cu furcile şi căpriorii măcinaţi de termite.

Satele aşteaptă încă increzătoare salvarea, cât mai e vremea, în folosul întăririi neamului. Părăsirea lor de până acuma trebue înlocuită printr'o voinţă dârză şi un plan de muncă pe cât de eroică pe atât de sinceră. Altfel va fi târziu, iar termitele omeneşti în praf vor preface ceia ce e de dorit să rămâie ciment.

Satele noastre, nu trebue să ne ascundem după degete, nu au trecut, cele mai multe dincolo de aceia ce trebue să fi fost în vremea dacilor, nici ca gospodărie, nici ca manifestaţiuni sufleteşti .

Sunt sate îndosite în depresiunile carpatice, izolate dela drumurile bătute, în care casele şi instrumentele folosite sunt aproape cele primitive.

Casa din Boroşinăul-Mare, dată ca tipică, este după acelaş plan construită, o tindă cu vatră la pământ şi o cameră mare ca

și casa reconstituită după rămășițele găsite din neoliticul dela Ariușd nu departe de Brașov.

Dela ea la casele săliștenilor, de zid, asemenea cu ale sașilor, dovada putinții de adpatare și prefacere a săteanului nostru, se întâlnesc toate formele posibile, pe zone, sau chiar în cuprinsul aceleiași regiuni.

Fig. 39. *Casă din Boroșinăul-Mare* (d. *Vuia*).

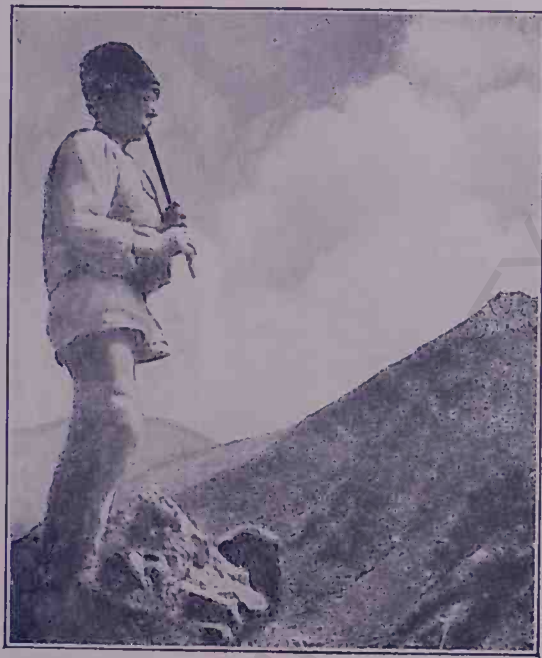
La munte predomină casele formate din bârne, asemenea stânelor cu păreți încheiați ; la șes din ciamur care nu e decât pământul amestecat cu paie, adăugat cu cât se sbicește cel pus. E sistemul aplicat la cuibul rândunelelor.

In ținutul de dealuri, cu păduri multe, pereții sunt din nuele împletite umplute cu lut călcat cu paie, absolut sistemul, după materialul găsit, folosit la Ariușd ori Cucuteni pe vremea neolitică. Casele dinspre munte au acoperișul de draniță, ca și la stâne ; cele dela deal din paie bine bătute ; cele dela câmp de stuf ori strujeni.

Fig. 40. *Casă neolitică din Ariușd* (d. *Laslo*).

Nici numărul încăperilor nu e schimbat. Două încăperi există „Casa" sau odaia de locuit cu „căloiul" vatra la pământ din care fumul se ridică sub acoperiș, de străbate prin el peste tot. Aice e patul, laița în jurul mesei. Despărțită prin perete e cămara. Ambele se deschid în

Un cioban. Fot. *I. Fischer*

Steampuri din Roşia. Fot. *R. Vuia*

tinda ce dă afară. Simplicitatea domneşte peste tot. Pentru coptul pânei sau a mălaiului, lipsind cuptorul se foloseşte „ţăstul" de formă conică, făcută din lut ars. Infierbântat se acopere cu el pânea care se coace la căldura ţăstului.

Casele dela munte cu o cameră şi tindă, cu vatra liberă, fără tavan, „sunt aproape identice cu stâna de vară, iar odaia de locuit numai prin spaţiul său mai mare şi prin decor se deosebeşte de coliba de vară a ciobanului. Aşa cum sunt construite şi utilizate, camera şi tinda ,nu pot fi decât dele două piese ciobăneşti : stâna de vară şi coliba de iarnă, adaptate vieţii agricole-pastorale în cuprinsul aşezărilor permanente". (*L. Someşan*). Aşa în Călimani, în Maramureş, la Pădurenii Haţegului, ori la momârlanii de la izvoarele Jiului. In Nerejul Vrancei, sat de rezeşi, nu e altfel. Numai 30% din case au două odăi, despărţite prin tindă ; 33% sunt încă locuinţele bătrâneşti cu o singură mare odaie şi cu o tindă, încăpere mai mică. Cele dintâi se găsesc în mijlocul satului, la cei înstăriţi ; în cătunele din jur se întâlnesc încă multe case cu o singură odaie, la ferestrele cărora nu prea de mult s'a înlocuit pielea de oaie subţiată, prin geamuri ; lumina, sara, era dată de flacăra din vatră. Cum se întâlnesc într'un sat ca

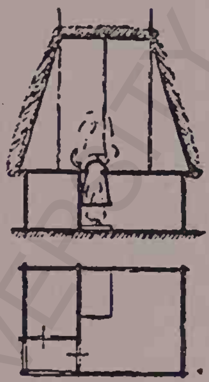

Fig. 41. *O casă cu cămară din Munţii Apuseni* (d. *R. Vuia*).

Fig. 42. *Căsoaie din Tomnatec-Hunedoara.* (Des. *C. Motaş*, după *T. Papahagi*).

Nerejul tipuri diferite, drept faze evolutive încete, aiurea sunt zone diferite, cu locuinţi dela cele care reprezintă stâne ori bor-

deie, la cele cu 2 odăi şi cuptor cu vatră în tindă. Cu cât te urci spre munte predomină tipurile arhaice adaptate la mediul apro-

Fig. 43. *Casă din Şindriceni-Dorohoi. Alăturea poiata care a păstrat forma cilindrică a casei primitive* (Fot. *I. Simionescu*).

piat. Casele capătă cerdac înălţat, sub casă fiind o hrubă, pivniţă, pentru depositat uneltele, vasele. Locul e strâmt; puhoaiele repezi. Casa trebue ferită de pericolul inundaţiei; e ridicată pe temelii înalte de bolovani. Aşa e în regiunea de trecere dintre deal şi munte, mai ales în Muntenia.

Fig. 44. *Tipul vechiu de case din Săliştea-Sibiu, alăturea de clădirea cu 2 rânduri.* (Foto *I. Simionescu*)

In văile tăinuite chiar pe lângă Petroşani, cu instalaţii moderne, casa nu se deosebeşte de adăpostul vitelor, decât prin patul ca o năsălie şi vatra, la pământ. Case cu ferestre mari, cu 2—3 încăperi, cu acoperiş de ţiglă, au ajuns să se construiască fie în centrele cu influenţă străină (în jurul Sibiului, a Braşovului), în lungul drumurilor de fer sau spre câmpie, în satele mai de curând formate.

Pretutindeni se observă o evoluţie, însă prea înceată, către

tipuri noi de case, cu odăi mai multe, cu confort mai omenesc. Casele de cărămizi s'au înmulţit (25%); de bordeie nici nu mai poate fi vorba (1.31%) ca locuinţe statornice. Casele cu 2 încăperi e dreptul predomină (51%), dar cele cu 3 şi mai multe sporesc (27%). Ferestrele se pot deschide (80%), acoperişurile cu ţigle şi tablă sunt numeroase (43%), de şi încă predomină casele fără podea de lemn (71%) şi fără latrine (53.5%). Nici îngrămădirile de oameni într'o clădire nu e atât de mare cu altă dată (4.35 loc.). Progresul e vădit, de şi mai e mult de făcut.

Fig. 45. *Ţăstul de copt pânea* (d. *R. Vuia*).

Interiorul e de o simplicitate redusă la strictul necesar, cu laiţe în loc de paturi, iar traiul, chiar când există o odaie cu zestrea fetelor îngrămădită până'n pod, este dus, uneori cu căţel şi purcel într'o singură încăpere, în jurul cuptorului sau a vetrei.

Fig. 46. *Tip de casă veche din Poiana Sibiului alăturea de cea nouă* (Foto *I. Simionescu*).

Forma satului este condiţionată de modelajul reliefului. In Munţii Apuseni satele au casele resfirate pe suprafeţi întinse la faţa muntelui bătută mai îndelung de soare. In Vidrele, trăesc „localnici al căror picior n'a atins hotarul comunei în cele patru puncte" (*Fl. Florescu*).

Din nodul principal, Bucium-Sat, aşezat pe fund de vale mai largă, se întind ramificaţii pe văi, vre-o 7, casele urcându-se tot mai izolate pe coasta muntelui, până ce trec, drept continuare, la căsoaiele de ernat. Sunt sate cu casele una lângă alta pe văile înguste de munţi în deobşte, adesa de crezi că nu mai iau sfârşit. Cele mai multe sate, sunt cu casele strânse grămadă, la deal în dreptul pânzei de apă ce dau izvoarele ori fântânele, în câmpie ca apărare împotriva vântului aprig. Casele stau grămadă ca oile în ceasurile de arşiţă, ţinându-şi umbră una alteia.

Ingrăditura caselor şi ea poartă pecetia arhaică. De răslogi legaţi cu curmei de tei; de pari în regiunile muntoase; de garduri din nuele împletite, cu streşină de spini, ori porumbei spinoşi, la dealuri, de bolovani ori lespezi de piatră unde pădurea lipseşte iar piatra e uşor de scos; nu a dispărut nici valul de pământ şi şanţul apărător, cu desişul cătinei drept sârmă ghimpată, aşa cum s'a dovedit că era împrejmuirea satelor neolitice. Ziduri sistematice, zaplazuri de scânduri, se văd numai în satele evoluate. Ecareturile, în majoritate, sunt simple, ca la o gospodărie nestabilă, aşa cum a rămas drept amintire de pe vremurile de bejenie silită. Totuşi grajduri şi şuri bine îngrijite, clădite, uneori mai spaţioase decât locuinţele, mai numeroase în Transilvania şi Bucovina prind tot mai mult să se generalizeze, nu numai ca urmare a stabilităţii asigurate ci şi a bunului exemplu urmat, văzut la vecinii mai înaintaţi.

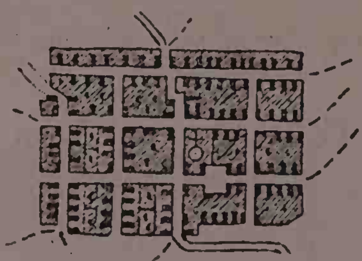

Fig. 47. *Planul unui sat regulat din Banat.* (d. *I. Vuia*).

In asemenea condiţiuni, se înţelege că nu poate fi vorba de cât rar, mai mult în satele noi din câmpie, de o regulată aşezare a caselor, în lungul unor străzi tăiate după un anumit plan, după cum e o minune să se găsească sate cu străzi pietruite, în afara drumurilor naţionale care trec prin ele. Noroiul domneşte primăvara şi toamna, de abea se poate scoate carul din el. In satele cu casele risipite pe coaste de dealuri şi munţi (Bran, Munţii Apuseni) cărările leagă casă de casă în cât transportul cel mult cu calul se poate face.

Fig. 48. *Tip din Pădurenii Hunedoarei.* (Des. *E. Saulea-Bocec*).

Imbrăcămintea sătenilor, de şi variată în amănunt după adaptarea la condiţiunile locale sau sub influenţa altor popoare vecine, în trăsături generale este acea a ciobanului dela sterpe sau a dacului de pe coloana lui Traian. Cămeşa

de cânepă, lungă până la glesne la olteni, scurtă de se vede buricul la oașeni, și maramureșeni, a rămas haina fundamental națională. Ea se întâlnește dela marginea apusană a țării, la malul Nistrului, din Maramureș până pe malul Dunărei din Oltenia. Numai spre periferia țării, în sudul Basarabiei ori al Munteniei cameșa de cânepă este înlocuită prin cea de cit, colorată, după cum ițarii de cânepă ori aba, sunt înlocuiți cu berneveci strânși la glesnă.

Căciula, sub forme diferite, e încă peste tot folosită uneori iarnă și vară, iar în picioare, opincile, fie și de cauciuc în vremea din urmă, sunt încă preponderente, ciubotele înlocuindu-le în ținuturile noroioase de șes și dealuri. Chimirul sau brâul încă mai încinge mijlocul bătrânilor, la flăcăi tot mai rar. Cojocul cu mâneci lungi, mițos, formează haina de apărare în potriva gerului și a ploii ca și sumanul de lână bătută la piuă. Pentru vremea răcoroasă de peste vară, cojocelul fără mâneci, mintenașul de pănură, apără pieptul și spatele.

Fig. 49. *Cum e tatăl așa și fiul.* (*O. N. T.*).

In trăsături generale îmbrăcămintea primitivă, din materii prime, lucrate mai adesea în sate, constituie caracteristica hainelor bărbătești.

Imbrăcămintea la femei e mai adânc schimbată. Doar cămeșa albă, cu cusuturi fel și chipuri se mai menține, la munte, mai rar la dealuri, cu catrința ori opregele minunate în colorit, țesute'n casă. Incolo fusta de cit tinde să se generalizeze, ca și ghetele în locul opincilor păstrate spre munte.

Insemnată importanță se dă podoabei, uneori foarte încărcată, formată din rânduri de salbe, de mărgele ori bani, puse la gât ori pe cap.

Alimentarea păturei rurale dela noi, după toate cercetările întețite în timpurile din urmă, „e dovedită a fi arhaică și regresivă" (*Dr. I. Claudian*). Caloriile provenite din substanțele vegetale, față de cele de origină animală sunt într'o proporție covârșitoare

(82 % în Ardeal) ca în nici o altă ţară din Europa. Hrana formată din hydrocarburi, în toată ţara, este preponderentă, atingând în perioadele lungi de post (189 zile pe an în unele ţinuturi) cifre neobişnuite aiurea. Mămăliga din porumb, luând locul mălaiului din mei cu care se hrăneau dacii, este izvorul cel mai folosit al caloriilor zilnice, pe când proteinele animale se scoboară şi la 12 gr. pe zi, faţă de 35 40 cât ar fi nevoie.

Fig. 50. *Podoabă la fetele din Oaş.* (Fot. *I. Schneider*).

Carnea e un lux în alimentaţia satelor. In unele regiuni din Ardeal, prezintă numai 0,25 % din valoarea calorică totală (*Benetato*) faţă de 11,8—17,7, cifre date pentru ţăranii francezi şi germani. Laptele şi ouăle nu intră decât rar în hrana normală (100—520 gr. de lapte pe zi de cap de locuitor în mediu), după cum zahărul cu o putere calorică atât de însemnată este iarăşi o raritate în consumaţia satelor. Din cele 5 kgr. pe cap de locuitor în toată ţara în 1934, nici 2 kgr. de familie pe an nu revine la sate pe când aiurea se urcă şi la 56 kgr. (Danemarca) de cap de locuitor.

Dacă la această insuficientă hrănire, se adaugă munca grea ce trebue să o ducă săteanul, dar mai ales întinderea alcoolismului la sate, (uneori 1 debit la 40 suflete în Ardeal), de s'au găsit în Banat în şcolile primare abea 10 % abstinenţi de ţuică printre copii, se poate deduce, fără alte dovezi care nu lipsesc, starea de mizerie fiziologică şi degenerarea înceată dar sigură a elementului sătesc. In corpul slăbit, prost hrănit, mai ales al copiilor, se incuibă mai lesne tot soiul de boli, cu urmări de debilitate generală sau chiar extropiere.

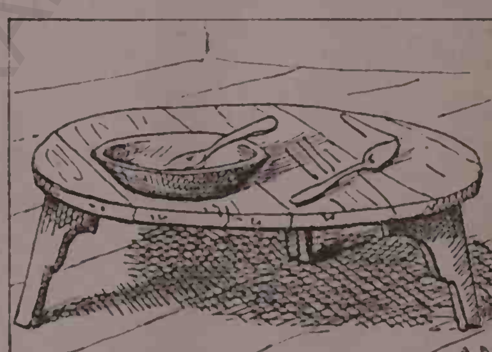

Fig. 51. *Masa.* (des. A. *Bordenache*).

In primul rând copiii sufăr, fie din cauza alimentării lor, fie din aceia, insuficientă, a mamei. De şi natalitatea la sate e încă dintre cele mai ridicate din ţările europene (în unii ani şi 40 ‰) mortalitatea copiilor e iarăşi una din cele mai mari din Europa

(19,4 ‰). In deosebi mortalitatea infantilă este de aproape 18 % din născuţi-vii, cea până la un an de aproape 32 %.

Bolile în genere de tot soiul îşi au cuibul lor nesecat în populaţia satelor; sunt primejdioase prin slăbirea generală şi prin a procreaţiei. Cu tot mediul de aer curat, tuberculoza creşte într'una. In Ardeal s'a constat şi 25 % de sifilitici. Bolile se menţin şi prin insuficienţa spitalelor, a medicilor rurali, (1 : 7057 loc. rur.; 1 : 373 oraşe).

Pe fiecare an se constată un deficit al valoarei omeneşti. 50 % din tinerii născuţi într'un anumit timp, sunt perduţi pentru serviciul militar.

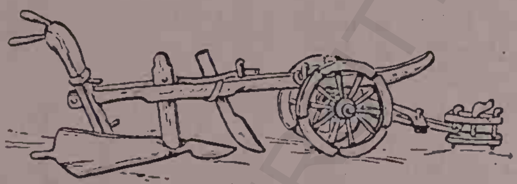

Fig. 52. *Plugul de lemn abea înlocuit prin cel de fer.*

Faţă de hrănirea subnormală, faţă de munca, istovitoare şi neraţională, concentrată primăvara şi toamna, faţă de lipsa totală de higienă personală (până şi apa de băut se întrebuinţează de multe ori din pârae), se înţelege dela sine că starea generală a populaţiei rurale nu este nici măcar cea normală, ci alunecă pe fiecare an de părăsire la o slăbire periculoasă pentru viitor. Aceasta e problema cea mai spinoasă din viaţa neamului. Imbunătăţirile nu se pot lua prin paleative intermitente nici prin măsuri parţiale, ci printr'o întinsă, energică şi continuă preocupare.

Starea de slăbire neoprită a elementului rural este în strânsă legătură atât cu cultura lui pentru apropierea mijloacelor de autoapărare, dar mai ales de starea economică, nici ea înfloritoare.

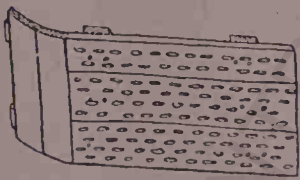

Fig. 53. *Talpă cu cremeni pentru treerat la arman* (Basarabia).

Ocuparea principală a sătenilor este legată în primul rând de agricultură cu anexele ei. Numai o optime dintre ei îşi trage viaţa din profesiuni neagricole.

Dar şi starea agricultorilor nu este corespunzătoare standardului de viaţă necesar bunului trai. Faţă de întinderea pământului cultivabil, cel folosit de săteni revine cam 1 ha. 34, de cap de locuitor. Cu mijloacele rudimentare de exploatare a pământului este insuficient pentru un trai omenesc. Ca un paradox regional se poate vorbi uneori de o suprapopulare rurală, în raport cu insuficienţa mijloacelor de trai scoase din pământul muncit, mai ales ţinând samă de devalorizarea produselor agricole şi cât este necesar, traiului, într'o viaţă Modernă. Micşorarea fâneţelor, a islazurilor

restrângerea obiceiului de a semăna plante furagere cultivate, face ca şi averea mobilă a săteanului să fie tot mai micşorată. 37% din gospodării (1935), nu au vite trăgătoare, peste 32% n'au vaci. Aproape jumătate din gospodării (48%) n'au un porc în bătătură, iar 46% n'au oi. Nu numai că veniturile familiare astfel sunt restrânse la ce bruma dă cultura pământului săvârşită în condiţiuni primitive (8 kintale la hectar producţie mijlocie a grâului, faţă de 18,7 în Germania; cel mult 13,30 kint. la hectar de porumb) dar şi hrănirea familiară rămâne tot numai la ceiace produce pământul.

Agricultura se îndeplineşte cu un inventar mort redus. „Una din 10 gospodării până la 1 ha. are plug; 3 din zece la gospodăriile până la 3 ha. O grapă revine la 18 gospodării cu 1 ha, la 5 cu 3 ha." (*A Golopenţa*).

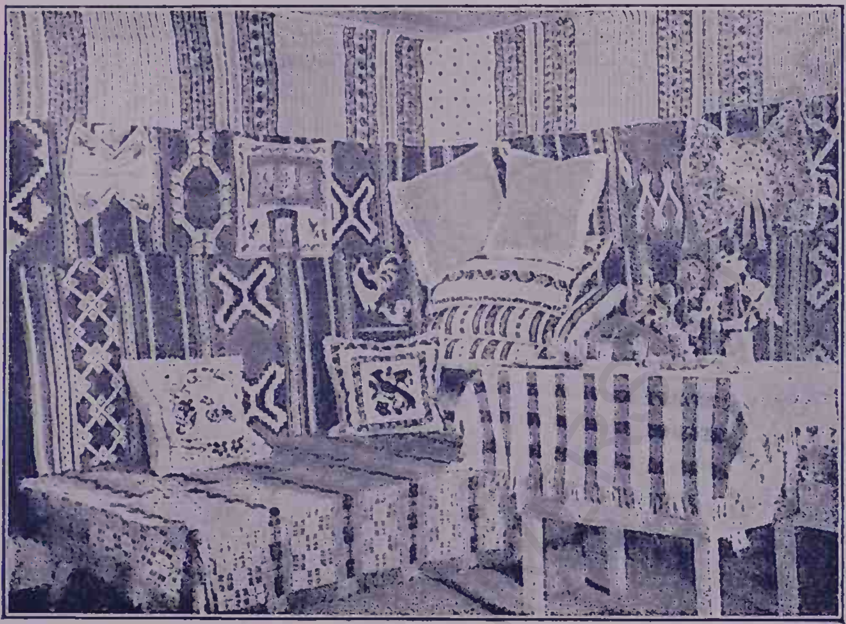
In asemenea condiţiuni se înţelege că veniturile gospodăriilor sunt sub media cheltuelilor necesare vieţii. Chiar cu ce se scoate pe lângă agricultură, venitul nu este îndeajuns. „Cifra cheltuelilor totale necesare de persoană (alimentaţie, plus îmbrăcăminte şi celelalte) nu este atinsă în nici una din categoriile cu mai puţin de 10 ha. Ca să iasă din această încurcătură, gospodăriile îşi scad nivelul de viaţă, se alimentează şi se îmbracă deficitar, suprimă celelate cheltueli, se împrumută ori consumă din substanţa gospodăriei, vânzând vite sau pământ" (*A. Golopenţa*).

Fig. 54. *Fiertul mămăligei (Gorj).* (După *T. Papahagi*).

Apropierea vieţii satelor de timpurile depărtate, atmosfera de ambianţă sufletească a majorităţii populaţiei săteşti, se observă şi prin folclorul viu şi bogat ce se constată încă la ele. Toate neamurile, chiar cele mai evoluate, au păstrat în adâncul substratului lor etnic, asemenea amintiri ale vremurilor de închegare a poporului; cultura, civilizaţia mereu crescândă, le-a atenuat tot mai mult deformându-le de abea se pot recunoaşte, ca şi un tablou şters de vreme, din care numai uşoare dungi redau conturul figurilor, iar colorile sunt reduse la aburi abea perceptibili. Din potrivă la popoarele cu o cultură întârziată practica vieţii arhaice s'a menţinut mai vie, cu cât condiţiunile locale ori cele istorice au format o pavăză protectoare pentru eliminarea sau slăbirea lor.

Bună oară medicul-vrăjitor joacă un rol însemnat la toate popoarele care se găsesc încă în faza primitivă de viaţă, cum sunt cele din interiorul Africei sau din insulele pacifice. Vrăjitorul nu e numai un personaj însemnat din trib, nu e numai acel care lecueşte boli adânci, dar ajunge determinant chiar în apărarea tribului.

Interiorul unei gospodării din Vrancea.   (d. *G. Oprescu*)

Din arta populară a săteanului român.   Fot. *O. N. T.*

In Europa baba, doftoroaia satului şi vrăjitoarele au fost înlocuite prin medicul căutat la cea mai uşoară boală.

Nu tot aşa e la popoarele, care, ca al nostru, au fost lăsate în sama lor. Vrăjitoarea e încă în activitate în multe sate, căutată nu numai în chestiuni de dragoste, iar descântecele, cu care lecueşte doftoroaia satului tot aşa de cercetată, ocupă un loc însemnat în folclorul nostru.

Buruenile de leac sunt cunoscute în amănunt de ele; sunt încă mult întrebuinţate ca leacuri curente. Culegerea unora din ele se săvârşeşte cu un ritual, dispărut aiurea din Evul Mediu. Mătrăguna, împărăteasa-bună, nu numai în Ţara Oaşului dar şi în Basarabia, este scoasă din pământ cu mult fast, pe noapte cu lună, cu cântece şi dansuri în jurul ei, cu daruri ce i se aduc fie şi sub formă de palincă.

Fig. 55. *Căpătarea focului viu în Munţii Rodnei.* (d. *T. Morariu*).

S'au păstrat atâtea alte obiceiuri străvechi, cum e focul viu. Ceremonialul celor trei evenimente din viaţă: naşterea, nunta şi moartea, este atât de bogat în scene păstrate cu sfinţenie în mare majoritate a satelor, încât dau o caracteristică vie a vieţii de azi.

Interesant e obiceiul de sigur cu totul arhaic, descris din Vrancea. La priveghiu, tineri travestiţi fel şi chipuri, purtând măşti stranii, dansează în jurul focului. Nu lipseşte muzica, toba şi cobza, iar întreaga societate cântă şi joacă, scoţând strigăte şi chiuituri vesele, necruţând în ele nici pe mort. Tot în Vrancea nu s'a şters cu totul obiceiul, de şi preoţii s'au luptat împotriva lui, de a pune la căpătâiul mormântului în loc de cruce, un stâlp de piatră, care aduce aminte de dolmenurile oamenilor preistorici. Şi în Ţara Haţegului (Clopotiva), la priveghiu e veselie şi cântec. că omul a scăpat de chinurile de pe pământ; ca mortul să nu devie strigoiu, mai de demult, se împungea cu o sulă în fr nte. Şi în acel sat cu amintiri vechi jocul e întovărăşit de travestiri, de şi nu atât de bizare ca la Nerej.

Aşa sunt satele noastre, marea majoritate din ele. Alcătuirea lor, viaţa complecsă omenească au rămas încă apropiate de arhaicul prea puţin slăbit. Că sunt şi multe sate evoluate, nu e de tăgăduit. Ele aduc dovada că populaţia rurală poate ajunge la o adaptare faţă de cerinţele vremurilor noi. Ele stau ca o mărturie

impresionantă de ce ar putea deveni România, dacă o preocupare continuă in gospodăria obştească ar duce satele spre o schimbare, uşurată prin exemple avute la îndemână.

Când străbaţi Săliştea de lângă Sibiu, iţi creşte inima constatând buna stare a oierilor mărgineni. Nu mai e sat, ci întrece multe orăşele de prin Moldova ori Muntenia. Prinzi deosebirea adaptării, comparând casele de bârne ale trecutului alături de majoritatea caselor de zid, cu ferestre mari, cu mobilier bogat. Bufeanul din Torontal are gospodărie întemeiată ca şi şvabul mult lăudat. Comparând casa lui de aici cu cea părintească, lăsată în Gorj, de unde e emigrat, se poate hotărît constata schimbarea

Fig. 56. *Grajd şi şură la Dărmăneşti Jud. Bacău.* (Fot. *N. N. Lupu*).

adusă de molipsitorul exemplu avut inainte. La Ilişeşti lângă Suceava, sat format din Români şi Nemţi, nu poţi deosebi casele şi acarateturile unora de ale altora. Grija vitelor, răspândirea fâneţelor cultivate, cultura cartofilor se întind încetul cu încetul şi la satele dinspre sud, curat româneşti, aducând o schimbare tot mai simţită în aspectul lor, în viaţa locuitorilor. Grajdul şi şura adesea mai bine zidite de cât casa, încep să intre în preocuparea gospodarilor până departe pe valea Siretului.

Exemplele dovedesc, ceia ce e principal, că şi săteanul român poate ajunge la o viaţă mai omenească, dacă nu s'ar lăsa numai timpului prefacerea dorită. E nevoie de o conducere hotărîtă de stat, care să aibă drept preocupare principală, ridicarea satelor,

prin întreg aparatul educativ de care poate dispune. A lăsa numai în sama inițiativei ruralului, schimbarea vieții lui, încă stăpânită de tradiția și obiceiurile trecutului depărtat, înseamnă a-l lăsa pradă unei agonii, primejdioase. Hotărîrea trebue luată cât mai e vreme; linia de contact între arhaismul destul de răspândit și viața modernă cu mijloacele ei tehnice, care schimbă și structura sufletească, ajunge pe cât de bruscă pe atât de sinuoasă. Se vâră până'n adâncul văilor unde satul românesc vechiu, așa cum a rămas din moșteniri străbune devine tot mai mult o variație de pitoresc, decât stupul activ din care trebue să răsară energiile reale, valorificate, ale neamului.

Fig. 57. *Plutaș pe Bistrita* (Foto *Chevallier*)

CULTURA POPORULUI.

Alţi iară şi se potrivesc cu unul ce ţine lumină aprinsă în mână şi ochi n'are să vază să îmble nepoticnindu-se, şi de acest feal iaste acum neamul nostru mai tot.

(Evanghelia învăţătoare 1664)

Cultura mulţimii alcătueşte un factor important, azi mai mult decât altă dată, pentru progresul neamului.

Prin cultură însă nu trebue înţeles numai de cât cărturăria; prea adesa, a fi cărturar nu înseamnă a fi şi cult. Cărturăria poate reprezinta îngrămădire de cunoştinţe, unele de prisos, ca nişte înzorzonări la o casă modestă.

Cultura însamnă asimilarea acelor cunoştinţe, care sunt trebuitoare fiecăruia pentru punerea în valoare a energiei constructive.

Incă dela începutul veacului al XIX-lea, *Petrache Poenaru*, unul din cei mai de samă propagandişti ai culturii în mulţime, spunea foarte lămurit:

„O bună oblăduire (administrare) nu poate fi întemeiată pe neştiinţă. Un meşter care ştie să citească, să scrie şi să socotească, şi care are câteva cunoştinţe de principurile meşteşugurilor mecanice este în stare a pătrunde toate lucrările meseriei de care se slujeşte".

Prin cultură generală se înţelege lărgirea orizontului de gândire şi putinţa de adâncime a judecăţii proprii, indiferent de mijloacele cum se capătă cunoştinţele. Cultura trebue să schimbe umbra de om în om adevărat. Ea poate avea graduări şi variaţii, dar în care cele două componente: grija materială şi cea sufletească, să formeze un echilibru sănătos.

Un plugar este cult, când îşi însuseşte pe ori ce cale, iscusinţa de ordonare a muncii sale, ca şi maleabilitatea minţii spre a gândi chibzuit, în legătură cu variaţiile condiţiilor traiului său propriu. Se poate astfel ridica până la o etică asemenea celei propovăduite prin şcoală.

Un exemplu între altele. După unele socoteli săteanul agricultor, nu lucrează pentru câmp de cât 120 din zilele unui an.

Incolo vin sărbătorile legale (86) pe lângă cele păgâneşti încă ţinute, zilele de iarnă (115), cele de ploaie. In zilele de muncă de vară se cheltueşte o energie peste puterile omului. Munca e istovitoare. Cu restul zilelor săteanul abea ştie ce să facă. Cu preţurile mai vechi s'a făcut socoteala că valoarea perdută prin micşorarea muncii s'ar ridica la peste 100 miliarde de lei anual pentru ţară. Dacă însă săteanul prin cultura în înţelesul de mai sus, ar fi în măsură să-şi deie samă de însemnătatea factorului timp în viaţă, dacă ar şti să se ocupe şi cu alte îndeletniciri decât agricultura, paguba lui şi a ţării ar fi mult micşorată.

In acest sens luată cultura, ca îndemn la ridicarea standardului de viaţă, se prinde de câtă nevoie e întărirea culturii în mulţime, cu toate mijloacele şi cu toată osârdia.

Insuşirile pe care le are, rezistenţa lui, cât a produs prin sine până acum constitue chezăşia ridicării săteanului la un nivel de producţie culturală şi economică egală cu al altor noroade.

Folclorul e cultura poporului căpătată prin propria-i chibzuinţă, prin puterea lui de pătrundere dovedită în atâtea împrejurări, prin judecata-i sănătoasă. Drept şcoală şi carte i-a servit natura; drept îndrumător nevoile; cele câştigate s'au transmis apoi din generaţie în generaţie. Puterea tradiţiei este însă adesea ori predominantă, iar cele bune, căpătate prin sine, sunt împotmolite în ceia ce trecutul le-a lăsat, ca necontrolate. Nu l'a învăţat nimeni să semene grâu ori porumb, după leguminoase. A observat însă că e mai bine aşa. Ştiinţa cu mult mai târziu a întărit observarea lui prin lămuriri dovedite. Băgând de samă mersul stelelor şi-a făurit calendarul. Insemnând fuga norilor, direcţia vânturilor a creat meteorologia lui locală, tot atât de sigură une ori ca şi cea ştiinţifică.

De cât... cele învăţate prin sine, sunt prea puţine şi prea slabe faţă de prefecerile iuţi ale vremei, care-l lasă'n urmă spre dauna întregului.

„Ca atare e sigur că acolo unde lipseşte ştiinţa de carte n'avem cum găsi populaţii care au adoptat forma de vieaţă raţionalizată a epocii noastre" (*A. Golopenţa*).

Exemplul cel mai bun se poate lua din Transilvania. In triunghiul Braşov-Făgăraş-Sibiu-Târnava, e procentul cel mai scăzut de neştiutori de carte (10—30%); acolo e însă şi pepiniera noastră cea mai de samă de burghezie rurală. Centrele cu analfabeţii cei mai numeroşi (60—80%) în Munţii Apuseni, Poiana Ruscă), au rămas în acelaş timp şi centrele celui mai desăvârşit arhaism etnografic. De aceia se simte nevoia unor mijloace mai repezi, pentru a trezi poporul la realitate şi a-l aduce în mersul timpului.

Mijloacele pentru înteţirea culturii în popor s'au înmulţit, au devenit variate, apropiate condiţiunilor vremii.

Școala, bună oară, socotită mai înainte ca singura trebuitoare, nu a rămas singura eficace. Ei i s'a alipit alte multe mijloace moderne, ca cinematograful, radio, care pot transforma pe om și fără să treacă prin școală. Totuși ea rămâne factorul principal, cu corolarul său de neînlăturat : cartea.

Școala îndrumă spre folosirea cărții, care poate răspândi lumină chiar în scunda încăpere a bordeiului.

Cartea rămâne sfătuitorul de orice clipă chiar a ciobanului dela sterpe. Ea reprezintă îndrumătorul în nevoi, mângâierea în suferințe, glasul înțeleptului care poate conduce pe om spre cărarea omeniei ; ea îi ridică privirea și spre zările de regulă nesocotite de el.

Cartea duce la o cultură desăvârșită, dar și la margine de prăpastie. Conduce însă și spre o îndeletnicire restrânsă, specială, îndemnând la muncă și voință spre acțiune, factori de înălțare omenească. Dintre toate mijloacele rămâne cea mai puternică pentru întărirea culturii. Așa se lămurește că toate statele, îngrijite de îmbunătățirea economică, ca și de deșteptarea conștiinței individuale ca parte din tot, s'au îndreptat atenția neîntreruptă către școală și răspândirea cărții bune.

Ținând samă de acești factori, mulțimea dintr'o țară, se poate împărți în trei categorii însemnate.

I. Una e a analfabeților integrali, adică pentru care cartea e o enigmă, iar școala ca inexistentă.

II. Altă categorie este a celor deveniți analfabeți, măcar că au trecut prin școală. Prin nepractica zilnică abea mai știu silabisi ori ținea condeiul în mână.

III. Mai este o categorie, tot atât de infructuoasă pentru progresul neamului. Sunt cărturarii care nu folosesc cartea decât într'un sens restrâns, pentru mulțumirea lor. Se pot numi analfabeți culturali, căci de și sunt bute de carte, sau nu cunosc nimic din ceia ce e apropiat, în jurul lor, sau nu participă cu nimic, prin împărtășirea din harul lor, la ridicarea celor însetați după lumină. Ei reprezintă pana de păun pe care o pun flăcăii la pălărie, ca să fie mai brezi, bine înțeles afară de acei, care, prin izolarea lor voită, își îndreaptă munca și priceperea către specializări ; aduc cinste și mai ales folos țării, pe alte căi.

Analfabetismul integral și cultural din păcate este încă foarte răspândit la noi din două pricini. Una care nu atârnă de noi, ci de împrejurările istorice și geografice. In jurul nostru nici azi volbura nu s'a ogoiat. Și vorba cronicarului, numai de carte și cultură nu ne ardea adesea ori când nu știau oamenii unde își vor odihni ciolanele a doua zi.

Imprejurările geografice au făcut să ne ocolească vântul regenerator al culturii ; sufla în jurul nostru, dar nu putea pătrunde

decât cu greu prin văile tăinuite, unde se îngrămădea lumea pentru a scăpa de peire.

Altă pricină e din vina celor care ne-au condus; nu au pus de la început râvna trebuitoare pentru a răspândi cultura, cu aplicarea ori căror metode.

Nu se poate spune că au lipsit vestitorii. Sub îndemnul unui *Petrache Poenaru* în Muntenia, a lui *M. Kogălniceanu* și mai ales *Ion Ionescu dela Brad* în Moldova, s'a început ce bruma s'a săvârșit, spre a ataca problema în acele timpuri de deșteptare culturală și națională.

Aplicarea mijloacelor celor mai simple — școala și cartea — n'a fost urmată cu energie consecventă, intețită, spre a alunga negura ce acoperea în deosebi satele, de sigur aceasta uneori și dintr'un calcul de politică socială schimbată după vânt.

Cel dintâi care ș'a propus mai serios rezolvarea problemei, *Sp. Haret*, n'a fost oare învinuit drept revoluționar, tocmai pentru că intețea mijloacele de combatere ale analfabetismului integral? Are mare merit *Sp. Haret*, de a fi încercat deodată toate mijloacele, stabilind un plan complet de activitate, care dacă ar fi fost energic aplicat cu continuitate, mult bine s'ar fi revărsat asupra țării.

Dela el datează lărgirea activității învățătorilor și dincolo de pereții clasei. El a asvârlit sâmburii bibliotecilor populare. Dela el datează tipărirea prin Casa Școalelor a cărților pentru popor, singurele de altfel care au apărut până azi. El a întemeiat revista „Albina", pentru sate; el a încercat crearea de căminuri culturale, trimețând propagandiști aleși din lumea marilor cărturari (*A. Vlahuță, G. Coșbuc, M. Sadoveanu, A. Gorovei*, etc.).

După el, o politică a culturii mulțimii, intensă, cum se arată chiar la vecinii noștri dinspre sud, nu s'a mai urmat, decât cel mult prin înmulțirea numărului școalelor primare de sat, care însă n'au menirea să stârpească și analfabetismul cultural.

Prin această nesocotire bună oară nu s'au tipărit nici cărți pentru popor, care trebue să aibă cu totul alt caracter, și ca tehnică și ca conținut, așa cum se începuse de Casa Școalelor sub îndemnul lui *Haret*. Ce s'a tipărit, s'a tipărit mai mult pentru cărturarii satelor, pentru cei care au trecut de faza școalei primare. In această direcție deosebit merit au avut unele asociațiuni (Astra din Ardeal, Deșteptarea din Baia, întemeiată de învățătorul *N. Stoleru*), sau instituții particulare cum e „Cartea Românească", cu biblioteca „Cunoștințe folositoare" ori „Calendarul gospodarilor", iar mai târziu Fundația culturală Regele Miahi I cu „Cartea Satului" sau retipărirea Albinei.

Din păcate însă nici aceste slabe sforțări n'au fost canalizate spre mulțimea dornică de cultură. Administrațiile comunale ori de stat au rămas indiferente. „Căminele culturale" dovedite ca însemnate mijloace de ridicare a satelor unde au fost înțelese și

bine conduse n'au găsit pretutindeni sprijinul necesar; bibliotecile populare, ca funcționare și îmbogățire, nu sunt susținute de vre-o lege culturală care să le facă vii. Despre librării și colportori până'n sate nu poate fi vorba. Rar călugări care duc în desaga lor, pe la hramuri ori târguri, cărticele religioase; și mai rar câte un Moș *Dumitru Mocanul* din Săliște, mic negustor de fierărie din Chișinău, care în negustoria lui ambulantă prin Basarabia de sub Țari, deasupra, în căruță, punea marfa iar dedesupt diferite cărți, pe care le răspândea prin sate. Le cumpărau chiar cei care nu știau citi, dar sperau să deie peste cine-va care să le tălmăcească scrisul.

Nici măcar înlesniri pentru expedierea cărților cu cunoștințe folositoare, nu există. Ori pentru cărți ori pentru ciorapi de mătasă, taxele sunt aceliași, aproape prohibitive pentru cele dintâi.

In asemenea condițiuni generale se înțelege că nu poate fi vorba de stârpirea analfabetismului, nici a celui integral, singurul asupra căruia se scriu statistici, dar mai ales acel al analfabetismului cultural, care se întinde chiar la orașe în pătura cărturarilor, când este vorba de lucrări despre țară, despre neam, despre viața lor în genere. Dovadă stă numărul exemplarelor dintr'o ediție, rar peste 3000, în care se tipăresc asemenea cărți, care așteaptă 2—3 ani spre a fi vândute.

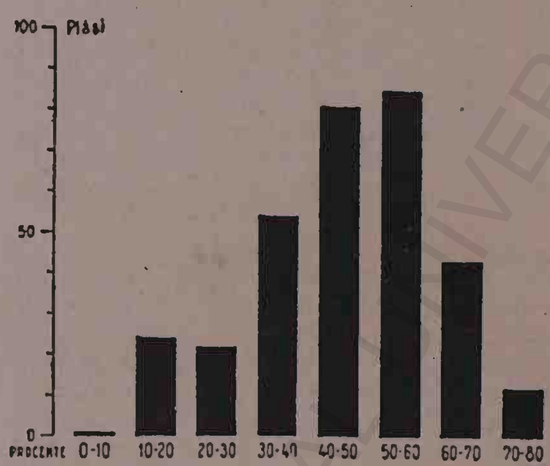

Fig. 59. *Distribuția plășilor după procentul de neștiutori de carte* (1930) *al populației rurale* (d. *A. Golopența*).

In această direcție lipsesc statisticile; prin discretă cunoaștere a bibliotecilor particulare, se poate întrevedea însă că tipăriturile românești, chiar când e vorba de țară, lipsesc, înlocuite cu exemplare puse la loc de cinste, în care se descriu alte țări, alte neamuri, alte vieți. Chiar bibliotecile școlare în bună parte au acelaș tipar, de te întrebi uneori vizitându-le, dacă fac parte din bunul unei școli românești. In asemenea condițiuni de desinteresare generală asupra chestiunii culturii naționale, se înțelege că nici analfabetismul nu e stârpit, nici cultura nu străbate ca să joace rolul apei de ploaie care înviorează vegetația veștejită de secetă.

In privința analfabetismului integral, dacă stăm ceva mai bine decât când s'a făcut statistica dela 1930, progresul nu este

prea mare, deși se constată un progres. In 1912 în Vechiul Regat știutori de carte erau cam aproape 40%, în 1930 se urcau la peste 52%; în Ardeal dela 51% au crescut la 67%. După recensământul din 1930 se găseau în mediul rural încă 48,5% neștiutori de carte, femeile mai mult (61,3%) decât bărbații. Aceasta e cifra rece, a celor care n'au trecut prin școala primară. Dintre absolvenți însă mulți devin analfabeți prin lipsa ori cărei continuități. Statistice în această direcție sunt prea puține și mai ales prea restrânse. Totuși sunt îndeajunse spre a arăta că chiar bibliotecile populare rămân închise, puțin frecventate.

O anchetă sociologică întreprinsă în vara anului 1938 a arătat că în bibliotecile aflate, cu un total de 19.000 cărți, în 29 sate cu 50.000 locuitori, în anii 1930—38, în medie, 2300—4200 persoane au citit fiecare anual, în mijlociu 2—3 volume pe an. Se caută mai puțin cărțile de instrucție tehnică, economică și sanitară, a căror folosire constitue unul din obiectivele de căpetenie ale acțiunii școlare de stat și mai mult cărțile religioase și literare. „Bibliotecile aflate în 1746 gospodării țărănești și inventariate, erau compuse din 35.9% cărți literare, 23.9% cărți școlare, 17,9% religioase, 9.2% istorice, 7.7% economice, 5,4% calendare" (*A. Golopenţa.*)

Dar și dintre acestea ar fi interesant de știut cuprinsul lor. Din niște anchete făcute fie în Banat, fie în Basarabia, se vede că lucrările literare citite se rezumă la Alex. Machedon, Genevieva de Brabant sau altele la fel, iar cele religioase la Visul Maicii Domnului ori Ceaslovul. Toate cărțile sunt luate la întâmplare, fără nici o conducere din partea cuiva, către o sistematică pregătire folositoare în vre-o direcție oarecare.

Nu poate fi vorba ca săteanul nostru să ajungă ca tatăl poetului englez *Burns*, plugar, care în seara sărbătorilor citea copiilor lui din *Shakespeare*. Ar fi îndeajuns la noi când puținul ce ar citi săteanul cărturar să-l facă să urmeze pilda unuia din rarii săteni întâlniți în viața mea de pribegie prin țară, care avea o bibliotecă numeroasă și aleasă, măcar că nevastă-sa i-o păstra sub pat, într'o ladă de scânduri. Când l'am întrebat ce a folosit din citit, a chemat pe copii înaintea mea și m'a rugat să mă uit la picioarele lor. Nu erau crăpate, nici cu solzi ca ale altora, ci curat spălate. „Am cetit că săpunul înseamnă sănătate, iar curățenia deosebește pe om de dobitoace. Cumpăr săpun și pun să se spele cu el și pe picioare". Asemenea plugar cărturar, venea dela câmp cu boroana după el dar cu o revistă de agricultută, păturită, în buzunarul mintenașului; el știa să discute cu adventiștii care vroiau să-l atragă la credința lor, răspunzându-le cu versete întregi din noul și vechiul testament. Era adevăratul plugar cult, bun gospodar, modest muncitor, în casa căruia săracă dar curată, îți era mai mare dragul să odihnești și să stai cu stăpânul de vorbă.

Cât de rari sunt însă asemenea muncitori ai ogoarelor, care prin gândul, puterea şi munca lor, se află în măsură să ţină piept dezagregării satelor !

Starea satelor noastre lăsate în zeliştea vânturilor, fără apărarea culturii sănătoase, este aceia temeinic constatată pentru un sat ca Vrancea; „O pasionantă dramă psihologică, pe lângă criza economică şi socială a unei colectivităţi care era plină de viaţă nici cu un secol în urmă, dar care îşi dă sfârşitul în zilele noastre într'o agonie dureroasă" (*H. H. Stahl*).

Problema culturală a mulţimii, apa vie care poate desmorţi energiile dormitânde gata să se stingă, este cea mai arzătoare problemă pentru viitorul neamului. Măsurile economice ori sociale pot aduce îndreptare vremelnică. Ca să rămâie trainice, ca din substratul sănătos cât a mai rămas, să se înalţe semincerii vânjoşi spirituali ai neamului, cultura temeinică a mulţimii trebue să preocupe pe toată lumea.

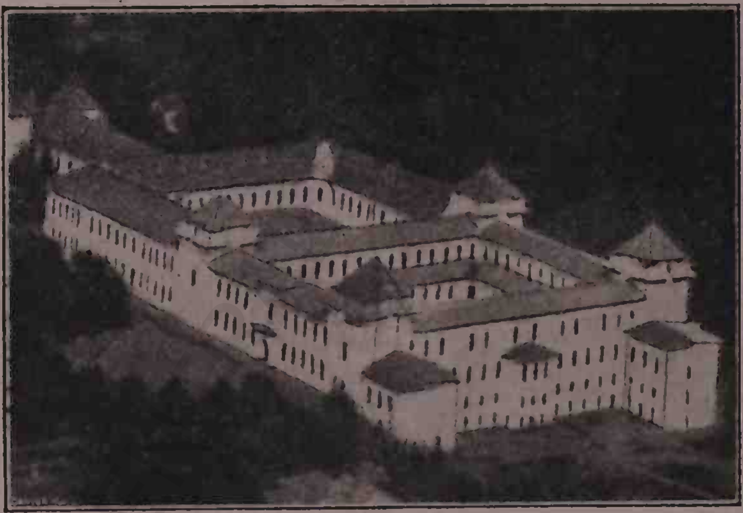

Fig. 60. *Şcoala Normală „Vasile Lupu" din Iaşi*

INSUȘIRILE POPORULUI

Aş avea îndrăsneala să spun lumii că dintre toate popoarele care ne înconjoară şi care se laudă cu o veche obârşie, tot Românii sunt aceia ce păstrează, în obiceiuri şi în legi, mai multă asemănare cu ale întemeietorilor.

(d'Hauterive, Veac XVIII-lea)

Origina poporului român este chezăşia valoarei sale etnice.

Calităţile generale ale Dacilor, sufleteşti şi trupeşti, sunt preamărite de toţi contemporanii care i-au cunoscut mai îndeaproape. Asupra Romanilor nu e nevoie de insistat. Ori unde au pătruns, au lăsat urme neşterse. Poporul român nu se putea să nu moştenească din calităţile celor două neamuri din care se trage, împlinite cu ale acelor popoare din vârtejul seminţiilor diferite cu care au conveţuit mai intens vreme îndelungată,.

La popoare nu se aplică alte legi decât cele biologice, iar procesul moştenirii caracterelor este atât de complicat, în cât este exclus ca urmaşii să nu fi suferit şi transformări somatice, psihice, a căror ţesătură dau tocmai varianta etnicităţii.

Nu există naţiune alcătuită dintr'un popor cu exact aceleaşi însuşiri în toate, dela o periferie la alta a întinderii ei, chiar când trunchiul de obârşie a fost acelaş. Rămâne totuşi o urzeală comună caracteristică, chiar când ramuri importante din popor se deosebesc prin anumite particularităţi secundare. „Cum poţi confunda un breton cu unul din Corsica, un locuitor din Lorena cu un Basc, un lionez aproape sviţerian cu un Normand aproape englez? Şi cu toate acestea, toţi locuitorii pomeniţi atât de deosebiţi la faţă, la sentimente, la caractere, toţi recunosc cu bucurie, cu entusiasm că fac parte din naţia franceză" (*Honotaux*).

Aşa e şi cu poporul român. Fie moldovean, oltean, bănăţean ardelean ori transnistrian, sunt români înainte de toate, lipiţi de pământul unde trăesc, ca şi străbunii daci, printr'o dragoste ce-i face să nu se clintească din loc şi în faţa celor mai ameninţătoare valuri. Legaţi de pământul strămoşesc, sunt uniţi unii cu alţii prin aceiaşi credinţă sub care s'au trezit aproape dela ori-

gină şi de care nu s'au lepădat în decursul vremurilor celor mai tulburi, ori câte ademeniri li s'ar fi înfăţişat. E o moştenire pozitivă dela cei a căror credinţă nestrămutată îi făceau să înfrunte moartea cu seninătate. Mai mult decât la alte popoare tot de origină latină ca şi poporul român, limba e uniformă, având fondul moştenit dela Romani, cu infiltraţiuni în deosebi slave, dar care n'au alterat nimic din temeiul limbistic roman.

Moştenirea originei, frământările trăite, asprimea teritorului locuit, au contribuit la însumarea unor caractere de rezistenţă

Fig. 62. *Cosaşii poposind lângă carele lor.* (Des. E. Saulea-Bocec).

ce i-a folosit şi-i foloseşte atâta în luptele ce are de dus şi în păstrarea nu numai a vitalităţii, dar şi a etnicităţii.

Viaţa în sate, în plină natură, vară şi iarnă, l'a păstrat ca un copil al naturii până azi. Soarele, aerul, munca i-au oţelit forţele, făcându-l rezistent chiar când celelalte condiţii de viaţă, în deosebi hrana, nu-i sunt de tot favorabile. Rezistenţa fizică a Românului a uimit pe călătorii veniţi din apus, ca şi pe ofiţerii germani care trăesc împreună cu soldaţii români în tranşee. Inveliţi în cojoacele miţoase, stau de pază lângă carele lor, lângă un foc de câteva găteje, toată noaptea de iarnă, când crapă de ger ouăle de corb. ,,Pe când pământul este acoperit cu zăpadă şi un frig aşa de aspru ca cel dela Moscova opreşte cursul apelor, moldovenii dorm afară lângă un foc de trestii sau chiar fără foc; nici chiar turmele lor nu sunt mai răbdurii decât dânşii la asprimele vremii (*Contele d'Hauterive*, veac XVIII-lea). Nici azi doar nu e altfel sus în bruma muntelui, sub stânca de adăpost.

Răbdarea Românului e exprimată prin proverbul ,,cu răbdarea treci şi marea". Rabdă foame şi frig, mizerie şi nevoi. Doar

Scoarță oltenească (Din G. Oprescu)

când ajunge cuţitul la os reacţionează, dar atunci se deşteaptă'n el dârjenia străbună, cum a fost cu Moţii lui *Horia* sau a celor de pe vremea lui *Iancu*.

Munca li e specifică. Munceşte când trebue, din zori şi până noaptea târziu fără să murmure, fără să cârtească. Munceşte cu drag când e pentru sine, pentru ai lui; dacă din munca lui trag alţii foloasele atunci se mai lasă pe tânjeală.

Are mişcări încete, e dreptul, ne fiind pripit căci graba strică treaba. E şi aceasta o apărate inevitabilă a organismului împotriva sleirii.

Vitejia lui, ca şi a Dacilor, este iarăşi o calitate recunoscută de străini, ori când au avut prilej să o simtă. Sunt pline paginile istoriei de izbânda puţintelelor noastre armate numai datcrită îndârjitei voinţi de a birui. Nu s'a desminţit în nici o împrejurare odată ca şi azi acest temeinic sprijin din viitorul apărării ţării.

Pe lângă asemenea însuşiri, din păcate tot mai slăbite pentru împrejurări altele decât cele legate de existenţa lui, de natura Românului se leagă şi multe alese însuşiri sufleteşti, cum rar se întâlnesc întrunite la alte neamuri, după cum lesne să poate face comparaţie chiar în cuprinsul ţării.

E bun la suflet, plin de omenie, primitor şi tolerant.

„Nici un popor nu este mai primitor de oaspeţi. Sunt cuviincioşi şi îndatoritori: este interesant să-i vezi păstrând între dânşii o bună cuviinţă, care este legată chiar de formele vorbirei lor şi care, prin urmare, va rămânea deapururea. N'au nici pe Illustrissime al Italiei, nici formulele umflate ale limbuţilor din Miază-zi, dar e destul să fii om, pentru ca ei să-ţi dea numirea de Domnia-ta" (Contele *d'Hauterive*).

Minoritarii n'au avut a se plânge de loc de purtarea elementului românesc, după cum rar în istoria politică-socială dela noi s'au întâmplat atrocităţi din partea norodului blajin şi plin de omenie.

Elementul românesc curat nu este înclinat nici la crime politice, nici la revolte sângeroase, decât numai când se amestecă străinii care-i aţâţă la porniri brutale.

„Au o veselie statornică în sărăcie".

Azi la joc, mâine la sapă
Cu straiţa plină de ceapă
Azi la joc mâine la vai
Cu străiţa cu mălai.

Este înclinat însă şi la ironii usturătoare, cuprinse într'o bogată parte a folclorului prin strigături, chiuituri, spuse mai ales în toiul jocului sau la şezători. Prin ele se lovesc cusururile tuturora dar se aruncă şi împunsături ce denotă o durere adâncă mocnită, pe care n'o spune verde. Biciueşte astfel cu şfichiul harapnicului.

La horă mereu te'ndeşi
La răsboi nu sai să ieşi;
N'ai întoarce fuiorul
Cum îţi întorci piciorul.

In sufletul său amărît de toate necazurile adunate pe capul lui, se îngrămădeşte durerea tăinuită. Aleanul când nu mai poate fi în totul stăpânit, nu e arătat prin blestem şi ocări, ci prin tânguirea adesa ori mai impresionantă a doinelor.

Câmpie câmpie
Rămânere-ai pustie
Numai să-mi rămâie
Un fir de alunel
Să mă sui pe el
Să-mi fac ochii roată
Să-mi văd lumea toată
Să-mi văd şi a mea ţară
Dulce sau amară
Să-mi văd ţara mea
Şi ibovnica.
(Banat)

sau:

Bate vântul de pe munţi
Şi-mi dă dor de la părinţi;
Bate vântul dintre brazi
Şi-mi aduce dor de fraţi.
Bate vântul din vâlcea
Şi-mi dă dor de ţara mea
(Transnistria).

Alte ori e spus indirect prin gura altuia, în balade; se preamăresc faptele unor eroi care nu sunt închipuiţi, ci ca zeii din Walhala, au fost oameni ca şi el, fie cu însuşiri obişnuite dar concentrate, fie că au existat excepţional, aevea.

Acelaş sbucim sufletesc se oglindeşte şi în muzica populară, care chiar dacă ar cuprinde şi influenţi străine, poartă pecetia firii Românului, trăsături specifice, care diferenţiază natura lui psihică; „dorul, jalea, uritul sunt elementele proprii, preferate şi frecvente în manifestările muzicale ale poporului". (*G. Breazul*).

Firea omului bun, crescut în plină natură, cu surâsul soarelui binefăcător după furia furtunelor şi a trăsnetelor, nu este alterată de dureri şi apăsări. Doinelor le corespund horele; dansurilor sobre cu domoale mişcări, legănături, bătuta ce face să tremure pământul sub tropotul picioarelor şi să tremure văzduhul de chiuiturile spuse cu voioşie şi glas tare. „Ciuleandra" este dansul văpăierelor din sufletele chinuite. Incepe ca o horă oarecare, legănată, domoală; pe urmă mişcările se înteţesc, mai zvăpăiate. Şirul jucătorilor se amestecă într'un iuriş sălbatec, într'un vălmăşag de trupuri sdrobite, în ritm nebunesc. „Şi deodată, ca şi

când l'ar fi tăiat cu foarfecele, cântecul se frânge și îngrămădirea de tineri se risipește într'un hohot de râs sălbatec". (*L. Rebreanu*).

Astfel este icoana sănătoasă a Românului, vrednic la muncă, răbdător până la extrem, omenesc față de semenii lui, isteț și luminat la minte, voios în ceasurile de odihnă ori de uitare a necazurilor.

Fără cusur firește nu e. Cu toată superioritatea vădită asupra altor popoare, mai ales dintre acele care ne înconjoară, are scăderi legate mai mult de apăsătoarele și neprielnicele vremuri prin care a trăit din generații în generații.

Credința lui în Dumnezeu este atât de adâncă, în cât adesea uită de ce-i este dat omului să săvârșească prin propria-i chibzuință. Pune în seama Celui de Sus, ceia ce ar fi în măsură să judece și să săvârșească singur. „Cum va vrea Dumnezeu" este de sigur o nuanță a fatalismului stânjenitor în zilnica activitate. In lipsa culturii care să-l susțină în toate, adânca lui credință creștină este încă, chiar în împrejurările de față, o pârghie de valoare, în deosebi față de atacurile nevăzute ce-i vin din toate părțile, cu pericolul de a-i destrăma sufletul și trupul.

Se mai învinuește că este prea încet la mișcări, plăcându-i să doarmă cam mult la umbră; cu un cuvânt i se aduce banatul că este înclinat spre lenevie. Faptul chiar dacă cuprinde aparent ceva adevăr a fost lămurit încă din veacul al XVIII-lea de un străin, fin observator, contele *d'Hauterive*. La ce ar folosi hărnicia când munca cheltuită n'ar aduce nici un real folos celui care o săvârșește! Veacuri întregi a fost exploatată de cei care îl sugeau de nu rămânea decât pielea și oasele pe el. „Dar când munca unui popor se săvârșește pe un pământ, care nu este al lui, și când i se cere cu atât mai mult cu cât muncește mai din greu, ce minune este că nu lucrează decât în măsura trebuințelor lui?"

Invinuirea cade dela sine de îndată ce se socotește munca depusă de sătean pe proprietatea lui. In asemenea caz numai de lene nu poate fi învinuit.

Se mai aduce une ori învinuirea că prea repede își pleacă fruntea la pământ, într'o resignare ce nu cadrează cu demnitatea omenească. Cei care cunosc calvarul poporului din trecut, când i se spunea, „doar ochii le voiu lăsa ca să plângă" ori „unde-ți stau picioarele îți va sta și capul", atuncea vorba: „Capul plecat sabia nu-l taie" apare pe cât de plastică, pe atât de firescă, pentru păstrarea vieții.

Să mai spune că săteanului îi place cam mult alcoolul. Nu că-i place spre a se îmbăta, ci adesa ajunge să se îmbete, prin înclinarea oricărui om, de a se întâlni cu alții, a sta „la cislă"; în fierbințeala discuțiunilor, în veselia comunicativă, nu ține samă de numărul paharelor. De altfel această înclinare spre amețeala alcoolului nu se observă numai la popoarele care se găsesc

cu o cultură mai înapoiată. Alcoolismul este în legătură cu analfabetismul, căci cunoştinţele folositoare tempereazǎ înclinarea spre alcool. Dacă alcoolismul devine în adevăr un flagel, distrugător de forţe, cu urmări de degenerare fisiologică, el trebue judecat în cadrul condiţiunilor generale economice şi culturale în care acest popor trăeşte.

Adevărul e însă că, după cum om fără cusur rar poate exista, tot aşa şi popor fără unele slăbiciuni şi mai rar se întâlneşte. După cum însă un *Franklin* a ajuns la maximul virtuţilor omeneşti printr'o zilnică scrutare a faptelor săvârşite, tot aşa şi un popor, chiar cu cusururi inerente firei lui sau moştenite, printr'o conducere cu voinţă şi o educaţie colectivă hotărîtă, poate fi schimbat.

Exemplul din vremurile noastre poate fi luat dela Turcii lui *Ataturk*.

Făcând un bilanţ obiectiv asupra însuşirilor şi scăderilor ce se pot constata la poporul român, fără nici o măgulire naţională sau amăgire de sine, se poate spune cu toată conştiinţa că rar popor există, care să cuprindă în el atâta apropiere de idealul omenesc, în toate, ca al nostru. Nu e lipsit nici de nergie, nici de pricepere în ocupaţiunile cele mai diferite.

Nu iese în evidenţă îndeajuns valoarea lui reală, nu din cauza lipsei însuşirilor positive ci a culturii necesară pentru ca energia latentă, devenită aşa din cauza îndelungatelor neprielnicii ale soartei, să se schimbe în energie potenţială.

Ori când însă condiţiunile devim schimbate, mai faboravile, însuşirile cele mai diferite încolţesc, se desvoltă, ca şi săminţele ţinute în amorţeală de gerul iernii, cum începe să sufle vântul cald de primăvară.

Motiv de pe o scoarță oltenească. (G. Oprescu)

INDELETNICIRILE PRACTICE

Mâna celor harnici va stăpâni
iar mâna leneșă va plăti bir.
(Proverb)

Poporul român este socotit activ numai în legătură cu munca pământului. Este un popor de păstori și plugari, se spune mereu; prin aceasta, se ține aproape inapt pentru alte îndeletniciri practice, azi atât de intens țesute, prin varietatea lor, de viața unui stat organizat.

Se zice: Nu are aptitudini nici spre negustorie, nici spre meserii, din care cauză, acestea au ajuns în mâni străine: nemți, greci, armeni, evrei etc.

Nimic mai puțin adevărat ca această afirmare; numai apa-

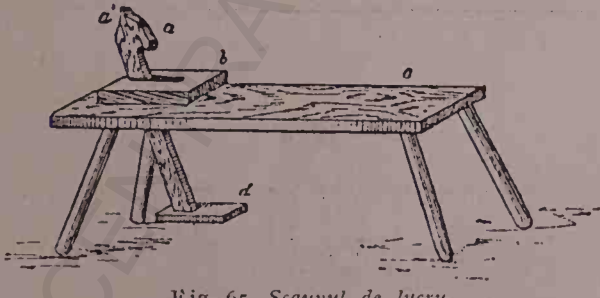

Fig. 65. *Scaunul de lucru.*

rentă, este explicabilă nu prin lipsa înclinării practice a Românului, ci iarăși prin prefecerile politico-economice, desfășurate în cursul vremurilor.

Ori cât de puțin s'ar cunoaște viața reală a săteanului român se poate constata că și azi, când specializarea industrială îi pune la îndemână diferitele articole necesare vieții, rare ori recurge la ele; le fabrică singur, rudimentar dar adesea ori de o ingeniozitate uimitoare.

Industria casnică e slăbită, dar n'a dispărut.

E de ajuns să stai mai multă vreme în familia unui vrednic gospodar, ca să-ţi dai seama cât e de meşter şi iscusit în toate cele practice, necesare gospodăriei.

Te uimeşte ce poate săvârşi prin munca şi priceperea lui. Tot ce e de lemn — şi ce nu e din lemn — dela pat şi blidar, până la jugul boilor, dela masa cu 3 picioare pe care mănâncă familia, până la fusul de tors, în maioritatea cazurilor e lucrat de gospodar cu ai lui.

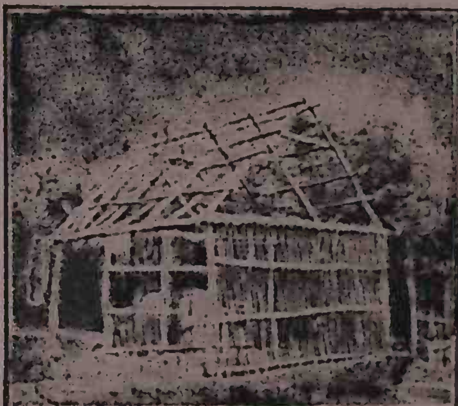

Fig. 66. *Inceputul unei case din vălătuci* (d. *G. Nastase*).

Instrumentele simple nelipsite de sub şopronul gospodăriei, sunt · scaunul pe care lucrează cu rândeaua, toporul, toporiştea, barda, şi sfredelul. Cu aceste puţine scule, iscusinţa lucrătorului scoate tot ce are nevoe în trebuinţele casei.

Aproape fiecare gospodar reprezintă pe arhitectul şi antreprenorul casei de construit. Numai în satele cu casele de cărămidă arsă, e nevoe de meşteri anumiţi, prin Oltenia de sud, sârbi în deosebi.

Fig. 67. *Casa lui Mogoş din Muzeul etnografic din Bucureşti.* (d. *A. Tzigara-Samurcaş*).

Incolo fie că o casă e făcută din ciamur, din chirpici, din vălătuci, ori din trunchiuri de brad, meşterul obişnuit e gospo-

darul însuşi. El cu familia lui, sau făcând clacă, pregăteşte lutul călcat cu paie şi balegă de cal în groapa din preajma casei · el cu ai lui face chirpiciul, cărămizi nearse tot din pământ cu paie. El clădeşte, după ce a fixat furcele şi căpriorii, după cum tot el face şi acoperişul din paie, strujeni ori chiar şindrilă. Uneori, încolţind mai bine sământa iscusinţei ascunsă în fie cine, clădeşte gospodarul o minunăţie de arhitectură şi artă, cum e vestita casă a gorjanului *Mogoş*, păstrată drept semn al vredniciei române în Muzeul etnografic din Bucureşti.

Fig. 68. *Biserică de lemn din Ardeal* (d. *Tzigara-Samurcaş*).

Uimitoarele clădiri de biserici în stil gotic, podoaba satelor din Maramureş, Someş şi partea de vest a Transilvaniei, sunt pe cât s'a putut şti, clădite din talpă până în vârful crucii, de meşter ori meşteri români. Mai există asemenea arhitecţi-meşteri. Unul din ei a construit singur frumoasa capelă de pe Păltiniş, lângă palatul metropolitan. Asemenea juvaeruri arhitecturale, originale nu numai prin stilul lor mai apropiat spiritualităţii, prin fina lor svelteţă, cât şi prin materialul folosit, sunt superioare ca concepţie chiar bisericelor prea încărcate, vestite prin descrierea lor de către turiştii străini, din Peninsula Scandinavică. Toţi străinii competenţi care au văzut sau cercetat pe cele dela noi, nu găsesc cuvinte de laudă nu numai asupra armoniei, care reiese din echilibrul proporţiilor a diferitelor părţi dintr'o clopotniţă de lemn.

Fig. 69. *Biserica de lemn dela Păltiniş*. (Fot. *I. Simionescu*).

Ele nu sunt o imitaţie a bisericelor gotice de piatră, căci au apărut înaintea acestora. Iar cei care au făcut cercetări comparative, nu ocolesc de a aduce dovezi despre origina-

litatea lor, cât şi caracterul lor naţional. Unul din aceştia spune: „e o artă originală şi populară care a avut influenţă chiar asupra arhitecturii de piatră".

„Aceste biserici reprezintă tehnica supremă a arhitecturii lemnului: sunt frumoase, armonioase, de o absolută simplicitate, cu decor foarte original, fiecare bucăţică o operă de maestru, între biserică şi cadrul său fiind un raport armonios" (*Cor. Petreanu*).

Dela simplul meşteşugar al blidarului şi mesei, se ridică din

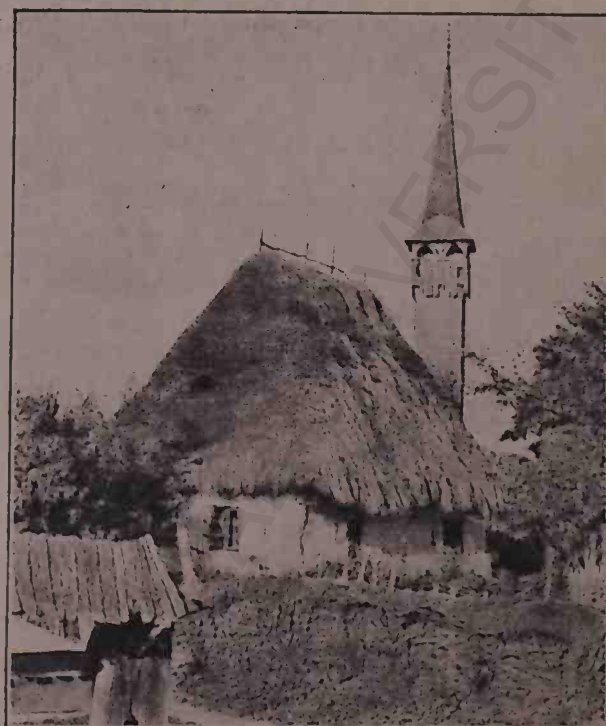

Fig. 70. *Casă bătrânească şi biserica (O. N. T.).*

mulţimea satelor tot soiul de îndemânateci şi diferiţi meseriaşi ori industriaşi, până la înalta concepţie de arhitectură superioară.

In multe părţi, cum e în jurul Beiuşului, există sate cu specializări anumite în legătură cu materia primă locală.

In Munţii Apuseni mai toţi locuitorii se îndeletnicesc cu lucrul lemnului de brad, de la draniţe şi şindrile, până la budăie şi butoaie. Nu mai vorbesc de industria textilă în care femeile române sunt neîntrecute. Dela pânza de cânepă, aspră, până la maramele ca nişte pânze de păianjen de fine; dela poclăzile mi-

ţoase la scoarţele artistice, toate sunt săvârşite prin munca femeii la războiu simplu nelipsit din cele mai multe gospodării.

Dar Românul nu este meşter numai în lucrările mai simple, afară de construcţia bisericelor; este un ingenios tehnician, cu aplicări de mecanică practică, ieşite din observare, din închipuire şi gândire ori ca bunuri moştenite.

Fig. 71. *O casă de lângă Govora-Vâlcea* (Fot. *I. Simionescu*).

Variate sunt sistemele de a construi scheletul de grinzi pentru a susţinea greutatea acoperişului une ori înalt. Când nu se mai găsesc trunchiuri groase, spre a tăia grinzi încheiate în „cheotori", ştie să adapteze o tehnică nouă (căţei) la materialul existent spre a construi păreţi mai subţiri, (*R. Vuia*). D'apoi iscusitele încuietori la uşe, care înlocuesc lacătele prin sisteme mecanice unele tot atât de ingenioase, tăiate însă în lemn.

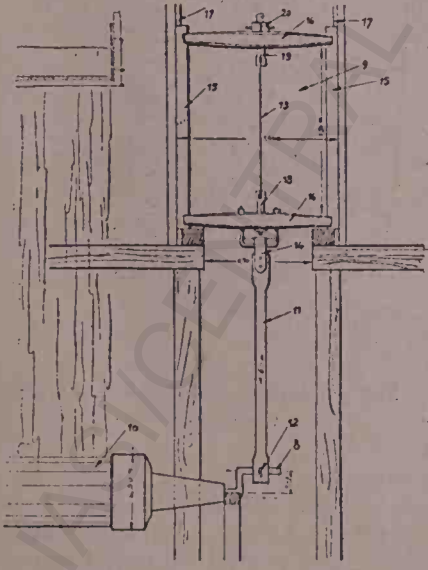

Fig. 72. *Mecanismul transmisiunii forţelor la ferestrae.* (D. *Stănculescu*).

Iscusinţa se poate urmări mai des la aplicările de mecanică hidraulică. El a întrebuinţat şi întrebuinţează puterea huilei albe, înainte ca aceasta să aibă largă folosire în industria mare. Pilugii mecanici, „californiani" dela Brad ori Roşia, nu sunt altă ceva decât modernizarea steampurilor, închipuite de bietul sfărmător de piatră pentru câţi-va fluturaşi de aur. Deosebirea e doar în uriaşa construcţie sau că puterea apei e înlocuită cu a electricităţii.

Apa curgătoare e folosită de săteanul român în instalaţiuni care uimesc prin ingeniositatea lor. Ferestraele primi-

tive pentru tăiat leaţurile ori scândurile din trunchiurile de brad, trase mai adesea cu boii pe hăgaşele priporoase, sunt, în afară de lama de ferestrău, închipuite de mintea Românului, după planuri variate, potrivite condiţiunilor locale. Nu sunt simple imitaţii.

Dar complicatele dârste pentru bătutul cergilor miţoase ori a procoviţelor, pânza ca de sac folosită când se vântură grâul! Dela roata cu cupele de prins apa, la vâltorile ca nişte trunchiuri de con, din doage cioplite grosolan în care se spală pânza, până la complicata alcătuire a vălătucului, cu ragila de alăturea, având pe ea până la 15.000 cuie din cepi de brad, în întregime sunt ieşite din mâna săteanului.

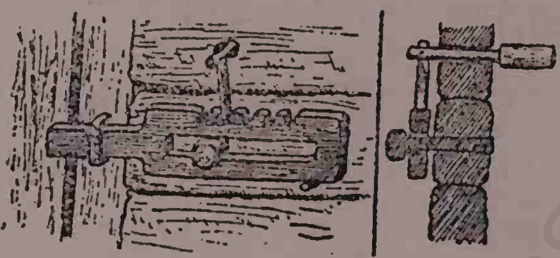

Fig. 73. *Incuietoare de lemn* (d. *R. Vuia*).

Fiecare piesă e din lemn anume ales după funcţionare. Care e de frasin, care de stejar. Câtă ştiinţă intuitivă, bazată pe ageră observare, la acest constructor care n'a învăţat nici resistenţa materialelor, nici principiile de mecanică. Tot aşa de complicate sunt pivele de bătut pânza pentru iţari sau pentru sumane. O nouă adaptare la anumit scop, cu noi aplicaţiuni tehnice.

„Executarea instalaţiunii în întregime, e făcută de proprietar. De aceia socotesc pivele ca şi dârstele ca industrii locale, fără a fi suferit vre-o influenţă străină. (*P. Stănculescu*).

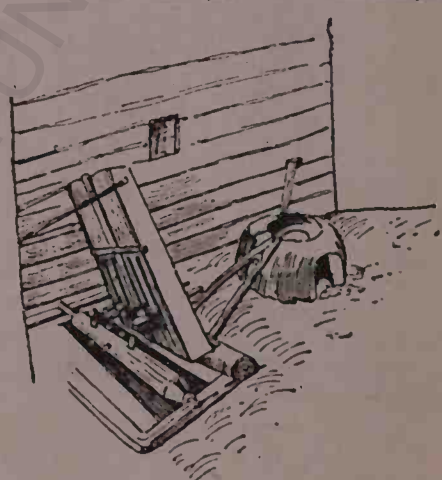

Fig. 74. *Mecanismul ciocanelor din dârste.* (*P. Stănculescu*).

Aceiaşi dibăcie tehnică şi complicată este aplicată şi în diferitele sisteme de mori, dela cele de vânt, la cele de apă. E ingenios sistemul îmbinat dela obezile oblice ale roţii lovite de apa din scoc, cu cumpăna de apă atât de simplă, ca să lovească apa numai cât şi cum trebue. Roata din afară învârteşte alta, lăuntrică, cu dinţi, a cărei scop e să transmită mişcarea circulară din planul orizontal al grindeiului în planul vertical al fusului; astfel se învârte piatra de moară. Acest soiu de moară

pare a fi mai nou. Mai primitiv e sistemul mai simplu, care se bizuie pe principiul turbinelor. E moara „cu titirez"; apa venită din scoc loveşte pieziş aripi de helice, tăiate 'n lemn care fac să se învârtească fusul dintr'o dată în direcţie verticală.

O asemenea moară străbună din jud. Gorj este expusă ca model de ingeniozitate tehnică populară, în marele Muezu istoric industrial din München.

Nu e de mirare atunci isbucnirea geniului constructor al lui *Aurel Vlaicu* fiul lui *Neica Dumitru* din Bilinţi, care de copil născocea drăcii, bazate însă pe principii fizice prinse în colegiul dela Orăştie.

„In vremea asta îi încolţise în cap maşina de sburat. O vedea în chip de umbreală cu mânerul ţeavă. Indopa ţeava mânerulu cu praf de puşcă şi îi dădea foc. Reculul, svârlea mica umbrelă în

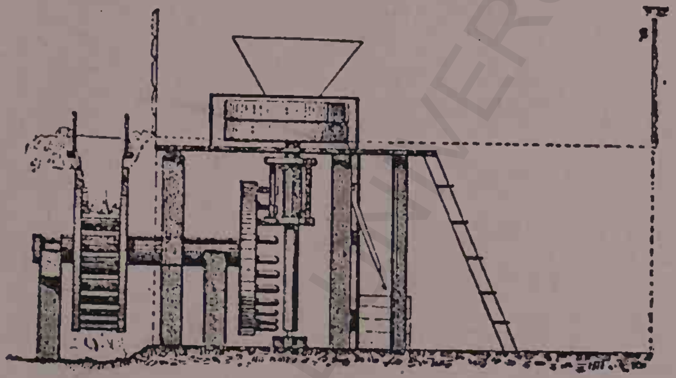

Fig. 75. *Mecanica unei mori de apă din Nerej. (P. Stânculescu).*

văzduh. Când i se oprea ridicarea şi începea să coboare, umbrela se deschidea ca o paraşută". (*V. I. Popa*).

Pregătirea de la München i-a fost prea de scurtă durată pentru a lămuri isbucnirea constructorului de aeroplan, fără moştenita aplicare a străbunilor săi necunoscuţi, către îndeletnicirile mecanice.

S'a adus învinuire Românului că nu se pricepe la negustorie, lăsând'o în seama străinilor. Şi în această privinţă învinuirea este prea generală şi arbitrară.

Poporul român nu are în total aceaişi componenţă sufletească. Sunt ramuri care au crescut în condiţii variate, chiar cu influenţe somatice diferite.

Moldovenii sunt mai blajini, predispuşi spre tainică gândire, dar mai lăsători, muncitorii ogoarelor; muntenii sunt vioi, mai iuţi la mişcări, mai întreprinzători; oltenii bat pe evrei în ale întreprinderilor, iar mocanii, fie mărgineni fie dinspre Satul-Lung,

sunt mai lipsiţi de spontaneitate, dar chibzuiţi şi recunoscuţi ca vrednici organizatori în gospodăria rurală

Vestiţi în ale comerţului sunt însă aromânii. Merge chiar o vorbă printre popoarele balcanice. Un evreu bate un grec în ale negustoriei dar un macedonean îi bate pe amândoi. Spiritul de destoinică negustorie a macedoneanului este pe deplin recunoscut chiar de economiştii sârbi şi bulgari, în afară de faptul că dintre ei au ieşit vestiţi financiari, care au jucat un mare rol în economia ţărilor în care au trăit, cum sunt *Sina* şi *Dumba* din capitala habsburgilor, *Averof* la Greci.

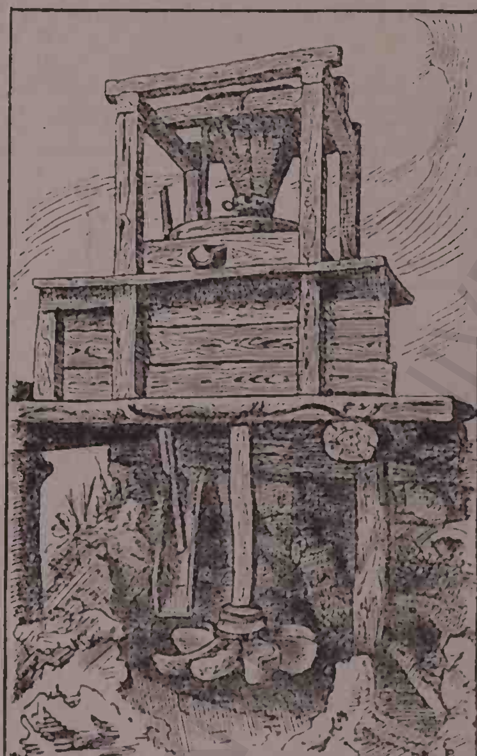

Fig. 76. *O moară cu turbină. Model expus la Muzeul industrial din München.* (Des. *A. Bordenache*).

Cine urmăreşte cu deamănuntul lucrările mai din urmă ale D-lor *N. Dragomir* şi *I. Haşeganu* asupra Mărginenilor, se poate convinge de adâncul lor simţ de negustorie, dela cârciumă şi băcănii la tot soiul de întreprinderi. Sunt împrăştiaţi în cuprinsul ţării din Oltenia până'n Nistru. Nu e aproape oraş mai important până la marginea graniţelor (Cernăuţi, Soroca, Tighina, etc.), dar şi oraşele mai mărunte (Alexandria, Leova, Tg. Frumos, Olteniţa, etc.), în care să nu se fi întemeiat vre-o întreprindere prosperă de către un descendent din Poiana-Sibiului, Jina, Răşinari, etc. Cei mai mulţi sunt comercainţi dar şi meştesugari.

Multe industrii româneşti din R.-Vâlcea, şi alte oraşe din Oltenia sunt create de oierii mărgineni. Industria de pielărie se datoreşte la doi mărgineni din Sălişte. „Pentru a-şi asigura într'o mai mare măsură materiile prime necesare prelucrărei pielei, au recurs la sistemul concentraţiunei orizontale atât de mult aplicat în America. Astfel ca să-şi asigure coaja necesară tăbăcăriei, au început a exploata şi păduri, devenind cu timpul şi chiar până azi, unii dintre cei mai mari industriaşi de cherestea" (*N. Dragomir*).

Fată din ţara Haţegului.

Fot *R. Vuia*

Ori unde au înaintat, până'n Caucaz și Transcaspia, oierii nu au rămas numai păstori, ci au devenit negustori de brânză, de lână. Invățătorul *Tipăruță*, din Valea, de lângă Sibiu, a întemeiat în mijlocul răscoalelor bolșevice, cooperative care, cu toate condițiunile neprielnice, au durat câți-va ani, până ce învățătorul a fost închis.

Nu înseamnă spirit de negustorie când Moțul își încarcă pe cai sau în căruță produsul muncii, făcând drumuri depărtate pentru vânzarea lor, ajungând mai înainte până'n Pesta, în ultimii ani împânzind Ardealul, până'n vechiul Regat?

Izbucnesc în ținuturi și regiuni deosebite, depărtate, năzuinți spre negustorie, uneori cu materii care nici nu s'ar bănui că pot folosi la așa ceva. In Caianul-mic femeile pornesc la drum până'n Maramureș la nord, altele mai departe până'n Turda, ori adunând lână spre a fi prelucrată (în 1938 s'a strâns 1957 kgr.) ori brânză (415 kgr), ducând mai ales către toamnă, ceapă. Barbații ajung până'n Basarabia spre a aduna „voștina", ce rămâne din storsul primitiv al cerei din stup. O adună ca și albinele, din sat în sat, spre a scoate acasă ultima foiță de ceară. S'au extras în acest fel într'un an peste 7000 kgr. de ceară, iar pentru voștină căinarii au cheltuit cu cumpărarea peste 1.100.000 lei. Le-ar rămânea un câștig însemnat. Nenorocirea e că ceara n'o scot ei; prelucrarea o desăvârșesc evreii care le-au înaintat capitalul trebuitor și care au mijloacele ca să așeze instalații mai costisitoare. Așa se lămurește că Românii nu sunt negustori. Nu le lipsește înclinarea firească, ci capitalul inițial și de susținere, ceia ce se putea îndrepta printr'o mai largă și consecventă politică bancară ori de stat.

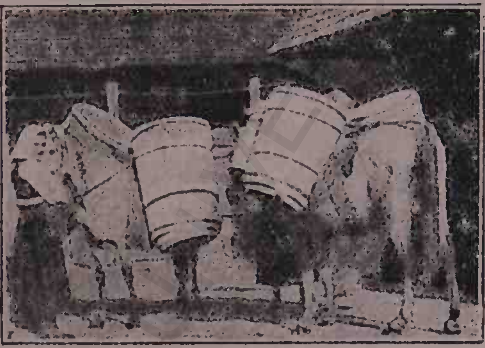

Fig. 77. *Căratul vaselor în Munții Apuseni.*

Olăritul cu centrele sale destul de numeroase încă în toate provinciile românești, a dat prilej la dese drumuri de comerț, dela deal la șes. Brădești (Tutova), Biniș (Caraș), Oboga (Romanați), Sisești (Mehedinți), Vulpășești (Roman) au rămas încă mari centre de olărie unde se fabrică frumoase vase diferit împodobite. Nu e târg mai important în care să nu existe o piață de oale, iar olăria ordinară este purtată prin sate, chiar foarte depărtate. „Schimbul se face pe bani sau pe capacități, adică se dă vasul pe conținutul de boabe. Acest obiceiu străvechiu care înlocuește schimbul monetar, se mai păstrează încă". (*B. Slătineanu*).

Cei din Nerej sunt la fel cu Moţii; îşi încarcă marfa pe cai şi fac drum de 8 zile, ducând-o prin satele din judeţul vecin, cumpărând de acolo mălai.

E dreptul este un comerţ de multe ori în pierdere, ţinând seamă de osteneala şi timpul cheltuit, dar denotă un simţ comercial care ar putea fi desvoltat măcar în cooperative cinstit conduse spre a deştepta încredere.

Păcurarii dela Moineşti, fac drumuri şi mai lungi, până'n nordul Moldovei şi al Basarabiei, cu poloboacele lor, cisterne primitive, pline cu gaz lampant ori petrol; vestiţi sunt în Moldova negustorii de mere dela Rădăşeni, care nu exploatează numai produsul livezilor lor, ci devin angrosişti, marfa fiind păstrată până când preţurile se ridică. Vechile Nedeie ţinute şi pe vârf de

Fig. 78. *Moară de vânt din Basarabia.*

munte, numeroasele iarmaroace, vestite (Folticeni, Buzău, Râmnic) ca locuri de schimburi anuale între produsele regiunilor naturale diferite ori târgurile ce se mai ţin la date fixe sau chiar săptămânal, în deosebi în Transilvania, toate sunt semnele unui înăscut simţ de comerţ în deosebi la popor.

Câtă importanţă avea negoţul şi negustorimea română în trecut, se poate convinge oricine din lucrarea lui *N. Iorga* asupra Negoţului în România. Mulţi bogătaşi care au îngroşat rândurile

burgheziei din veacul al XX-lea, își au izvorul bogăției lor din negustoria moștenită din tată'n fiu, din întreprinderi industriale trecute din generație în generație. N'a existat la unii statornicia. Adesa buna stare câștigată cu grea trudă, a născut la cei tineri pofta de a însemna ceva în valvârtejul amăgitor al politicei. Așa s'au surpat firme vechi românești, cărora le-au luat locul altele, în bună parte străine. Au mai rămas încă multe, îndeajunse ca să dovedească spiritul de negustorie și la Români. Face parte dintre însușirile reale ale majorității populației românești, în deosebi cea dela țară. Pentru desvoltarea negustoriei și a unei mici industrii se cere însă capital. Pentru progresul comerțului și al meseriilor e nevoe de o pregătire anumită, spre a-le pune în conformitate cu condițiunile moderne de vieață.

Toate aceste prea puțin au fost ținute'n seamă în desfășurarea gospodăriei generale a statului modern și atunci se potrivesc realității vorbele lui *I. Ghica* : „Stăm cu brațele încrucișate și ne plângem că ne-au înecat străinii".

Școlile de comerț, cele de meserii, cu pompoase numiri de gimnazii și licee industriale, n'au fost împrăștiate în mediul rural decât în ultimii ani ; nu li s'a dat caracter practic, înființându-se după specialitate unde existau centre vechi întemeiate de diferite industrii casnice. Au funcționat numai drept formă, în care teoria precumpănea, iar absolvenții, firește, preferau mai bine tihnita viață de biurocrație, decât acea, într'una sbuciumată, a meseriei active sau negustoriei care cere necontenită neodihnă, chibzuire.

In asemenea condițiuni este foarte lămurită acapararea comerțului și a industriei de către străinii care mai cu greu puteau deveni lefegii. Incetul cu încetul industria casnică și a comerțului cât de arhaic făcut ca schimb în natură, a slăbit sau a fost restrâns în regiunile inaccesibile pentru camioane. Schimbându-se sistemul de educație al mulțimii, cultura și școala adaptându-se la condițiunile locale, germenul negustoriei, al meseriei, ori al industriei care se găsește ascuns și în poporul român va încolți și va da roadele dorite.

CALITĂŢILE SPIRITUALE.

*Dintr'un lemn iesă
și cruce și măciucă.*
(Proverb)

,,Românul se naște poet'' e o vorbă aruncată, des repetată, mai ales cu înţeles ironic, fie că se arată prin aceasta lipsa ori cărui simţ practic, activ, fie pentru a acoperi într'o formă mai blajină învinuirea de *dolce farniente*. Totuși cuvintele pomenite se bizuie pe un adânc adevăr, înţelegându-se prin ,,poet'', năzuinţa firească a omului de a exterioriza sub ori ce formă aleasă, sbuciumul sufletesc, iarăși inerent ori cărui om.

Se cunoaște încă din vremea paleolitică înclinarea înăscută spre înălţare prin artă. Recentele descoperiri în peștera dela Lascaux, pe valea Vézère din Franţa au pus la iveală uimitoare tablouri tiţianice, săvârșite de omul pietrii așchiate. Frumoasele vase desgropate dela Cucuteni-Iași, Izvoarele-Neamţ și alte numeroase staţiuni arată altă direcţie artistică la oamenii neolitici, încondeieri colorate, care le pun alăturea de cele ieșite din centrele prea cunoscute din Mediterana de răsărit.

La oamenii primitivi de azi, care trăesc încă în faza chiar paleolitică, simţul artistic se arată prin cântecele scoase din fluere de bambus ori măcar prin cultul florilor, cea mai căutată podoabă fiind ghirlănzile împletite din flori.

Să ne referim tot la ciobanul dela sterpe, tânărul sănătos, rupt din vâltoarea satului și silit să trăiască lunile de vară în mijlocul dumnezeeștei liniști a naturei. Trăește între nepătrunsul adânc al bolţii când înstelate și chemătoare spre gânduri depărtate, când înfricoșitoare prin mânia ei ca din senin venită și între faţa pământului întinsă până unde se confundă cu marginea cerului, cu toate variaţiunile de fiecare clipă. Șopotul pârâiașului nevăzut este glas de sirenă; tainicul susur al cetinelor mângâie ca o mână de iubită; șuerul lor ridicat din văile locuite răscolesc amintiri ce sbuciumă sufletul, căci tânărul cioban nu e cioplit din piatră. După cum slaba undă de vânt, purtând polenul de pe o

floare pe alta, desşteaptă'n ele svâcnitura eternei vieţi, nu poate fi altfel în sufletul stingher, din izolarea imensităţii.

Ochiul ager pătrunde totul. Dovadă e „ştiinţa" populară care se bizuie pe justă observare. Numirile populare de animale şi plante, nu sunt născocite; toate poartă pecetea adevăratelor caractere. Codobadura e numire plastică, ca şi vânturelul, ciocănitoare ori capîntortură. Steaua-pământului, lăcrămioarele, golomoţul, capul-ariciului, matasa-broaştei sunt numiri unele gingaşe, altele reale. Observarea procură material abundent de construcţie. Natura serveşte drept carte de citire, din care agerimea pătrunzătoare alege ce poate, după aptitudine, după sensibilitate. Şi astfel ciobanul dela sterpe capătă din natura înconjurătoare sensaţii diferite ce deşteaptă ecouri în suflet. Se poate să nu devie „poet", sub influenţa lor continuă? Se poate ca gândul să nu tresalte la vorbele naturii?; să nu-şi plăsmuiască o lume, a lui, primii paşi spre artă ori ştiinţă?

Incepe şi el să grângurească, în minte întâi, în şoaptă apoi, la întrecere cu vântul, cu şopotul apelor. Gândurile se încheagă în cuvinte melodioase. Poezia populară naşte astfel din refrenul naturii, din răscolirea sufletului ce pare adormit.

Natura nu croeşte pe oameni după acelaş tipar. Aptitudinele sunt felurite; felurite sunt mai ales manifestările lor după vibraţiunile lăuntrice. Unul devine poet; altul cu gândul la draga lui din vale, scrie scrisori după înţelegerea lui, ieroglifele crestăturilor săpate pe creanga de brad. Celălalt îşi cântă aleanul sufletului din fluerul primitiv.

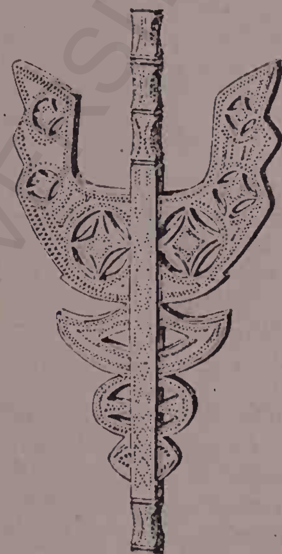

Fig. 81. *Furcă din Oltenia*, (d. *Tzigara-Samurcaş*).

La stână e o mică colectivitate. Manifestaţiunile se împletesc. Intâmplările trăite capătă viaţă. Inchipuirea şi spaima le amplifică. Povestea e gata, bizuită nu numai pe cele auzite din bătrâni, dar creată de împrejurări. Spiritul de observare şi creare se lărgeşte în viaţa satului, unde furtuna sufletească suflă mai vijelios, iar patimile sunt înteţite.

Şi în acest chip arta populară se îmbogăţeşte, devine felurită. Ea a eşit din sufletul poporului, ca reprezentanta construcţiei lui sufleteşti, cu originalitatea legată de temeperament ca şi de influenţa locală a naturii. Păstrează însă patima pământului şi a sufletului din care a răsărit.

Toate disciplinele spiritualităţii culte, se găsesc şi în marea carte a poporului. Folclorul reprezintă cultura lui veche variată, căpătată generaţie după generaţie, autodidactic, uimitoare însă ca presiciune şi adâncime.

Şi ştiinţa, în felul ei este pe deplin reprezentată.

In Astronomia populară, se întâlnesc lămuriri asemenea celor care constituie, în istoricul ştiinţei, primele faze din evoluţia ei. Gruparea stelelor pe cer, reproduse în parte prin simplificare pe încondeierile de pe ouă, este după acelaş sistem săvârşită ca şi cea din astronomia primilor astronomi. Cunoaşterea pământului este mai preciză. Pietrele şi mineralele principale au nume diferite, bine diferenţiate, după cum termenii geografici ai formelor, observate, au numiri precise, care au început a fi folosite în nomenclatura ştiinţifică geografică, cu cuvinte împrumutate din ştiinţa străină. Mult mai precise, necontestate chiar de medicina modernă, sunt observaţiile îndelungi, cu o legătură uimitoare de cauză şi efect, în privinţa lecuirei prin plantele medicinale, cunoscute în amănunt. Farmacopea populară este tot atât de vastă şi cea ştiinţifică.

In zoologie în afară de numiri, cunoaşterea perfectă a obiceiurilor chiar la animalele mărunte ca insectele, este unmitor de bogată, după cum meşteşugite sunt uneltele de prins animalele. Cele mai multe plante au numirile lor, variate după provincii, unele bizuite pe particularităţi de forme nu tocmai uşor de recunoscut fără amănuntă observare.

Doar fizica şi mai ales chimia, discipline de altfel relativ noui, nu-şi găsesc loc prea larg în ştiinţa populară.

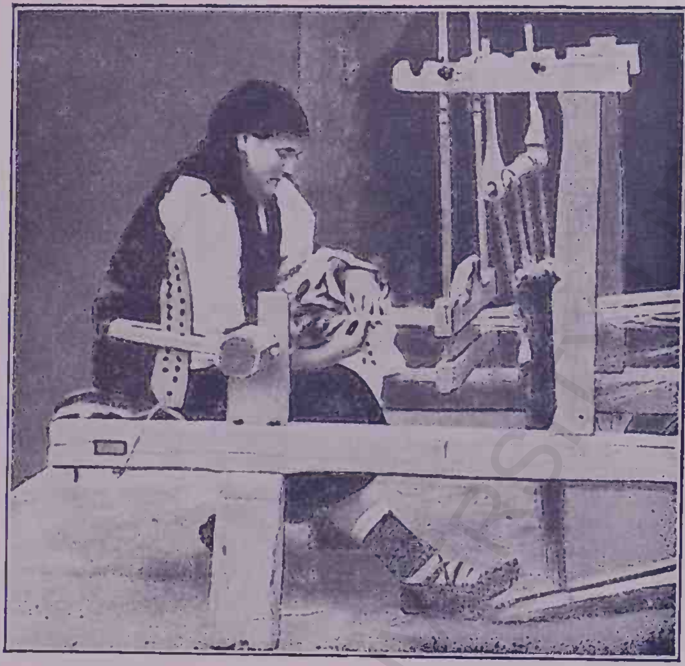
In schimb observaţiunile seculare, au condus la stabilirea locală a multor fenomene meteorologice, sigure, confirmate de ştiinţă. Previziunile vremii în deosebi fiind legate de viaţa zilnică şi de munca de pe ogoare, sunt de o justeţă uimitoare, instrumentele ştiinţifice fiind înlocuite prin îndelungi observări asupra comportării animalelor mai sensibile la variaţiunile atmosferice. Sunt unele lămuriri meteorologice, care îmbină ştiinţa cu forma de redare poetică.

„Cât despre nori mi-i închipui ca un fel de burete care bea apa mărilor şi a pârăielor şi apoi le varsă ca ploaie.

Sunt nori fără apă ; acei sunt uşori şi împiedecă pe ceilalţi să se înece" (Nerej), Cu drept cuvânt cei care au cules părerea scriu : „E reprodusă în plin idea circulaţiei apei în natură, ceia ce e deosebit de interesant. Găsim şi lămurirea faptului că norii plutesc" (*H. H. Stahl*).

Precise şi variate sunt cunoştinţele măsurilor de tot soiul ; de lungime (prăjina, cotul), de suprafaţă (pogon, falcea), de volum, de capacitate (oca), după cum contabilitatea riguroasă, nu numai la stână, se ţine cu răbojul, simplă operaţie în aparenţă dar care cere memorie sigură şi agerime.

După specializări, dogarii, fabricanţii de vase din lemn, nu sunt lipsiţi de precise cunoştinţe de geometrie ; echerul şi compasul le sunt instrumente obişnuite. La construcţia steampurilor,

Săteancă la războt. Fot. O. N. T.

La joc. Fot. O. N. T.

morilor, pivelor, sunt necesare cunoştinţe de mecanică adâncă. De unde le-au luat?

Trecând la producţia literară populară, e de o variaţie prea puţin cunoscută în pătura cultă.

Filosofia săteanului e mişcătoare. Ea nu este însă cuprinsă în pagini multe, cum e cea scrisă, ci în lapidarele precepte din proverbe, încheieri sintetice măestrite asupra diferitelor probleme de ordin filosofic. Poveştile sunt adevărate pagini de proză, nu numai imitările celor trecute dela popor la popor din depărtări, cum e Alexandria; multe sunt locale, alcătuite din cele trăite, văzute, simţite.

Sub formă mai uşoară snoavele se pot compara nuvelelor cu caracter fie satiric, fie ironic.

In poezie nu mă voiu încumenta a arăta variaţia sentimen-

Fig. 82. *Uşa exterioară dela Taslău (d. G. Balş).*

telor celor mai delicate exprimate limpede şi înflorite, din noianu poeziilor culese de atâţia harnici cercetători. Dela Balade, ca reprezentând genul epic, la poeziile lirice, atât de duioase, este exprimat tot ce gâlgâie în sufletul omenesc.

Un captol interesant din producţia literară a poporului sunt strigătele, chiuiturile, ţipăturile, care întrec epigramele celor mai ageri autori din literatura cultă.

Tot am vrut lele să-ţi spui
Câte blide ai în cuiu
Două'n cuiu, unul sub pat
Nici unul nu-i spălat

„Forţa de plăsmuire începând cu formele rudimentare lirice — doine — şi culminând în Mioriţa, caracterizarea autentică în poezia specificului românesc a fost ciobănia" (*O. Densuşianu*).

Nu sunt prea deosebite ca intensitate, nici mai puţin chemătoare ca îndemn, variatele produse ale poporului nostru, de acele adunate de Finlandezi în Kalevala, care-a servit ca bogat izvor pentru literatura lor cultă.

Dacă dela oamenii preistorici nu se ştie nimic asupra mani-

Fig. 83. *O Troiţă.* (Des. *D. Stoica*).

festaţiunilor lor litarare, celelalte ramuri artistice: pictura, gravura şi chiar sculptura sunt îndeajuns de cunoscute spre a se invedera nu numai preocupările lor, cât în unele ramuri o desăvârşire uimitoare de realizare.

Şi la poporul român imaginaţia sa s'a îndreptat în aceste direcţiuni. In deosebi crestăturile în lemn sunt de o gingăşie impresionantă chiar la instrumentele din stână. De la lingura şi blidarul din casă, până la căpriorii, uşorii şi streşina din afară;

dela fluer sau plăselele cuţitelor, la furca dată ca dar iubitei, sunt obiecte neasemuite de artă, prin îmbinarea liniilor delicat cioplite, fel şi chipuri. E deajuns ca să se vadă uşa săpată în lemn de tisă, dela Mânăstirea Taslău de către *Cozma* maistorul, de pe vremea

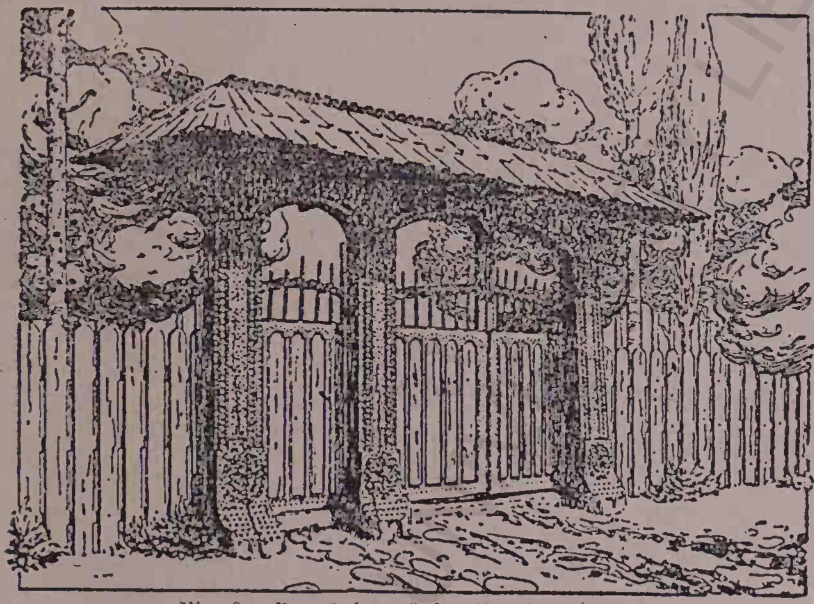

Fig. 84. *Poartă de ţară din Tălpăşeşti*, Gorj.

lui *Ieremia Movilă* (veac XVI-lea) ori jelţul domnesc dela Probota, pentru ca să se admire măestria atinsă la cizelarea lemnului. Troiţele dela răscrucea drumurilor, în deosebi din Oltenia ca şi din vestul Ardealului, de asemenea netăgăduit cioplite de maestrul din sat, sunt de o bogăţie artistică prin varietatea crestăturilor. Lemnul este maleabil; ales după fineţa fibrelor, dă efecte mai pline de gingăşie decât piatra mai greu de ciolpit, mai ales când nu e la îndemână marmura cu grăuncioarele fine, spre a fi ca de ceară.

Fig. 85. Ou *încondeiat*.

Arta picturală, îmbinarea colorilor observate în natură este aplicată cu mijloace rudimentare pe tot ce poate primi colori. Colecţia bogată de ouă încondeiate e o parte mai grosolană de pictură, dar însemnate exemple de stilizare a celor mai complicate forme după natură, dela Calea robilor de pe bolta cerească până la florile obişnuite din jur. Cofele şi cofiţele, dacă nu sunt pictate, sunt măcar şi ele încon-

deiate cu ferul roș, în îmbinări geometrice, care aduc aminte de crestături ca și de podoabele vaselor de lut.

Unde însă adevăratul geniu popular se arată în direcția picturii aplicate, mai grea de săvârșit decât acea a așternerii colorilor pe o pânză, se vede în neîntrecuta bogăție de colori a scoarțelor, ca și în împodobirea pânzei de pe cămăși ori oprege. „Brodate sau alese în războí, fota și opregul ne impresionează prin colorile lor vii și prin ornamentele lor felurite". (*G. Oprescu*).

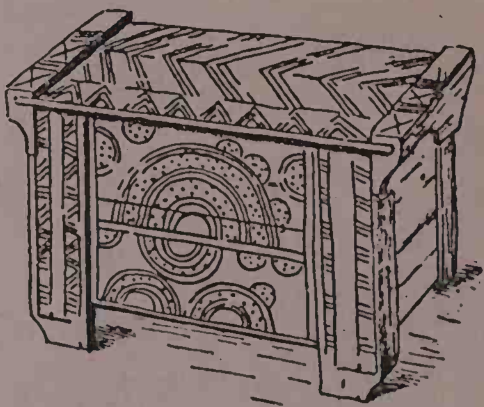

Fig. 86. *Tron crestat din Brebu-Prahova.*

Criticii de artă vor putea stabili influențe străine, orientale înainte de orice, în ansamblul desemnurilor și al formelor. Nu e mai puțin adevărat însă că și cel mai fin critic de artă rămâne în admirațiunea gingășiei coloritului aplicat prin războiul primitiv de îndemânateca gospodină română, a cărei ales gust artistic nu este pus în practică după modele, nici prin școală, ci din imaginația ei sburdalaică; doar tehnica este deprinsă dela „mămuca". Fiecare provincie românească își arată originalitatea, în țesuturi, catrințe, oprege ori iee, ștergare și scoarțe de tot soiul. Sunt scoarțe oltenești care în adevăr reprezintă câmpul cu florile, frunzele de arbori cu pasările pădurii, în rame și fond ce întrece uneori azurul cerului senin. La ce expoziție

Fig. 87. *Cămeșă înflorită (O. N. T.).*

internațională au fost expuse, au stârnit unanima admirație nu atât ca tehnică, ci mai mult ca bogăție de colori delicate într'o îmbinare, care nu e departe de a mult prețuitelor scoarțe orien-

Fig. 88. *Imbrăcăminte femeiască.*

tale țesute însă cu materialul fin luat dela soiurile deosebite de animale, crescute prin acele locuri.

Colorile folosite azi sunt luate din comerț, produse indus-

Fig. 89. *Motive de cusături din Banat (G. Oprescu).*

triale. Cele vechi erau preparate cu deosebită grijă și știință, de însăși gospodinele maestre, din scoarță de arbori sau burueni felurite, tratate cu un netăgăduit spirit practic.

Fig. 90. *Ulcior smălţuit din Oltenia* (d. *Tzigara-Samurcaş*).

Dar folosirea colorilor nu se opreşte numai la ţesuturi. Olăritul, meşteşug preistoric moştenit, e şi la noi încă în cătare. In unele localităţi, tradiţia preistorică s'a menţinut neatinsă până azi şi a ţinut un loc de cinste în viaţa poporului român. Mişcarea artistică a ceramicei, olteneşti, bihorene, maramureşene şi moldoveneşti, a fost atât de desvoltată, în cât mai continuă întru câtva şi astăzi. „Aceste ceramice pot fi privite ca unele din cele mai frumoase ale centrului european ... cu totul comparabile frumoaselor ceramice orientale" (*B. Slătineanu*).

Dar chiar arta nobilă a picturii, în deosebi aplicată la tablouri religioase, iesă din îndeletnicirea maestrului de sat, fără şcoală de specialitate, cel mult învăţând ucenicia la un iconar mai bătrân şi mai iscusit, la care şi *N. Grigorescu* s'a

Fig. 91. *Pictură pe sticlă dela Nicula — Transilvania.* (O. N. T.).

început drumul spre desăvârşire. La frumoasele pinacoteci bisericeşti care fac podoaba mânăstirilor bucovinene, nu se poate să nu fi participat, cu ajutor măcar, câte vre-un isteţ locuitor de baştină cu darul înăscut în el. Chiar bisericele de lemn din Transilvania cuprind picturi vechi. Cea din Sântâmăria-Orlea şi cea de la Densuş, Crisciorsunt din veacul al XIV-lea. Multe din bisericele modeste de sat sunt pictate însă de maeştri băstinaşi care s'au lăsat numel într'un colţ al tablourilor. La Hunedoara pictura bisericei e făcută în

1634 de zugravii Constantin, Caian şi Stan. Se cunosc în decursul vremurilor mai ales din veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea peste 200 de nume de zugravi. Pe vremea lui *Matei Basarab*, *Pârvu Mutu* a zugrăvit biserica din Bordeşti (R. Sărat), dar a lucrat şi la Colţa. *Mane Meşter* a lucrat unele din neîntrecutele icoane de la Hurez. Zugravul *Radu* (1633—1658) a pictat Mitropolia dela Târgovişte. Bogate sunt schiţele aflate la Academia Română datorite zugravilor *Mihai* şi *Radu*, tatăl şi fiul. „Cina cea de taină' a acestuia din urmă e o compoziţie vrednică de a fi semnată de un maestru al Renaşterei.

„Zugravii noştri de altă dată îşi iubeau meseria şi credeau în ea; erau încredinţaţi că prin sfântul şi Dumnezeescul meşteşug al zugrăvirii se săvârşeşte cea a noroadelor pravoslavnică luminare (*Olga Greceanu*).

Icoane cu zugrăveală de maestru anonime însă, de sigur că multe sunt datorite iconarilor români. Se cunoaşte încă din 1531; cum e acea de la biserica Sf. Neculai din Vad. La Nicula în Transilvania, lângă Vad, pare a fi existat o adevărată şcoală de picturi pe sticlă, atât de răspândite în Ardeal. Alt centru a fost în Braşov.

Fig. 92 *Biserica din Ieud.*

„Unii sau alţii din vecinii noştri pot să aibă mai frumoase broderii, ori mai graţioasă ceramică, ori covoare mai fine ţesute şi de dimensiuni mai mari; nici unul însă în confecţionarea tuturor, n'a arătat mai multă pricepere şi mai multă îndemânare" (*G. Oprescu*).

In sfârşit asupra muzicei nu e prea mult de insistat. Valoarea ei este apreciată de toţi câţi o ascultă. *Liszt* a rămas uimit de vioiciunea şi varietatea melodiilor pe care i le-a cântat *Barbu Lăutaru*. Nu e a unuia ci a tuturora. Ciobanul scoate din trişcă şi fluer toate gamele sentimentelor ce-i clocotesc în suflet dela cele mai duioase doine. Cântecele populare au început să servească

drept teme muzicei culte interpretate de atâţia talentaţi artişti în frunte cu genialul reprezentant al muzicei române *G. Enescu.*

Cât de pe scurt s'au putut schiţa aici variatele manifestaţiuni spirituale ale poporului român, sunt îndeajunse cred, spre a fi convingătoare asupra însuşirilor ascunse în poporul nostru şi care constituesc podoaba aleasă a fiinţei sale.

Fig. 93. *Interiorul unei gospodării din Racoviţa* (Jud Severin). (*D. R. Vuia*).

Cusuturi din Banat (G. Oprescu).

ENERGII ROMÂNE PRINTRE STRĂINI

Sunt oameni şi în Moldova
M. Costin

Plămada organică a poporului românesc nu este de calitate inferioară, după cum am arătat mai sus, cercetându-i însuşirile fireşti. Sământa e de soiu; i-a lipsit însă condiţiunile bune pentru a-şi desvălui destoinicia în diferite domenii.

Mediul cu atmosfera favorabilă pentru rodnică muncă intelectuală sau pentru a face să răsară dintr'un popor elemente de valoare, joacă un însemnat rol, omul fiind supus aceloraşi legi biologice ca şi restul fiinţelor

Exemple se pot aduce numeroase, de aiurea ca şi dela noi. Cel mai uşor de urmărit este al lui *Sp. Haret*. Pregătirea ştiinţifică ş'a făcut-o în ţară, îndeajunsă ca să-şi arăte înclinarea spre matematică. De îndată ce a plecat în străinătate pentru desăvârşirea studiilor, a trăit într'o atmosferă ce i-a îngăduit cercetările. Nu i-a lipsit deci darul, nici puterea de muncă, după cum nici saltul făcut n'a fost defavorabil. A scos o lucrare de mecanică cerească, o problemă vreme de jumătate de veac nerezolvată, atât de apreciată, în cât, în chip excepţional, a fost retipărită după mulţi ani dela apariţie. Marele matematician *H. Poincaré* a scris despre ea: „Acest rezultat provoacă o mare surprindere". De s'ar fi continuat activitatea în Franţa, ar fi ajuns de sigur un distins astronom. S'a întors însă în mediul din care plecase.

Faza de evoluţie a ţării nu îngăduia pentru cei mai mulţi să rămâie în concentrarea specialităţii; trebuinţele statului în formaţie cer servicii altele; are loc deci o iroseală de forţe în direcţii diferite, necesare pentru moment neamului, dar fără urmare pentru cel ce ar fi dorit să muncească într'o specialitate ca în străinătate.

O spune curat *Odobescu*:

„Dar trebue să mărturisim că ţelurile ce voim să atingem sunt aşa de multiple şi de diferite, că dorinţele şi aspiraţiunile noastre sunt aşa de fierbinţi şi clocotitoare, încât nouă, Românilor celor mai mulţi, ni se întâmplă a îmbrăţişa laolaltă prea

multe lucrări, a ne împrăştia timpul şi mijloacele între numeroase cercuri de acţiune şi astfel a ne risipi puterile în prea multe direcţii deodată".

Iată o cauză principală a lipsei de concentrare pe o anumită cale, căci numai aşa se crează opere trainice. Nu că lipseşte energia necesară, însuşirile trebuitoare, ci pentrucă ambianţa, mediul, vremea, se împotrivesc la specializări. Mai ales s'au împotrivit.

Pe seama unor asemenea fărămiţări de forţe individuale pe drumuri deosebite s'a clădit însă temelia vieţii noastre de stat. Energia cheltuită, de valoare, şi aceasta interesează, a fost totuşi constructivă. A iuţit progresul general cu sacrificiul năzuinţelor personale. Manifestarea individuală ar fi rămas legată de vre-o lucrare ştiinţifică, de o operă artistică; ea s'a schimbat în rezultate colective, aproape anonime.

Şi atunci acei care nu ţin seamă de toate împrejurările pomenite, pun în îndoială valoarea însăşi a însuşirilor etnice; rămân nedumeriţi dacă ele există în aşa măsură încât să poată da o notă de originalitate, naţională, menită să ne asigure un loc în cultura universală.

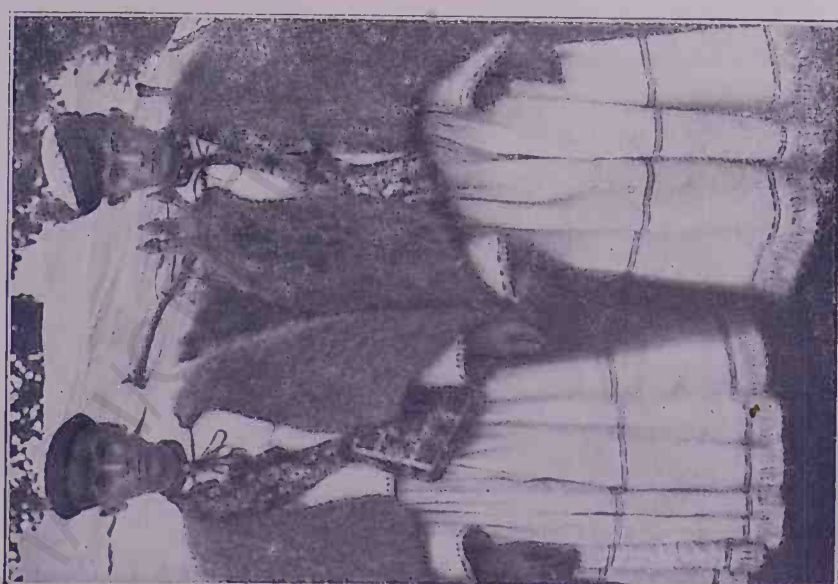
Energia, priceperea, pregătirea lui *Sp. Haret* s'au împrăştiat către alte câmpuri de activitate decât acel al ştiinţii curate. Ajunge reformatorul social, pedagogul îndrumător, „Omul şcoalelor", „Omul ţărănimii". Numele lui nu e scris în vre-o Enciclopedie universală ca unul care ar fi contribuit la progresul ştiinţii generale, dar e pomenit cu deosebită evlavie printre întemeietorii statului român. *Enescu* nu ar fi ajuns maestrul universal, dacă nu ar fi trăit îndelungă vreme în mediul artistic al străinătăţii, unde s'a pregătit şi unde era silit să poposască dese ori, păstrând contactul viu cu atmosfera proprice pentru producţiuni muzicale.

Şi atunci deducerea logică este simplă. Dacă în adevăr din poporul românesc pot încolţi valori însemnate, deopotrivă cu cele străine cărora obişnuit ne închinăm, şi dacă asemenea valori nu se puteau desvolta în mediul neprielnic din ţară, schimbând mediul, trecând în condiţiuni biciuitoare pentru desfăşurarea intelectuală, vor răsări din tulpina etnică românească elemente de seamă, cu nume în vază.

Aşa s'a întâmplat de fapt, de şi uneori cei de origină românească, activând îndelungă vreme în mediul străin, s'au identificat ca limbă şi chiar ca simţiminte, cu poporul în mijlocul căruia trăeşte şi activează. Aceasta constituie una din feţele tragediei neamului românesc, dar care nu ştirbeşte dovada energiei noastre etnice. Aromânul care se trage neîndoios din viţă românescă, silit să înveţe la şcoala grecească, silit de împrejurări să vorbească şi să gândescă greceşte, activitatea sa folositoare altei naţii este înscrisă la loc de cinste în catastihul progresului aceleia, fără să i

Mamă din Valea Jiului. Fot. *I. Fischer*

Flăcăi din Ţara Oaşului Fot. *Com.*

se arăte origina. Asemenea e cu Românul adus să-şi facă drum spre culmi nebănuite în alte ţări.

Datoria noastră este însă să nu-i dăm uitării, ca mlădiţe din trunchiul neamului, căci prin ei în deosebi putem să ne întărim încrederea în energia noastră ancestrală şi să ne bizuim speranţa din viitor, că şi din neamul nostru pot răsări valori reale, asemenea multora străine.

Exemple de calitatea „sângelui românesc" se pot aduce din toate vremurile, din toate părţile şi din toate direcţiunile. Cu ceia ce avem la noi, ne putem clădi un Pantheon, a cărui strălucire nu ar fi mai slabă decât la alte popoare.

Voiu da câte-va figuri cunoscute.

Nu mă voiu bizui prea mult nici pe părerea unora că *Ronsard* şi *Banul Mărăcine* ar fi aceeaşi persoană. Nu voiu pune în cumpănă nici faptul că *Contesa de Noailles* este trecută printre marii poeţi contemporani francezi. Poeta însăşi nu a prea lăsat să se ştie, cât era în viaţă, că are în ea sânge de Român, nu numai de Grec. Ii plăcea mai bine să fie socotită ca scoborîtă din Bizanţul cu trecut glorios, decât din Orientul necunoscut dela gurile Dunării. In schimb, voiu pomeni că *Elena Văcărescu*, descendenta poeţilor Văcăreşti, este şi ea socotită ca făcând parte din elita scriitorilor Francezi ca şi *Iulia Haşdeu*.

Fig. 95. *N. Olahul.*

Nu voiu insista de asemenea nici asupra originei moldoveneşti a lui *Metchnicof*, savantul director al Institutului Pasteur, măcar că el singur mărturiseşte că se trage din familia lui *Milescu Spătarul*, iar după mamă e de origină moldovenescă, din Basarabia. Dar nu pot lăsa nepomenită origina românească a lui *Matiaş Corvin*, vestitul Craiu al Ungurilor. Legenda obârşiei lui zugrăvită în castelul dela Hunedoara, trăieşte vie şi astăzi în poporul din ţinutul Haţegului.

Nu tot îndoelnic se poate vorbi de umanistul *Nicolae Olahul* (1493—1568) dovedit de neam românesc, originar din „Telus tansalpinia" cum recunoaşte singur, tatăl său *Stoian* sau *Ştefan Olahus*, fugind din Muntenia la Sibiu, pe vremea lui *Vlad-Ţepeş*, cu care se înrudea. Preot la început, repede se impune ca un spirit pătrunzător şi în cele politice, ajungând sfetnicul Regelui *Ludovic* al II-lea ca şi al Reginei *Maria*, din Ţările-de-jos. In Belgia vine in contact cu lumea învăţată a timpului şi a locului; stimat, apreciat, e în vie corespondenţă cu *Erasmus* vestitul umanist, scriind el însuşi poeme în spiritul vremii, ca şi lucrări de istorie;

în ele amintește și se interesează de poporul din care nu uită că se trage. Ajunge la 1543 episcop de Zagreb, apoi primat și regent al Ungariei (1562).

„Olahus e un creier și un spirit românesc. Este un exponent al puterii de cultură al neamului căruia îi aparținea prin origina sa". (*St. Bezdechi*).

Un alt Olahus, Mihail, tot în veacul al XVI-lea a fost o personalitate marcantă și cu rol politic însemnat în politica Transilvaniei sub suzeranitatea turcească. Se trăgea din părinți bihoreni, cu înaintași care au căpătat în veacul al XIII-lea titlul de cavaleri.

„Amintirea lor se cuvine să fie înregistrată în analele istoriei române ca o dovadă mai mult a neprețuitelor talente, pe care poporul nostru le-a dăruit neamurilor învecinate, contribuind la sporirea faimei lor" (*I. Lupaș*).

N'au fost singurii de altfel dintre Românii care prin înalta lor cultură, de și în bună parte înstrăinați ca formă, se urcă la situații înalte, în statul ce-i iea sub ocrotire și-i numără ca aparținând supușilor lui.

In deosebi din acest punct de vedere e interesantă ramura macedoneană a Românilor. De și născuți în sate curat aromânești, vorbind dulcele graiu părintesc în copilărie, fiind siliți să urmeze la școliile străine, devin înstrăinați ajungând însă în situații care-i fac vestiți. De altfel cercetătorii imparțiali străini recunosc superioritatea culturală a aromânilor în genere.

„După greci, adevărații reprezentanți ai civilizației balcanice sunt Aromânii" scrie cunoscutul geograf sârb *J. Cvijici*.

Ar fi îndeajuns de pomenit numele lui *Ion Coletti* (1770—1847), marele om politic „netăgăduit cel dintâi dintre oamenii de stat ai Greciei". (*Lenorment*).

S'a născut în satul aromânesc Seracu, într'o vreme „un loc de frunte în istoria falnicului Epir", la poalele Pindului, cu aspre dar frumoase împrejurimi. Tatăl său se chema *Nicola* iar după mamă se scoboară din familia *Dimachi*. Ucenic de negustor în Ianina la marea casă comercială a aromânului *Costa Dima*, după școlile din acest oraș, își întregește studiile de medicină la Padua ori Pisa. Ajuns atot puternicul conducător al destinelor Greciei, nu-și uită origina.

„Părinții a mei sborăsc (vorbesc) aromăneste și-mi pare ghine că ţini la miletea noastră; Him simpatrioţi" spune lui *Ion Ghica*, cu care se întâlnise la Paris, pe când era decanul corpului diplomatic. „Prin aceste cuvinte, vorbește cu toată puterea, glasul sângelui, răscolit din adâncuri, la cea dintâi atingere" (*Sterie Diamandi*). *Guizot* scrie la moartea lui *Coletti*: „Grecia a pierdut pe cel mai de seamă dintre bărbații ei politici, care a cucerit independența ei, singurul om politic prin excelență".

Și acest mare îndrumător al destinelor grecești din vremea regelui *Othon* era fiu de aromân curat la suflet. Dacă faima lui

întrece pe a altora, sunt mulţi fii de aromâni, care au ajuns la înalte situaţiuni culturale.

Poetul revoluţiei greceşti *Rhigas Phereos* este originar din Munţii Pindului. *Cristalis* şi *Zalacosta*, poeţi de seamă ai literaturii neoelenice se trag tot din Seracu; marele istoric *Spiru Lambru* de asemenea este aromân din naştere. Vestiţii financiari *Sina*, pe cheltuiala căruia s'a înălţat din marmoră Academia din Atena este aromân, ca şi *Dumba* ajuns cancelarul imperiului habsburgic. Bancherul *Averof* a fost român din Aminciu. Averea lui fabuloasă n'a servit numai pentru construirea de mari palate în Atena ci şi a singurului cuirasat ce-i purta numele, în războiul mondial. Dacă *Cvijici* recunoaşte aromânilor importanţa lor culturală în peninsula balcanică, toţi cercetătorii aproape ridică în slavă rolul lor comercial. „Unii întemeiară case comerciale în Neapole, Sicilia, Malta, alţii se stabiliră în Veneţia şi Ragusa. Un mic număr a cărui stare era din cele mai înfloritoare, stabili legături comerciale cu Viena, Constantinopole şi Moscova". Dar nu numai pentru Grecia aromânii au dat elemente înscrise în enciclopediile lor, ci şi în Serbia. „Aromânii au dat literaturii sârbeşti pe cei mai de seamă scriitori comici: *Aleco Branislav Nuşici* (din Clisura) şi *Draguliub Sotirovici* (din Cruşova). (*St. Diamandi*).

Nu s'ar putea încheia cele spuse despre valoarea energiei aromâneşti decât printr'un exemplu mai apropiat şi mai culminant, putându-se astfel judeca activitatea şi priceperea, prin influenţa covârşitoare avută în mişcarea noastră culturală şi naţională. E vorba de Mitropolitul *Şaguna*, al cărui tată e originar din Grabova, de lângă Moscopole, oraş odată cu renume cultural; mama sa, tot macedoneană, era vrednică. Ce a însemnat *Şaguna* în întărirea naţională şi culturală a Ardealului, e de prisos a mai repeta. Numai înţelepciunii, tactului, spiritului lui diplomatic, însuşiri atât de apreciate la curtea din Viena se datoreşte tot ce acest mare înfăptuitor a săvârşit. Unii l'au asemănat prin aceasta cu cardinalul *Richelieu*.

Mulţi dintre noi în subpreţuirea prin necunoaştere a valoarei poporului din care facem parte, nu au decât vagă cunoştinţă de însemnata contribuţie pe care Românii de dincoace şi de dincolo de Prut au dat-o progresului culturii ruseşti. Şi dacă în timpurile mai noi din veacul al XIX-lea mereu se pomeneşte de o influenţă a literaturii şi spiritului rusesc asupra noastră, se poate cu drept vorbi şi de participarea moldovenească în cultura rusească din veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Legăturile istorice dintre Principatul Moldovei şi vechea Rusie, erau atât de *strânse* încât emigrări avură loc dela noi într'acolo. Nu fugeau de răul biruirlor numai ţăranii cari au populat satele şi azi româneşti, întinse până dincolo de Don; emigrau, din cauza prigonirilor şi a luptelor pentru domnie, şi boieri isteţi la minte, energici.

In ţară străină erau siliţi să muncească, să producă într'o direcţie oarecare.

Unul din cei mai de seamă apostoli culturali ai împărăţiei moscovite a fost *Petru Movilă*, fiul lui *Simion Movilă* domnul moldovan. Sguduit de sângeroasele lupte ce se dădeau între fraţi, porni în pribegie. Lepădă mantia fiului de domnitor şi îmbrăcă modesta rasă de călugăr. Invăţând în Polonia ca şi alţi fii de boieri din Moldova — *Miron Costin* bunăoară — *Petru Movilă* ajunge unul din cei mai mari erudiţi ai vremii. La vârsta de 37 ani devine Mitropolit al Kievului şi Haliciului; „prin erudiţia sa introduce un suflet de umanism occidental în ortodoxie" (*S. Puşcariu*).

Petru Movilă devine precursorul lui *Petru cel Mare*.

Invăţatul rus *Venelin* zice despre el:

„E întrebarea: care dintre cei doi bărbaţi cu numele *Petru* este reformatorul îndrăzneţ al imperiului rusesc şi căruia prin urmare i se cuvine titlul istoric de „mare", *Petru I* împăratul Rusiei sau *Petru Movilă*"?

Petru Movilă moare pe la mijlocul veacului al XVII-lea.

Un alt mare Moldovean care ţine un loc de frunte în aşezarea culturală a Rusiei este rătăcitorul *Nicolae Milescu*, de loc din ţinutul Vaslui, cu o viaţă sbuciumată, ce se poate compara cu a lui *Benvenuto Cellini* din vremea Renaşterii.

Il consider ca unul din exemplele cele mai doveditoare ale energiei noastre etnice. Pe când însă la noi era socotit numai ca un condotier pribeag şi ambiţios fără pereche, un cercetător englez, *Baddeley*, urmărindu-i activitatea complexă, il înalţă în slava cerului. De când acest învăţat englez a atras atenţia lumii învăţate asupra lui *Milescu*, a urmat o întreagă pleiadă şi de cercetători români, care într'una lărgesc cunoaşterea nebănuitei activităţi aproape febrile a acestui de samă moldovan.

Dintre cei vechi e netăgăduit cel mai cunoscut şi umblat în lumea întreagă: Dela Curtea lui *Ludovic al XIV-lea* în Apus, până în China la răsărit, dela Upsala la nord şi până la Constantinopol ori Padova spre sud, unde a învăţat.

Activitatea lui *Milescu* este prodigioasă; a scris de toate: istorie, religie, dicţionare, arătând un spirit critic cu totul deosebit de vremurile lui şi o aplicare a metodelor ştiinţifice, noui în acel timp.

Cea mai de samă a lui întreprindere a fost însă expediţia ştiinţifică cu care l-a însărcinat Ţarul *Alexei Mateevici*, spre a stabili drumul de legătură mai lesnicios prin Siberia până în China. Fu cea dintâi călătorie de explorare în lungul Asiei; calea ferată transiberiană este în bună parte aşezată pe drumul cercetat ştiinţificeşte de către Moldoveanul nostru. Cu acest prilej, pe lângă observările scrise în carnetul său zilnic, era îndatorat să trimeată din vreme în vreme Ţarului, raport amănunţit despre cele văzute.

Invăţatul englez spune despre activitatea literară a lui *Milescu*:

„Situaţia şi faima lui sunt unice. Ce a scris formează un întreg, bogat material de informaţiuni geografice asupra Asiei de nord, remarcabil prin întindere şi preciziune. Pentru timpul când a scris, stă fără comparaţie în istoria literaturii ruseşti". Il socoate ca întemeietorul literaturii laice ruseşti, într'o vreme când în Rusia se tipăreau aproape numai cărţi religioase. Numele lui este cunoscut în Apus ca Spatharius, Baron Spatharius, în Rusia ca Niculai Gavrilovici Spathari, iar în arhivele din Manciuria şi China a devenit Ni-ko-laj Sa-pa-fur-li Ga-va-li-bo-vo-ci.

Milescu nu este de altfel singurul.

Aproape contemporan cu el e *D. Cantemir* (1673—1723) alt stălucit reprezentant al energiei româneşti, multilateral şi adânc, învăţat ca nimeni altul pe vremea lui, dar şi perseverent în muncă. Deşi a murit tânăr, la 50 ani, a lăsat opere care şi azi sunt cercetate. E bine cunoscută influenţa pe care a avut-o asupra marelui reformator *Petru cel Mare*. Acesta îl ţinea în mare cinste şi bucuros îl vizita, îl consulta şi îl lua cu el în expediţiile din Orient. Istoric, filosof, geograf, ajunge colegul lui *Leibnitz*, ca membru al Academiei din Berlin. Osemintele lui abea de curând odihnesc în Iaşi, capitala Moldovei peste care a domnit scurtă vreme.

Fig. 96. *D. Cantemir.*

D. Cantemir a avut un fiu: *Antioh Cantemir*. Acesta a ajuns nu numai un diplomat iscusit, trimesul Ţarinei *Caterina I-a* la Curtea Angliei şi a Franţei, dar a rămas cunoscut în literatura rusească prin operele sale poetice. I se spune „Boileau al Nordului".

Nu s'a isprăvit nici cu el. Tot un Moldovean, numit de Ruşi *Neculai Alexievici Herescov* din familia Hereştilor, molodvenească, este dat ca întemeietorul teatrului rusesc.

Epopea *Rossiada*, opera lui principală, e una din cele mai de seamă ce s'a scris în Rusia.

Ar fi îndeajuns a se pomeni aceste nume pentru a prinde dovada energiei noastre etnice, când condiţiunile sunt prielnice, căci trebue de ştiut că şi *Petru Movilă*, fiul lui *Simion Movilă*, şi *Milescu Cârnu*, ca şi *Cantemir* sunt Români, din trunchiuri curat româneşti. Tatăl lui *Cantemir*, Domnitorul *Const. Cantemir*, era fiu de răzeş din Fălciu. Când a ajuns Domnitor abia putea să iscălească. Fiul său *Dumitru* îi citea din cele cărţi sfinte, seara, la lumânările din sfeşnice.

Dar se pot cita multe alte nume de Moldoveni care au însemnat ceva în domenii diferite, din Rusia.

Așa este *Dănilă Apostol*, de loc din Basarabia, ajuns hatmanul Cazacilor, ales în locul vestitului *Mazeppa*. A domnit asupra Cazacilor cu înțelepciune și cinste. Il iubeau ca pe un sfânt. Nici Țarii moscoviți nu îndrăzneau să-l închidă, cum ar fi dorit, pentru că se împiedecau de autoritatea lui în năzuința Moscovei de a încorpora Ucraina. Nu e singurul. *Ion Valahu*, zis și *Potcoavă*, de la sfârșitul veacului al XVI-lea, ca și hatmanul *Lobodă* au jucat un rol însemnat militar. In armata lui *Bogdan Hmelnitski* se aflau 5 colonei români.

Seria Românilor, în afară de cei citați, al căror nume stau la loc de cinste în cultura rusească, începând cu *Berândă* din veacul al XVII-lea, autorul celui dintâi dicționar slavo-ucrainian, s'a continuat prin învățații din preajma războiului dela multe universități rusești.

Gredescu ajunge profesor de sociologie cu nume respectat în știință ; *Buzescu* e un specialist recunoscut pentru Istoria antică ; *Cheltuială* scrie Istoria literaturii rusești ; *Sârcu* și *Ițimirscki* ajung reputați slaviști la Petrograd. Fostul ministru *Leon Casso* (1910—1914) era tot român din Basarabia. Și câți alții, a căror răscolire din uitare e o datorie națională să o facem, căci sunt semnele recunoscute de alții de valoarea noastră culturală.

Dar nu numai în țările vecine se întâlnesc învățați de origină română. Ori unde prilejul se arată și condițiunile îi favorizează pot să se înalțe până spre vârful piramidei culturale.

Dintre emigranții români în America de Nord, mulți au devenit agricultori cu stare, ori negustori iscusiți. *Gheorghe Pomuț* din Giula și căpitanul *Neculai Dunca* din Iași s'au luptat ca niște eroi în războiul civil dintre 1861—65. Sunt pomeniți și ei cu evlavie în fiecare an când se serbează ziua Eroilor la sfârșitul lunei Mai. Dr. *Valer Barbu* fiu de protopop din Jud. Arad a ajuns profesor la Universitatea din Cornell, iar *P. Neagoe* din Ardeal un romancier de vază în Statele-Unite.

Nume de români, cu activitate apreciată îndeajuns spre a li se da locuri importante, sunt înscrise în multe țări și în toate direcțiunile. *Ion Ghica* a lăsat amintiri neșterse până azi în insula Samos unde a funcționat ca destoinic guvernator, bun gospodar și cu deosebită pricepere în împăciuirea populațiunii. *Ion Ionescu-de-la-Brad*, din generația lui *Kogălniceanu* și *C. Negri* entusiast apărător al țărănimei, în pribegia îndelungă în Turcia este folosit ca administrator al moșiilor din Tesalia ale marelui Vizir, aducând ordine și prosperitate prin aplicarea principiilor științifice în agricultură, ceia ce l'a dus să fie numit director al unei școale de agricultură.

In timpurile mai noui Ing. *G. Constantinescu*, cel care a aplicat principiul sonicității în folosirea aeroplanelor în război, fu conducătorul unor însemnate industrii în străinătate.

In aviaţie, *Voicu* a sburat înaintea lui *Bleriot*, iar *Vlaicu* este printre cei dintâi îndrăsneţi care a înfruntat înălţimile munţilor.

„Marile întreprinderi comerciale din Hamburg şi Dresda aparţin familiei *Soside* din comuna aromânească *Nevesca*.

„Din simplu impiegat cu leafă mică la Direcţia Monopolului Tutunurilor din capitala noastră, *Nico*, originar din aceiaşi comună, s'a băgat în întreprinderile *Soside* din Hamburg, de unde apoi a ajuns Directorul Monopolului tutunurilor din Stocholm. Multimilionar în coroane suedeze a lăsat în urma lui ca succesor pe un alt tânăr aromân, *Oldi*, fost elev de al meu la şcoala comercială a României la Salonic" (*Th. Capidan*).

Şi câte alte energii româneşti, neştiute, nu se vor mai găsi, răscolindu-se trecutul sau ştiindu-se activitatea lor actuală.

Toate exemplele dovedesc cu prisosinţă câtă energie constructivă zace în întinsul popor românesc de pretutindeni. Numai mediul şi împrejurările pot aduce isbucnirea ei.

E adevărat, sunt şi aptitudini dela natură.

„Natura nu face pe toţi oamenii mari, cum nu face nici pe ceilalţi oameni, după acelaş tipar. Felurimi de aptitudini fără îndoială; dar infinit mai multe de împrejurări; şi foarte dese ori numai *acestea* din urmă sunt luate în seamă" (*Th. Carlyle*).

Fig. 97. *G. Pop de Băseşti.*

FEMEIA ROMÂNĂ

Femeia domneşte în căminul românesc.
(Un scriitor francez)

Judecând cu toată obiectivitatea, dacă se cunoaşte în amănunt energia desfăşurată de gospodina vrednică, nu este exagerat dacă se spune că femeia munceşte mai mult şi mai variat decât bărbatul, în ori ce caz nu mai puţin decât el; grijele ei sunt mai istovitoare. Ea e care poartă greul în păstrarea sănătăţii şi a bunului mers al celulei din organismul ţării.

Inainte de toate ea este mamă.

Durerile facerii o prind adesea pe câmp, la muncă. Vreme n'are de pierdut. Abea a născut şi-şi continuă zilele cu trudă, fără multe zile de odihnă. Vine girja creşterii copiilor. Ea îi alăptează, ea îi cară în cârcă chiar la drum lung. Ea e îndrumătoarea primilor paşi când copilul se ridică să umble copăcel, dar tot ea e aceea care-l învaţă să facă cruce, să-şi ridice privirea spre icoana din părete, călăuza în viaţă.

Casa e pe seama ei, cu toată gospodăria din jur. E sfârlează, neogoiată. Se scoală cu noaptea'n cap fie pentru a pregăti hrana de peste zi a bărbatului, fie pentru a mulge vaca şi a o trimete la cireadă. Ea se culcă cea din urmă, după ce a regulat totul ca încheiere a unei zile trăită cu grea casnă.

Nu ocoleşte nici una din muncile bărbăteşti. La arat apasă pe coarnele plugului, când soţul e concentrat. La praşilă munceşte deavalma cu bărbatul. La seceră mai mult femeile iau parte, muncă grea şi obositoare, iar pe vremea coasei nu e tablou mai plin de farmec decât să o vezi, alăturea de bărbat, adunând fânul şi clădindu-l în stoguri.

„In tovărăşia vecinelor femeia aromână se duce la pădure, cale de 4—5 km., unde adună vreascurile, din care face o sarcină grea dusă în spate acasă, înainte de ora 7, ca să aibă vreme a începe cele ale gospodăriei. Mai întâi, femeia aromână nu cumpără din afară decât ceia ce nu-şi poate procura acasă. Incolo ea duce

Fig. 99. *Tipul vredniciei femeiei române. Clopotiva.* (d. *I. Conea* des. de *A. Bordenache*).

grâul la moară, aduce lemne din pădure, prepară pâinea, aduce apă dela fântână, spală, ţese, croeşte, coase vestminte pentru toţi din casă, în fine grijeşte de tot ceea ce trebue pentru întreţinerea unei familii dela 8 — 10 persoane, căci mai toţi aceşti Români au mulţi copii" (*Th. Capidan*).

Nu e numai grija gospodăriei pe capul ei. Adesea, ca şi bărbatul, porneşte la drum lung fie pentru muncă, fie făcând negus-

Fig. 100. *Femeia macedoneană*

Fig. 101. *Femeie călare din Bucovina*

torie. Secerătoarele din Cuhea fac poşte întregi, pentru ca plata muncii în natură, grâul treerat, să-l aducă acasă pentru iarnă. Femeile din Caian se duc departe să cumpere brânză pentru a o comercializa, să adune lână spre a o lucra. In târgurile săptămânale femeia face kilometri de drum cu câteva ouă şi găini, ori cu produsul gospodăriei sale, spre vânzare.

Mai cu seamă femeile ciobanilor, cât aceştia sunt cu oile, sau ale Moţilor, cât bărbaţii colindă ţara, rămân cu toată grija casei, întreagă, pe seama lor.

Munca femeilor e mai istovitoare, dar în schimb e mai fami-

liară. Acestui fapt se datorește în regiunile înstrăinate, păstrarea limbei și a credinței străbune, cărora mama rămâne credincioasă, transmițându-le, prima și adesa singura învățătoare, copiilor. Astfel s'a păstrat în deosebi la macedoneni limba aromânească, deoarece bărbații, siliți la pribegie, adesa o stâlcesc sau chiar o schimbă, nevoiți să învețe limba celor cu care vin în contact.

De mică fiind de ajutor mamei, se explică de ce fata nu prea cunoaște drumul școalei chiar azi. Analfabetismul la femeia română e mai pustiitor de cât la bărbați. In total 61 % de femei dela sate sunt anaflabete față de 35 % bărbați. Intre vrâsta de 13—19 ani 49 % nu cunosc buchele, iar între 20—64 chiar 69 %. In Oltenia, provincie bogată, numai 27 % dintre femei rurale sunt înscrise între știutoarele de carte (bărbați 68,5 %). Chiar în Banat, unde e procentul cel mai mare de știutori de carte din întreaga țară (72 %) între cele două sexe din sate este o mare diferență (77,7—59,9), diferență care trece de 50 % în alte provincii (Muntenia 68.5—30.5), Moldova 67.6—36.3, Basarabia chiar 48—20,6).

Școala, ziarele și cartea sunt înlocuite cel mult prin șezători, dar mai adesa, cât stau la „cislă" Duminica pe prispa casei ori în spre seară în fața porților, cu furca'n brâu. Cât sfârâie fusul vorba nu mai contenește, cu interpretările proprii ale faptelor trăite ori vestirea lor din sat în sat, ca aduse de vânt. Prea departe de ce copila a aflat din gura mamei nu sbor gândurile; aceasta are drept urmare traiul viu al credințelor, al datinelor, păstrate din generație în generație, căci nimeni și nimic nu le poate clinti dela ele. Vrăjile și medicina populară prin femei se veșnicesc. Ele sunt păstrătoarele credincioase ale vieții spirituale din zorii vieții omenești.

Urmarea acestei stări este neștiința și mortalitatea copiilor mici.

„Surmenarea fizică a femeii române se traduce prin numărul apreciabil al copiilor insuficient desvoltați, al celor avortați și al născuților înainte de termen. Maternitatea prelungită în condițiuni de supra-muncă și de higienă defectuoasă, provoacă numărul mare al acelor femei istovite fizicește înainte de vreme, atinse de îmbătrânire precoce" (Dr. *G. Banu*).

Aceasta este una din problemele importante din chestia nu numai femeiască dela noi, dar din problema întăririi sau a slăbirii neamului.

Incultura, debilitatea, munca prea istovitoare au drept urmare că fata rumână și sdravănă de dudue pământul sub ea la joc, ajunge la 40 de ani cu aspect de babă.

Și e păcat, căci însușirile firești ale femeii române, în afară de hărnicie, nu sunt mai prejos de ale bărbaților nici chiar în vitejie. *Ecaterina Teodoroiu*, eroina dela Jiu, poate servi drept exemplu mai apropiat; după cum se istorisește de femeile dace că luau parte la lupte alăturea de bărbați, tot așa și în numeroasele

cazuri de mai târziu. In luptele lui *Horia*, femeile veneau în ajutorul bărbaţilor. In luptele lui *Avram Iancu* de asemenea se citează exemple de bravură, energie şi curaj din partea femeilor.

„Femeile fură la moment organizate. *Iancu* numi drept comandantă a lor pe curajoasa mamă a centurionului *Roşu* şi le dete instrucţiunile necesare. Cu pălării de bărbaţi pe cap şi călare plecară bravele românce din Mărişel la munte. Sosite aici, comandanta le postă astfel, ca inamicul să nu le vadă şi numai ea singură rămase în faţă, pentru a vedea mişcările inamicului. Honvezii înaintau spre Mărişel. Când au sosit la un anumit punct *Pelagia Roşu* suflă puternic din bucium şi la moment tovarăşele sale eşiră la iveală, sus pe vârf de munte, alergând călare în toate părţile şi făcând un zgomot asurzitor. Acesta era semnalul pentru cei

Fig. 102. *Moldovence din Basarabia.*

de jos ca să deschidă focul. Pocniturile de puşcă începură, însă numai din partea Românilor, căci honvezii unguri — plini de spaimă şi de buimăceală şi temându-se de gloanţele din vârfurl muntelui — nici n'au mai făcut încercarea să lupte vitejeşte, goniţi fiind de Români până la malul râului Someşul-Rece, pe care a trebuit să-l treacă înnot pentru a-şi scăpa vieaţa. Ungurii au pierdut 30 morţi între care şi un căpitan, 100 răniţi şi 200 înecaţi în Someş. Românii nu au avut decât trei răniţi.

Aşa a decurs frumoasa luptă dela Mărişel în care româncele au dat cele mai impunătoare dovezi de curaj şi însufleţire naţională.

Un popor care are astfel de femei nu trebuie să dispere niciodată". (*Th. V. Păcăţianu*).

In trecutul nostru sunt atâtea pilde de vrednicie şi hotărire din partea domniţelor, încât multe din isprăvile lor au dat loc la emoţionante scrieri literare (*Doamna Chiajna, Despina-Doamna*). Ca exemplu de vrednicie, dragoste de copii şi de neam nu poate

servi mai bine decât *Anastasia* mama Mitropolitului *Şaguna* şi ea de origină macedoneană.

Văzând pericolul de a i se smulge pe scumpul ei fecior *Anastasiu* dela credinţa străbună spre a fi trecut la catolicism, nimic nu cruţă ca să-i scape sufletul de peire. Ajunse până la împărat; în cele din urmă întrebuinţează tot soiul de mijloace, până ce biruie. Prin îndârjirea *Anastasiei Şaguna,* întru nimic mai prejos prin curajul ei de Mama Grachilor, nu numai că birui credinţa străbună, dar Românii din Ardeal nu fură lipsiţi de cel mai însemnat conducător sufletesc al lor şi luptător naţionalist.

Fig. 103. *Fată din Fenerel (M-ţii Apuseni)* (Fot. *I. Fischer*).

Dacă adevărata cultură va străbate şi în mulţimea femeilor noastre, sunt dovezi că însuşirile lor fireşti le vor face să contribuie alăturea de bărbaţi, la progresul şi întărirea neamului nu numai prin rolul lor de mamă, atât de covârşitor în păstrarea etnicităţii, dar şi în alte ramuri de activitate. Rarele exemple de emancipare şi sbor creator, arată câtă valoare zace în sufletul şi energia femeiască dela noi. De când şcoalele le-au fost deschise la fel cu băeţii şi câmpul de muncă li s'a lărgit; în toate remurele de producţie se disting energii devaloare constructivă.

In literatură şi ştiinţă nume femeieşti răsbat tot mai numeroase. Nu e ramură de ocupaţie în care să nu arăte destoinicie şi muncă serioasă. Invăţătoare de toate gradele, până la Universitate, asistente în laboratoare de cercetări, inginere, medice, până şi agronoame, pretutindeni nu se arată a fi slabe şi şovăelnice.

Multe nume de femei române, descendente din familii boereşti, deci cu o pregătire culturală deosebită chiar la înaintaşii lor, sunt vestite mai ales în ţările străine unde au activat. De fiica lui D. Cantemir, Maria, se spune că era cea mai învăţată din Rusia veacului al XVIII-lea. Am pomenit mai sus pe *Contesa de Noailles,* din Familia Bibescu. — Brancovan; este trecută în Enciclopedia franceză drept o romancieră şi poetă apreciată în literatura fran-

ceză. Tot aşa e *Elena Văcărescu* descendentă din familia Văcărescu din care unul, Ienăchiţă, a scris cunoscutul Testament;

Urmaşilor mei Văcăreşti
Las vouă moştenire
Creşterea limbii româneşti
Şi-a patriei cinstire!

De asemenea şi *Iulia Hasdeu* stânsă însă în floarea vrâstei. Nume de româncă pomenită cu respect în străinătate e şi *Dora d'Istria* fiica Banului Craiovei Mihalache Ghica, cu o bogată activitate literară şi mai ales cu cald patriotism pentru ţara noastră. Ar fi de citat şi *Maria Cantacuzino* din Moldova, prietena emigranţilor şi în deosebi a lui Alecsandri, I. Ghica şi N. Bălcescu. Toţi îi laudă frumuseţa, cultura şi isteţimea. Devenită soţia vestitului pictor francez *Puvis de Chavanes* este imortalizată ca Sfta. Genevievă, în fresca din Panteonul dela Paris.

Vie activitate au desfăşurat femeile române în operele de binefacere şi de alinarea suferinţelor, prin perseverentă conducere, prin pricepere, o voinţă de fer şi cinstită administrare a fondurilor.

Ceia ce statul abea mai târziu a înfăptuit, în combaterea bunăoară a tuberculozei, opera femeilor, ca şi la „Crucea Roşie", a fost pilduitoare.

(Des. *A. Bordenache*).

EVOLUŢIA CULTURALĂ A NEAMULUI

Cumpăna dreptăţii tot va birui.
(D. Cantemir)

Strâns în jurul Carpaţilor, ca într'o cetăţuie de apărare, neamul românesc a trăit într'o izolare îndelungă, ocolit de binefacerile culturii, a cărei lumină se inteţea în Apus.

Din cele spuse până aici, se poate vedea limpede că nu lipsesc însuşirile fireşti de a ne apropia, a înţelege, şi a folosi cunoştinţele care stau la baza culturii. N'aveam cum şi de unde le lua. In jurul nostru mereu valurile istorice erau prea tulburi, mereu în vâltoare, pentru ca să înlesnească pătrunderea suflului regenerator şi întăritor al deşteptării culturale. Iar dacă scântei pătrundeau în cuprinsul neamului, aprindeau focare în cerc restrâns, care rămâneau izolate, cu slabe raze de propagare mai depărtate, spre a forma atmosfera favorabilă de temeinică aşezare.

Vorbele lui *Miron Costin* redau în chip plastic starea necontenită de nesiguranţă şi de vraişti, în care ne ţineau nevoile şi nu dădeau răgaz pentru cultură.

„Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acum, de nu stă de scrisori, ce de grije şi suspinuri. Şi la acest fel de scrisoare, gând slobod şi fără valuri trebueşte; iară noi trăim cumplite vremuri, şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă".

Iar *D. Cantemir* se plânge: „Trăesc acum într'un loc, unde nu e nici o umbră de învăţătură mai înaltă şi unde nu auzi nici măcar din nume de vre-o bibliotecă completă, departe de a-ţi găsi ceia ce cauţi".

In această vreme de neprielnicie, cel mult poporul, închistat în sine, îşi creia cultura-i proprie, folclorul atât de bogat în în toate, amestec de învăţături şi credinţi moştenite, cu ceia ce mintea lui ageră observa, interpreta şi încheia, punând în funcţiune aceleaşi procedee folosite de cercetătorii învăţaţi. Numai că rezultatele sunt vagi, puţine, căci cartea Naturii din care ei singuri desprindeau înţelesul, fără conducători decât ochii lor, fără îndrumători decât mintea lor, e plină de adâncimi tainice, neaccesibile tuturora ca şi de raze strălucitoare, vizibile

de toţi. Poporul pe acestea le prindea lesne şi le interpreta potrivit sufletului înegurat şi trupului încercat de atâta sbucium. Nu putea să le pecetluiască prin scris, căci n'avea de unde să înveţe a scrie. Le repeta în faţa altora, ca la rândul lor, asemenea povestirii lui *Hasisadra* asupra potopului, să le spuie nepoţilor, mai înflorite, mai amplificate, cu contur tot mai şters. Aşa a luat naştere în primul rând bogata şi duioasa literatură populară. „Năcăjiţii noştri străbuni au suferit, au luptat şi au murit. Iar cântecele bătrâneşti şi doinele s'au ridicat din inimile lor ca flori pe morminte." (*M. Sadoveanu*).

Aşa au luat naştere însă baladele şi poveştile, care reprezintă crâmpeie din istoria nescrisă a trecutului, dar mai ales variatele ramuri ale ştiinţelor, cuprinse în folclor, multe din ele servind drept îndrumări practice în vieaţă.

In acest tufăriş, în care nu lipsea podoaba florilor alese, umezite de ceaţa deasă a plaiurilor tăinuite, a rămas multă vreme ceia ce constituia cultura noastră. Pătrunderea formelor care o fac înţeleasă, care o înalţă spre zările luminoase, întărindu-i vlaga, străbate târziu la noi şi deocamdată rar.

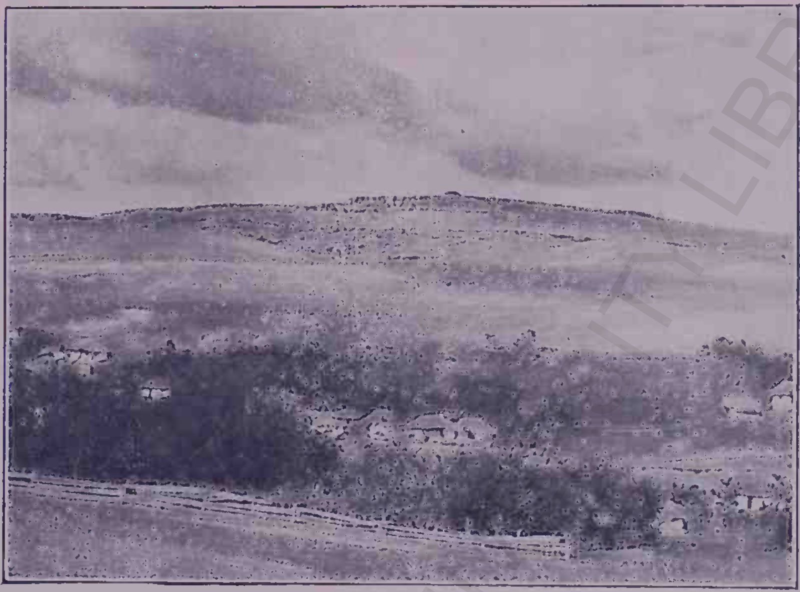
O simplă comparare între datele culturale dela noi, cu acele din alte părţi, pot învedera acest netăgăduit şi real fapt. La 1240 se creiază universitatea din Neapole, cea dintâiu în Europa, la 1321 moare *Dante*; la 1384 iea fiinţă universitatea din Praga. La noi în 1324 se întemeiază Muntenia, la 1359 Moldova.

La 1398 *I. Huss* predică reforma; după un an abea începe paşnica domnie a lui *Alexandru cel Bun*.

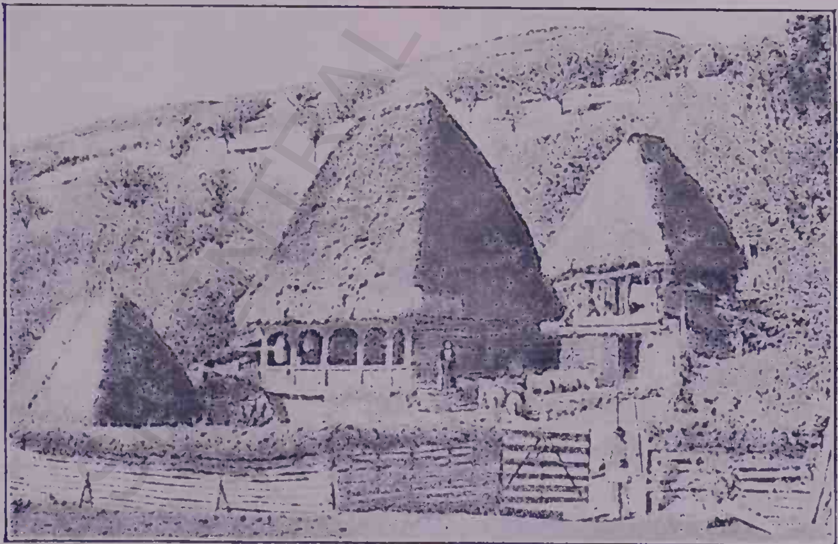
La 1450 *Gutenberg* descopere tiparul; abea la sfârşitul veacului al 15-lea pe vremea domniei lui *Mihnea* se tipăreşte la noi Liturghierul lui *Macarie*, în limba sloavonă când în Italia Renaşterea este în floare; iar în a doua jumătate a veacului al XVI-lea *Coresi* tipăreşte la Braşov cărţi în limba română.

Aproape în anul când se descopere America (1492), se întemeiază prima şcoală românească la Braşov. Cu puţin după uciderea lui *Mihai* la Turda moare *Cervantes* şi *Shakespeare* iar pe vremea când se întemeiază Academia franceză, apare la Govora cea mai veche carte românească cu alt conţinut decât religios.

Sub *Ludovic* al XIV-lea literatura franceză atinge apogeul ei clasic; la noi cronicarii *M. Costin* şi *I. Neculce* însamnă cu sânge durerea neamului lor; când prodigioasa activitate a lui *Voltaire* e în toiu iar *Goethe* îşi începe strălucita-i producţie literară, primele poezii ale lui *Ienăchiţă Văcărescu*, indică zorile literaturii noastre culte, după cum truda neogoiatului *Şincai* de a dovedi origina noastră romană, arată începutul istoriografiei. O lume nouă se aşază în Apus prin enciclopedişti; *Newton* anunţă legea gravitaţiei (1684); maşina cu aburi fu descoperită; cel dintâi vapor cu abur e pus în funcţionare; microscopul face să se întrevadă tainele infinitului mic din Cosmos; telegraful electric ori locomotiva lui *Stephenson* (1814) scurtează timpul şi distanţa.

Un sat (Măgura) din Basarabia.

O gospodărie din Sălciua de jos. (d. *R. Vuia*)

La noi abea începe trezirea din amorţire de către *Gh. Lazăr*, şi *Asachi*, iea fiinţă Colegiul Sf. Sava din Bucureşti (1818).

In sfârşit abia la peste şase secole dela cea dintâi universitate europeană se întemeiază Universitatea din Iaşi (1860), ca urmare a Academiei Mihăilene din 1835. De acum se poate vorbi de o activitate mai largă culturală, cu rod binefăcător asupra neamului. La noi soarele era în chindii, când în Apus strălucea în plină lumină de amiază.

Aceste şi multe alte date, care nu e bine să fie uitate de tinerii de azi, dovedesc cu prisosinţă întârzierea evoluţiei noastre culturale nu din pricina noastră. Adesea în aprecierea stărilor de azi chiar noi uităm greutăţile din trecut. Vrem să ne comparăm în totul ţărilor cu care suntem în contact, dar care s'au durat temeinică gospodărie încet, aşezat, veac după veac. Nu ţinem seamă nici de puterea tradiţiei, adesă boambă grea legată de picior, nici circumstanţe atenuante nu admitem greşelilor. Judecăm prea adesa starea de azi prin prisma nedreptăţii, rezultat al necunoaşterei trecutului. Nu ţinem samă că Statul român, şi cu el cultura, s'a desvoltat de scurtă vreme, cam cât vieaţa unui om. Se mai găsesc bătrâni care au început să cetească la lumina opaiţului buchile chirilice.

Cu atât mai impunătoare ne apare sforţarea generaţiilor care ne-au precedat, ca într'un relativ scurt timp, puţin peste o jumătate de secol până la răscolirea războiului mondial, să aducă în multe privinţe statul nou închegat la felul organizării celor cu evoluţie de veacuri.

Ele stau ca mărturie vie a încrederii ce trebue să o avem pentru putinţa unui sbor mai înalt şi mai temeinic în cultură. Dacă condiţiunile istorice, în legătură cu situaţia geografică a aşezării neamului spre orientul mereu sbuciumat, ne-ar fi fost mai favorabile, nu ne-ar fi lipsit factorii activi care promovează cercetările şi producţia creatoare. Aceasta este principal, formând temeiul desvoltării din viitor. Nu ne lipsesc însuşirile inerente capacităţii de a produce lucrări de samă.

Publicând cele două volume de „Oameni aleşi" [1]), am căutat să dovedesc, pentru susţinerea încrederei în noi, tocmai acest fapt. Oamenii de samă ai omenirii, nu au ajuns eroi ai gândirii, ai înfăptuirii, numai prin ceia ce natura le-a dăruit. Ce au produs şi cât au produs se bizuie pe o muncă până la istovire, printr'o răbdare fără margini şi o voinţă neînfrântă. Biruinţa la mulţi din ei e prin suferinţă. „Inima mare, ochiul limpede care vede adânc; aici stă totul; nici un om, în orice tărâm ar fi, nu poate isbuti de loc fără acestea". (*Th. Carlyle*). La ori care dintre acei care au tras la noi jaloanele evoluţiei culturale sau acei care

1. **I. Simionescu.** *Oameni aleşi*, Vol. I; *Străinii*, Ed. VIII-a, 1942; Vol. II. *Românii*, Ed. V, Cartea Românească, 1942.

izbucbind mai presus de alții alcătuesc faruri de orientare, nu lipsesc acele însușiri lăturalnice darului firesc, dar creatoare. „Poetul care n'ar putea decât să stea pe scaun și să scrie strofe, nu va face nici odată o strofă de mare valoare".

Manuscrisele lui *Eminescu* sau ale lui *Creangă*, variantele numeroase al „Luceafărului" dau dovadă că desăvârșirea operei ce rămâne veșnică, nu e numai rod al geniului, al inteligenții răzbătătoare, ci mai mult al muncii de a căuta rostul fiecărui cuvânt, al răbdării de a găsi perfecțiunea voită.

Am încercat să arăt că în toate domeniile am posedat forțe care ar fi putut produce de sigur mult, opere perpetui dacă hărțuiala zilnică nu le-ar fi destrămat și slăbit puterea însușirilor care nu lipsesc și care au o însemnată parte în activitatea tututor oamenilor aleși, tăria de rezistență neavând acelaș grad la toți.

Mai intervine un factor biologic de data aceasta, care înăbușă ori favorizează desvoltarea însușirilor existente.

Structura substanței nervoase de care atârnă nu numai sensibilitatea, dar și durata ori tăria sforțărilor, cere o adaptare gradată. Pătura rurală din care e de așteptat să răsară lăstare ce vor da falnici stejari, e sănătoasă, presintă în ea calitățile cerute pentru a produce ceva trainic. Din ea însă direct, fără generații de pregătire, deci fără o întărire la rezistență a celulei nervoase, nu prea se vede nici la alte neamuri să fi ieșit „oameni aleși", stele mai răsărite în constelațiunea unui neam, mai ales în latura gândirei, care cere o cheltuială nervoasă mai istovitoare. Nici chiar *Creangă* nu a ieșit direct din stratul nepregătit al poporului. E țăran în toate, dar în ascendența lui dacă nu se găsesc cărturari, care să fi învățat la școală, stau oieri; în pribegia lor au învățat multe și au depus o activitate nervoasă mai deosebită spre a birui neprevăzutul. Cei mai mulți dintre acei care au activat sunt fii de preoți, de învățători, de oameni mai răsăriți în satul lor, mai înstăriți, mai bine hrăniți, care au lăsat o moștenire fiziologică mai adaptată. Dar chiar și la mulți dintre aceștia, munca aduce repede sleire, sforțarea o întrerupere spirituală. Flacăra mai vie mistuie repede untdelemnul dacă nu e în rezervă mai mare. *V. Conta*, ca și *Ciprian Porumbescu*, fii de preoți, mor în floarea vrâstei.

In acest chip se seriează muncitorii culturali dela noi. Cei mai mulți dintre pionieri: *Goleștii, Alecsandri, Kogălniceanu*, sunt fii de boieri ori boerănași, cu ascendență mai îndelung pregătită. Și numai mai târziu a crescut armata celor din părinți pregătiți prin școalele înființate, de înstăririle venite prin progresul economic. Valurile de energii constructive, fie și mai modeste, se suprapun mai dela față și apoi din ce în ce mai din adâncul etnicului. Tocmai această aplicare a legilor biologice cere o îngrijire deosebită de dat substratului sănătos al poporului nu numai pentru înlesnirea vieții lui, dar și a celor ce răsar din el, care s'ar

putea ridica spre înălţimile unde pot arăta cu strălucire roadele sevei suptă din adâncul pământului de unde se trag.

Prin îmbinarea atâtor condiţiuni complecse, legate de manifestaţiunile culturale ale unui popor tânăr, se lămuresc fasele principale din succesiunea lor. Factorii numeroşi nu sunt numai de ordin etnic, ci şi de ordin economic şi politico-social. Interferenţa lor fac deosebirea dintre participarea la cultura universală a popoarelor tinere, cu evoluţia întârziată şi între acele cu condiţii favorabile, înscăunate de mai îndelungă vreme, deci cu posibilitate de pregătire mai sănătoasă. *Burns* a fost fiu de ţăran englez. In copilărie căpătă bătături la palme de pe urma apăsării pe coarnele plugului. Dar tatăl lui muncitor de pământ, îşi aduna copii în jurul său, în zilele de sărbătoare, şi le citea din *Shakespeare*. In sufletul lui, pregătit din vreme, se aflau scântei de natura aceleia care în copil ajunse stea strălucitoare.

După cum satul este format din casele strânse grămadă în jurul templului credinţei drept scut, îndărătul căruia e apărarea de orice soiu de valuri, tot aşa începuturile manifestaţiunilor de cultură înaltă, se ascund în cuprinsul zidurilor de mânăstire, altar de linişte sufletească, de meditare dar şi apărare. Aşa aiurea ; aşa la noi.

Cu nădejdea izbăvitoare a credinţei se aprind licăririle luminii veşnice, dela cei sosiţi de aiurea, ca şi dela preoţii din faţa altarului când cheamă, în noaptea Invierii : „Veniţi să luaţi lumină" Spre lauda Domnului prind a se încheia rugi scrise în graiul poporului ; spre mărirea lui zugravii se străduesc să picteze în colori neşterse chiar de vreme, chipul Domnului cu aureolă strălucitoare ; în chiliile scunde artistul începe, să ilustreze cu gravuri săpate'n lemn cărţile sfinte. Tot în liniştea mănăstirilor se înseamnă pentru întâia oară faptele şi evenimentele lumeşti cele mai de samă, care pot ajunge, ca un ecou, în casa Domnului.

Caligrafi şi miniaturişti, arta legătorilor, ajung la o fază de perfecţie în mânăstirile noastre. Evangheliarul de la 1429 e păstrat ca o podoabă în Biblioteca Bodleiană de la Oxford, altul în cea dela Viena, München. Biblioteci bogate se adăposteau tot în mânăstiri ; şcoli din care au ieşit dieci de cancelarie, mulţi români. „Scrierea, împodobirea, legarea se înfăptuesc la noi în mânăstiri, iar manuscrisele ce ni s'au păstrat din veacul al XV-lea sunt cele mai frumoase din întreaga această regiune a Europei" (*D. Murăraşu*).

Aşezarea geografică a ţărilor româneşti în spre orientul bizantino-slav, comunitatea religiei ortodoxe cu estul şi sudestul european, greutăţile de străbatere a vântului dinspre Apus, toate fac ca primele manifestaţiuni culturale, să fie în limba slavonă şi legate de mănăstiri. In afara lor dominau întunerecul. Aice în mănăstiri se scriu cărţile de ritual, cât tiparul încă nu pătrunde

se înfloresc cu gravuri care uimesc nu numai prin desemnul lor, dar multe prin bogăţia coloritului cum se vede în Evangheliarul slavo-grec scris la Mănăstirea Neamţu de *Gavril* Monahul sau în Evangheliarul de la Homor din anul 1473 de ieromonahul *Nicodim*.

„Aceste opere închinate sfintelor altare represintă în cultura și arta românească a secolului al XV-lea—XVII-lea aportul cel mai preţios; au servit în secolul al XV-lea și XVI-lea de model vecinilor noștri ortodocși de la răsărit. N'o spunem numai noi aceasta, ci o recunosc înșiși învăţaţii ruși" (*A. Cortojan*).

Totul se concentrează în jurul locașurilor de rugă. Arhitectura ajunge sub *Ştefan cel mare* apogeul prin acele juvaeruri mărunte dar cu un decor ce aduce aminte de ale bisericelor italiene din vremea Renașterii. Bisericele sunt împodobite începând din veacul al XVI-lea și până'n vremea Movileștilor de adevărate pinacoteci ce strălucesc în cadrul luminei pline și a cerului senin; în ele „se afirmă poezia vieţii românești întinerind formule anitce" (*Focillon*).

In Ardeal se înalţă bisericile în totul din lemn a căror siluetă sveltă fac și azi admiraţia specialiștilor străini, constituind un tip superior de arhitectură originală.

Prin Analele dela Bistriţa și cele dela Putna, e dreptul simple înșirări de domni începând cu *Dragoș* și până la sfârșitul veacului al XVI-lea, tot în jurul Mănăstirilor se pun cele dintâi pietre la temelia istoriografiei românești. Dacă ele sunt anonime, Episcopul *Macarie*, egumen la Mănăstirea Neamţului, începe istoriografia scrisă, primii pași spre cronicele bătrânești.

Cu pătrunderea tiparului și la noi, la sfârșitul veacului al XV-lea, tot de un *Macarie*, care-și făcuse ucenicia la Veneţia, tipăriturile se înteţesc, religioase și slavone deocamdată.

Reforma husită are ca rezultat apariţia celor dintâi manuscrise în limba română (în a 2-a jumătate a veacului al XV-lea), cum e vestitul codice Voroneţian sau Psaltirea scheiană. Năzuinţa de a câștiga și pe români la luteranismul și calvinismul intronat în Ardeal, face ca la mijlocul veacului al XVI-lea, să se înmulţască tipăriturile în limba română, iar de acest semn binefăcător al viitorului se leagă activitatea Diaconului *Coresi* din Brașov (1559). Prin marea sa activitate contribuie însă în primul rând la *stabilirea unei limbi literare românești*, înţeleasă pretutindeni (*S. Pușcariu*).

„Textele Sfintelor Scripturi traduse în veacul al XV-lea în Maramureș, sub influenţa husită, s'au răspândit prin copii din mână în mână, până în ţinuturile din Sud-estul Ardealului. Aci în a doua jumătate a secolului al XVI-lea ele sunt puse sub teascul tiparului de către *Coresi* venit din Târgoviște" (*A. Cartojan*).

Cam în aceiași vreme încep și cele dintâi raze din literatura care nu e numai de cult religios, făcând trecere spre literatura laică. Așa e Epistolia Domnului nostru Isus Hristos; *Fiziologul*,

Gromovnicul, Zodiacul cunoştinţele vremurilor depărtate din Şt. Naturale, cu vietăţi fantastice. Pe atunci este răspândită şi Alexandria, Varlam şi Ioasaf, Arhirie şi Anadan şi azi mult căutate de cei rămaşi la cultura, din veacul al XVI-lea şi al XVII-lea.

Urmează un veac promiţător în direcţia scrisului dar şi al artelor. Se poate asămăna cu perioada Renaşterii, prin activitatea desfăşurată în toate direcţiile. Literatura păşind pragul cărţilor bisericeşti se îndreaptă spre descrierea stărilor istorice şi etnografice. Incă dela sfârşitul veacului al XVI-lea tipăriturile româneşti din Ardeal găsesc tot mai largă răspândire şi imitare, deşteptând interesul pentru limba băstinaşilor; idea naţională prinde mai mult teren; mândria naţională se întăreşte prin reliefarea tot mai accentuată a originei romane. Un soiu de înfrigurare naţională cuprinde întreaga suflare românească. Naţionalismul începe să fie motorul sufletesc nu numai pentru tipărituri religioase, trimese acum din Principate în spre Ardeal, dar mai ales pentru cronicari. Cei doi domni, *Vasile Lupu* în Moldova şi *Matei Basarab* în Muntenia, deşi duşmănoşi politic, se întrec în promovarea tipăriturilor româneşti. Prin Pravila dela Govora (1640), prin pravila lui V. Lupu (1646), scrierile româneşti îşi lărgesc câmpul de influenţă. Romanul îşi face apariţia prin retipărirea şi răspândirea lucrării „Varlaam şi Joasaf", tradus de *Ioan Damaschin*, după cum apar şi primele versuri în limba română, nu numai cu cuprins biblic ca ale mitropoliţilor *Varlaam* şi *Dosoftei*, dar şi versurile laice ale lui *M. Halici*, din Banat de loc.

Caracteristica epocei acesteia de înflorire de la sfârşitul veacului al XVII-lea şi jumătatea celui de al XVIII-lea, este culmea la care s'a ridicat cronicele sau letopiseţile, scrieri vii care şi azi se citesc cu deosebit interes şi plăcere. Inceputul se face în Braşov cu cronica lui *Popa Vasile* (1633); în Moldova cu *Simeon Dascălul*, probabil maramureşan de origină iar în Muntenia prin cronica *Buzeştilor*. In Moldova cronicele se ridică la marea lor ascensiune, nu numai prin stilul bătrânesc, neaoş românesc, prin adânca dragoste de neam; unii cronicari, *Gr. Ureche* ori *Miron Costin*, fac să pătrundă mai adânc, din mijlocirea Poloniei, unde unii dintre ei învaţă, curentul apusean în lărgirea culturii. Erudiţia şi patima cercetărilor proprii se învederează, dar sunt pe planul al doilea faţă de calda pătrundere a interesului pentru ce este român.

Acum este activ *I. Niculce* cu stilul colorat, sfătos, natural, plin de înţelepciune; acum *Miron Costin*, învăţatul, cuprins de dragoste pentru ţară şi poporul său. *Radu Popescu* în Muntenia scrie cu vervă şi talent, cu stil tăios, necruţător faţă de neamul Cantacuzineştilor. Şi câţi alţii cad în această perioadă pare că la întrecere.

Dar nu e numai vremea cronicelor ci şi zorile cercetării ştiinţifice. In această perioadă cade activitatea uimitoare a lui

N. Milescu; acum trăeşte *D. Cantemir*, filiosof, istoric, geograf distins; acum stolnicul *Constantin Cantacuzino*, purtat prin Europa întreagă, studiind la Padova. E un învăţat în adevăratul înţeles al cuvântului. Nu a scris numai Istoria Ţării Româneşti, dar în geografie stă alăturea cu *D. Cantemir*.

Către sfârşitul acestui secol cade o perioadă de înflorire a culturii şi artelor, care poate fi asămănată, păzând proporţiile, cu perioada Soarelui-Rege din Franţa. Sprijinul dat de *Brâncoveanu* mişcării culturale şi artistice, chemarea în jurul lui a multor învăţaţi italieni (*del Chiaro* istoricul), dar în deosebi greci, trimiterea în străinătate a multor tineri, înfiinţarea de tipografii mai numeroase; toate nasc o izbucnire deosebită a scrisului, cu influenţă şi asupra Românlior din Ardeal. Se tipăresc cărţi religioase, dar se răspândesc şi cărţi cu conţinut laic, moral. Mănăstirea Hurezului ne-a rămas aproape neatinsă din vremea aceia, ca dovada bogăţiei arhitecturale şi pictoriceşti de pe vremea lui *Brâncoveanu*, care a zidit şi bisericile din Făgăraş, din Sâmbăta-de-sus.

Vântul culturii apusene pătruns în Moldova dinspre Polonia, se completează cu influenţa culturii italiene şi greceşti în Muntenia.

Din păcate cu decăderea politică prin Domnia fanariotă, are loc o dare îndărăt şi în privinţa culturii naţionale. Influenţa grecească se adânceşte prin biserică, prin şcoli, prin tipărituri, luând locul celei slavone din veacurile anterioare. Istoriografia slăbeşte din strălucirea de odinioară, dar în schimb pătrunde tot mai mult dorinţa de cultură apusană, prin secretarii străini ai domnitorilor, prin profesorii greci aduşi din Constantinopol.

Pe lângă opere religioase, preocupările de altă natură se înteţesc. Bibliotecile domnitorilor şi ale boierilor cuprind cărţi de metafizică, psihologie, morală, cari arată fondul culturii, îndreptată mai ales spre speculaţii teoretice, o întârziată undă ajunsă la noi, care reproduce faza aristotelică a evului mediu din evoluţia ţărilor apusene. In urma ei, vine valul proaspăt al vremii cu năzuinţi spre cercetare ştiinţifică. Timizi savanţi fără pretenţii se arată.

Un logofăt *Dumitrache* avea „mania" să adune oseminte antedeluviane; un anonim observator ne-a lăsat descrierea cutremurului dela 1740 ori a unei căpăţâni de elefant găsită în malul gârlei Vedea.

Dacă în Principate e o stare de scoborîre naţională, în schimb în cuibul cultural al Blajului, se aprinde încă dela sfârşitul veacului al XVIII-lea, făclia naţionalismului conştient, prin cercetări în deosebi asupra originei noastre romană. Literatura e lăsată pe planul al doilea, căci „sufletele gata de luptă ale scriitorilor de acum nu au prea multă vreme pentru înfloriri poetice" Acum se desfăşoară activitatea lui *Samuil Micu*, al lui *Şincai*, *Petru Maior*. „Deşteaptă-te, o iubit neamul meu, şi ai minte" a lui *Şincai*, pregăteşte „Deşteaptă-te Române" a lui *A. Mureşanu*.

După amurgul lăsat asupra veacului al XVIII-lea, urmează zorile vieţii noastre actuale din veacul al XIX-lea. Influenţa grecească prea întinsă, se prăbuşeşte nu numai ca urmare a revoltei lui *T. Vladimirescu* ci mai ales prin chemarea plină de răsunet a lui *Gh. Lazăr* în Muntenia, a lui *Gh. Asachi* în Moldova. Sunt cei doi luceferi care prevestesc schimbările repezi în toate.

In jumătatea dintâi a acestui veac sunt pregătite cu toată puterea tinereţii constructive, influenţată de adevăratul naţionalism creator. Tineri plini de avânt au cunoscut viaţa apuseană; îi isbeşte înapoierea în care am rămas. Cartea lui *D. Golescu* „Insemnări a călătoriei mele" (1826) cuprinde durerea sfâşiitoare a celor lăsaţi acasă, contrastul celor două stări, din lumea apuseană şi cea de la noi.

In această vreme cade sforţarea uriaşă a celor de sama lui *I. Brătianu*, *Kogălniceanu*, *N. Bălcescu*, *A. Russo*, *C. Negri*, *Eliade*, care cu o nergie plină de însufleţirea adevăratului naţionalism, luptă pentru Unirea Principatelor, pentru desrobirea economică a populaţiei rurale, cât şi pentru răspândirea culturii naţionale. E o perioadă de eroism, de înflăcărare, la care iau parte boerii adevăraţi, clerici însufleţiţi ca *Veniamin Costache*; e o desfăşurare de muncă pe toate terenurile. Pentru cântărirea şi deşteptarea mulţimii se scot calendare; pentru inteţirea şi desmorţirea naţională se tipăresc ziare; se întmeiază teatrul românesc.

Pe lângă literatură de tot soiul, mare parte tradusă, se întemeiază cea dintâi Societate ştiinţifică la Iaşi (1833); începe astfel cercetarea şi descrierea ţării. Un *Petrache Poenaru* în Muntenia, *Gh. Asachi* în Moldova se străduesc pentru întemeierea şcoalelor înalte, în jurul cărora se înfăptueşte o adevărată unire sufletească premergătoarea celei de mai târziu, prin chemarea de dascăli ardeleni şi bănăţeni, un *Damaschin Bojincă*, *Eftimie Murgu*, *Ion Maiorescu*, *S. Barnuţiu* şi atâţia alţii.

Patriotismul se desfăşoară pe toate terenurile producţiei intelectuale, şi ca după o ploaie ce spală spuma omătului, răsar florile care prevestesc luna primăverii în toiu. După munca de eroi a celor care au tras brazdă adâncă pentru deşteptarea naţională şi Unirea Principatelor, începe în a 2-a jumătate a veacului al XIX-lea, deplină manifestare a energiei româneşti pe toate terenurile.

A fost îndeajunsă o relativă linişte de câte-va decenii a statului nou închegat, pentru ca să izbucnească în toate direcţiile semnele netăgăduite din energia dormitândă a neamului. Până atunci reprezentanţii activităţii culturale române proveneau din pătura mai înstărită a boerilor şi boerănaşilor, cu o pregătire cât de slabă mai îndelungată, cu o sănătoasă întărire fisio-psihologică. Aşa erau *Văcăreştii*, aşa *Goleştii*, aşa *I. Ghica* şi ceilalţi harnici, însufleţiţi pioneri ai aşezării culturale române.

Urmară în a doua jumătate a veacului al XIX-lea şi mai târziu, sănătoase vlăstare, cu rădăcini împlântate în

adânc, prin care se ridica seva originalităţii etnice. Astfel se înalţă un *Alecsandri*, un *Eminescu*, *Creangă*, *Coşbuc*, *O. Goga*, *Vlahuţă*, *A. Odobescu* până la *M. Sadoveanu*, *I. Brătescu-Voineşti* ori *L. Rebreanu*; aceştia din urmă reprezintă nota originală prin izvorul lucrărilor lor, care, de ar fi fost scrise într'o limbă apusană, cum de altfel s'a dovedit prin unele traduceri, nu puteau lipsi să fie puse alăturea de a multor scriitori vestiţi, străini. Alţii prea s'au lăsat influenţaţi de curentele străine, cărora li s'au deschis larg porţile de înrâurire. Ce au produs dă dovada putinţii de producţie, dar slaba aderenţă cu specificul etnic, le împrumută o tonalitate de exotism ce le vor slăbi însemnătatea de mai îndelungă vreme.

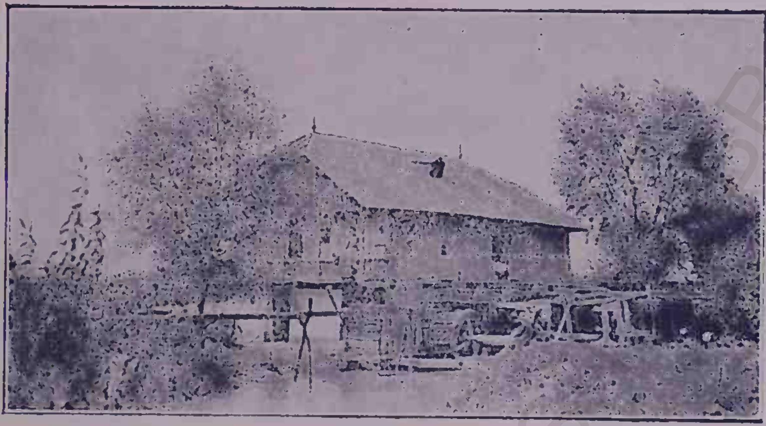
Dar activitatea ultilaterală, asemenea celor din ţările cu o evoluţie mai depărtată, răsare repede şi în alte direcţii, decât cea literară, îndeajuns de însemnată pentru perspective de viitor. Se arată în artă prin *N. Grigorescu*, *C. Porumbescu*, *G. Enescu*, în critică prin *T. Maiorescu*, în filosofie prin *V. Conta*. In deosebi câmpul de activitate în legătură cu trecutul ţării prilejueşte desfăşurarea nu numai a spiritelor de sinteză (*A. D. Xenopol*), dar şi a celor cu larg câmp de cercetare adâncă, legată de o puternică manifestare multilaterală, concentrată în personalităţile unui *Hasdeu* ori *N. Iorga*, care împreună cu *D. Cantemir* şi *N. Milescu*, reprezintă vădita putere de creaţiune şi de muncă a etnicului nostru.

Un strălucitor focar de înteţire şi progres al culturii naţionale devine „Academia Română" întemeiată la 1866. Unirea sufletească între aleşii neamului, precedând Unirea teritoriilor, în jurul activităţii ei se înfăptueşte.

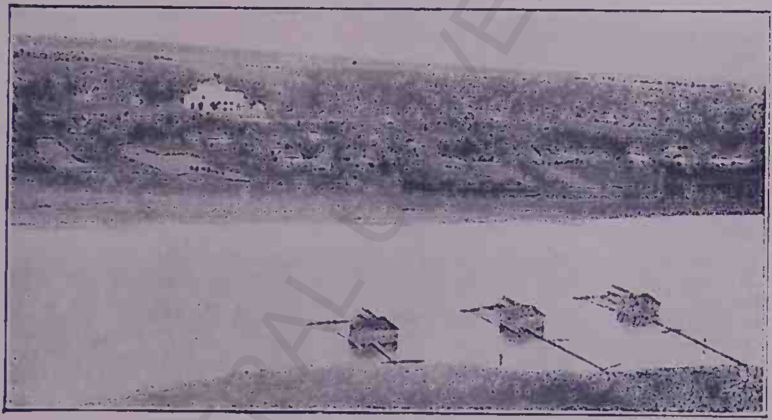
Bănăţenii *Vicenţiu Babeş*, *Al. Marinescu*, vin alăturea de colaborează cu macedoneanul *I. Caragiani*, cu ardelenii *T. Cipariu*, *Gh. Bariţiu* ori *N. Teclu*, cu bucovineanul *Eudoxie Hurmuzache*, cu basarabeanul *Alex. Haşdeu*, cu moldovenii *V. Alecsandri*, *N. Gane* ori *P. Poni*, cu muntenii *Eliade Rădulescu*, *N. Kretzulescu* ori *I. Ghica*, cu olteanul *Petrache Poenaru*, formând cununa florilor din toate provinciile locuite de Români.

In domeniul ştiinţific e la fel.

De îndată ce se înfiinţează Universităţile, din Iaşi cea mai veche (1860), ori se întemeiază şcoli secundare speciale, să răscolesc energii creatoare în toate direcţiile, fără nici o deosebire ca însemnătate de multe din cele străine. Inginerii noştri construesc opere de mare valoare technică (Linia Tg. Jiu-Petroşani, Vatra Dornei-Ilva, Podul Cernavodă); medicii noştri capătă o reputaţie europeană, chemând în jurul lor studenţi din ţările vecine. In ştiinţa teoretică există nu numai îndrumători locali ci făuritori de cărări mari în ştiinţa universală. *G. Murgoci* este unul din întemeietorii agro-geologiei; *Em. Racoviţă*, participant la expediţia Belgica, al Speologiei; *G. Ţiţeica* şi *D. Pompeiu* taie cărări noi în domeniul matematicii înalte; *Em. Theodorescu* este unul din

Moară de apă din Moldova.

Mori de apă pe Nistru.

Adăposturi în deltă. (Foto *I. Simionescu*)

cei mai de vază cercetători în domeniul fiziologiei vegetale ş.a. Multora dintre învăţaţii noştri li se acordă distincţiuni (Doctor honoris causa) dela Universităţi străine; (*Dr. I. Cantacuzino*, *P. Bogdan*; sunt aleşi membri ai vechilor instituţii mondiale; alţii (*L. Mrazec*,) *Gr. Antipa*) sunt chemaţi chiar peste ocean spre a-şi da avizul în probleme de ştiinţă aplicată. La expoziţia din urmă de la Paris numele unui român (*H. Hulubei*) stă înscris printre descoperitorii în ştiinţă. Până şi în extremul orient a ajuns faima învăţaţilor moştri fie ca specialişti reputaţi (*A. Caradja*), fie ca organizatori pricepuţi (Prof. Dr. *M. Ciucă*).

Prin asemenea semne vădite, puţine din multele existente, se poate deduce îndeajuns valoarea energiei noastre etnice, răsărită de îndată ce condiţiunile au fost ceva mai prielnice.

Ele deşteaptă încredere în viitor nu numai prin dovada existenţei unor forţe constructive, multilaterale prin manifestaţiuni, dar şi desvoltarea la care am fi ajuns, dacă condiţiile de viaţă generală ar fi fost mai de demult prielnice. Progresul din viitor al neamului, dacă asemenea condiţii se aşează mai trainic, este asigurat.

(Des. *A. Bordenache*).

INCHEIERE

Toate ne spun că nu suntem condamnaţi a pieri.
(Dora d'Istria).

Iată, tinere, din ce neam, ales în toate, faci parte.

Va trebui să trăeşti în mijlocul lui; eventual vei avea ocazia să iai parte la conducerea lui. Dă-ţi toată osteneala să-l cunoşti mai îndeaproape, dar mai presus să-l iubeşti sincer şi cu toată puterea însufleţirii tinereşti, căci nu poţi iubi în adevăr de cât ceia ce cunoşti.

Calvarul lui a fost neînchipuit de dureros; continuă să fie spinos. Origina lui însă e nobilă, după cum alese sunt însuşirile firii lui.

Gândeşte-te! Veacuri peste veacuri din ochii lui numai lacrămi au curs; de pe fruntea lui încinsă într'una cu cunună de spini au picurat mult sânge nevinovat. Trupul ţării a fost mereu chinuit în groaznice dureri; a suferit ca şi în torturile barbare. Multe zile senine n'a cunoscut poporul în viaţa-i prea sbuciumată. Adu-ţi aminte de ameninţarea uneori împlinită a celor care spuneau: ,,Doar ochii le voiu lăsa ca să plângă''.

Şi cu toate valurile care i-au învolburat vieaţa, el a avut tăria să reziste, să-şi păstreze neschimonosită limba părintească, ca şi credinţa ce l-a ajutat să răzbească furtunile. Mereu cuprins în vârtejul noroadelor care nu l-au lăsat o clipă liniştit, ocolit multă vreme de binefăcătoarele raze înviorătoare şi călăuzitoare ale culturii, el singur a putut să-şi înalţe temeinic castelul culturii proprii, folclorul impresionant prin variaţie şi adâncime.

O viaţă nouă însă îl aşteaptă. Nu mai poate rămânea închis între zidurile Crapaţilor, peste care *Vlaicu* a arătat cel dintâi că se poate sbura. Vrând-nevrând trebue să se lase cuprins în ritmul vremii; altfel va avea soarta atâtor popoare, care nu s'au putut menţinea libere şi de sine stătătoare, ci au fost cuprinse de destrămare.

Pentru a păstra însă continuitatea etnică, se cere să aibă conducători credincioşi, înţelegători, pricepuţi şi mai presus care să cate spre el cu dragostea caldă a fiului către părinţi.

Dacă in trecut asemenea elemente au existat, dar sporadic, vremurile cer ca acum să fie neîntrerupte în acţiune; viaţa însăşi a statului român trebue să se bizuie pe sănătatea şi energia valorificată a poporului.

Menirea ta, tinere, este grea dar şi frumoasă, fiind şi umanitară pe lângă naţională. Va fi însă tot pe atât de răsplătită în istoria neamului, prin recunoaşterea simţimintelor ce ţi-au călăuzit acţiunea.

De înţelegerea noastră atârnă soarta poporului. Ori îl împingem spre prăpastia peirii, ori îl conducem pe suişul biruinţii spre a putea arăta tot ceia ce, ca valoare şi energie, stă adormit în fiinţa lui chinuită până acum.

Inainte de toate trebue să avem încredere în însuşirile noastre etnice, cunoscându-le mai îndeaproape. Apoi se cere, dela cei care cu sinceritate doresc să-şi vadă neamul la locul de cinste ce i se cuvine, multă muncă, răbdare, pricepere şi mai ales caldă dragoste.

Superficialitatea pregătirii, legată de pretenţiuni nelalocul lor, nu poate servi drept conducere în acţiune. Păstorul se rătăceşte şi cu el turma. Actele de violenţă nu sunt tot una cu energia necesară aplicării unei hotărîri. Cele dintâi distramă ori distrug; în ori ce caz nu sunt constructive. Haosul rămâne dominant, de el folosindu-se cei ce ne pândesc necurmat. Viaţa neamului e astfel periclitată. Intenţiile cele mai bune, dar fără temeinică pregătire, pot duce la dezastrul nereparabil.

Munca cinstită, sacrificiul sincer, conduse de cunoaşterea trecutului şi a realităţilor, sunt singurele salvatoare.

Neamul se află la o răscruce a soartei lui.

Are nevoie de oameni pe cât de energici pe atât de luminaţi, pe cât de însufleţiţi pe atât de pregătiţi, cât mai serios şi cât mai temeinic. Numai aceştia pot deveni salvatorii; numai de ei se va spune mai târziu că nu au trăit în zadar în clipele de restrişte.

Faptele lor de reală construcţie vor rămânea înscrise pentru vecie pe răbojul istoriei naţionale.

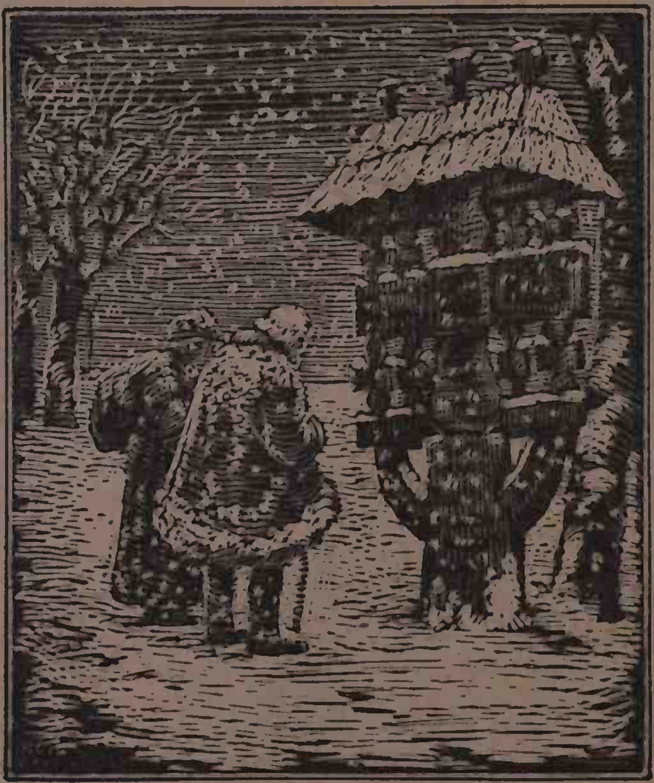
Vorbele chiar înflăcărate, gesturile necontrolate, pretenţiunile nechibzuite, se vor stinge în văzduhul întunecat ca şi scânteile unui foc răscolit, cu pâlpâituri amăgitoare. Vor fi socotite ca o nebunie momentană, care poate duce din nou la îngenunchiare un popor nobil prin însuşirile lui ancenstrale.

El n'a avut încă norocul să-şi arăte întreaga-i destoinicie în toate, alăturea de alte popoare mai puţin înzestrare dar care s'au bucurat de împrejurări mai prielnice şi mai ales de îndrumarea unor fii, cu serioasă pregătire, neprecupeţită muncă şi sinceră dragoste pentru neamul căruia aparţin.

Mai ales acum când vitejia ostaşilor noştri ne-a scăpat încă odată de pericolul înecării complecte în sălbătăcia ce ne ameninţa, când peste vechile graniţi o mare parte dintre fraţii asupriţi răsuflă

în liberate, se cere din partea noastră a tuturor o solidaritate strânsă și sfântă în jurul icoanei Țării. Neamul greu încercat așteaptă de la tinereța plină de însuflețire, o matură chibzuință, o muncă perseverentă bazată pe știință, o iubire nestrămutată pentru ori ce e românesc, pentru ca puterea lor vitală să se manifeste cu toată frumusețea podoabei lor sufletești.

O măreață operă de regenerare și întărire așteaptă sacrificiul și munca tuturor, pentru ca numele de Român și românismul întreg să capate cinstirea și vaza meritată după suferințele îndurate, după calitățile lui dovedite până acum pentru a-și păstra ființa lui etnică și pentru a-și apăra pământul strămoșesc.

In fața troiții (Des. *A. Bordenache*)

CUPRINSUL

	Pag.
Introducere	5
Origina poporului român	9
Calvarul neamului	18
Răspândirea Românilor	27
Stâna	36
Satul	46
Cultura poporului	60
Insuşirile poporului	67
Indeletnicirile practice	73
Calităţile spirituale	84
Energii române printre străini	95
Femeia română	104
Evoluţia culturală a neamului	111
Incheiere	122

Copertă după o fotografie luată de D-l Prof. *Vl. Orza*.

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE S. A. R.
„CARTEA ROMÂNEASCĂ" DIN
BUCUREŞTI B-DUL REGELE
CAROL I, Nr. 3. REG. CO-
MERȚULUI Nr. 311/935 SOC.
ILFOV ÎN LUNA IULIE 1942.

DE ACELAŞ AUTOR:

Editura „Cartea Românească":

OAMENI ALEŞI, Vol. I, *Străinii*, Ed. VII. 1942.
286 p.; 49 biografii. Ilustraţii. (32.000 exemplare).

„ „ Vol. II, *Românii*, Ed. V 1942.
334 p.; 40 biografii. Ilustraţii. (22.000 exemplare).

PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. I, *Intre Dunăre şi Mare*, Ed. IV. 1942.

„ „ Vol. II, *In lungul graniţei*, Ed. II. 1942.

„ „ Vol. III, *Pe drumul apelor mari*, Ed. II. 1942.

Vol. IV. *Prin munţii noştri*, Ed. II. 1942.

ORAŞE DIN ROMÂNIA Ed III. 312 p.; 80 fig.

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA, Ed. II. 1939.
163 p.; 119 fig. şi 10 tab.

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ARBORII, Ed. II.1942.

TRATAT DE GEOLOGIE.
409 p.; 419 fig. 12 tab.

BIRUINŢA CERCETAŞULUI. 1933 (Epuizat).

EDITURA FUNDAŢIILOR REGALE

ŢARA NOASTRĂ, Ed. II. 1938.
582 pag; 279 fig.; 26 tabele.

FAUNA ROMÂNIEI, 1938.
478 pag.; 459 fig.; 6 tabele.

FLORA ROMÂNIEI, 1939.
440 pag.; 665 fig.; 12 tabele.

45585—942

PREŢUL LEI 150.—